

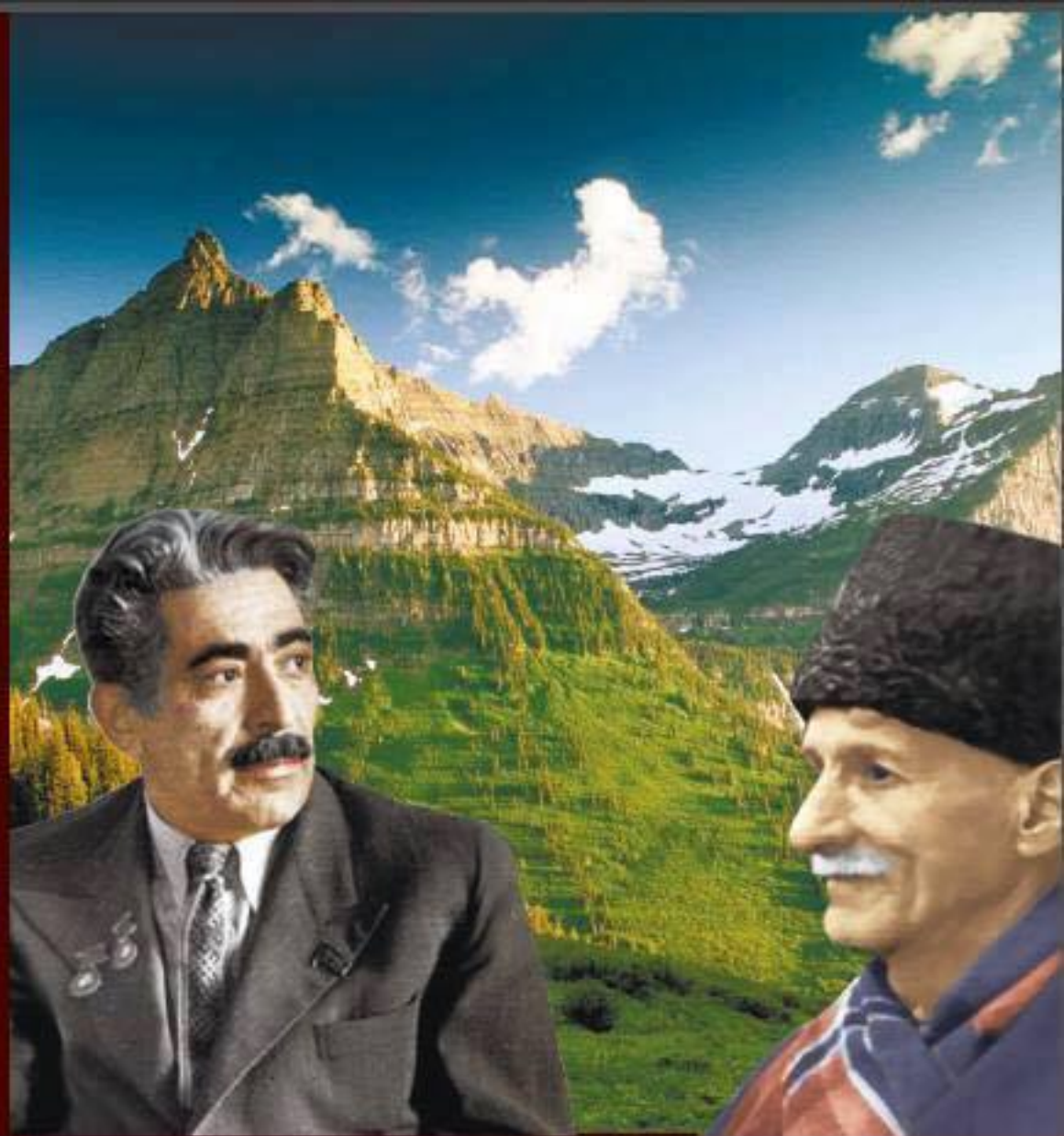

CƏMİLƏ ÇİÇƏK

Cəmilə İsbəndiyarova Kəlbəcər rayonunda anadan olub. AYB və AJB-nin üzvü, "Qızıl qələm" mükafatı laureatıdır. Kiçik yaşlarından poeziyaya maraq göstərib. Dövri mətbuatda ədəbi, vətənpərvər ruhlu yazıları, yurd həsrətli şeirləri və elmi məqalələri ilə tanınıb. "Ədalət", "Şərq", "Respublika" qəzetlərində işləyib, "Təhsil" jurnalı, "Ədəbiyyat qəzeti", "525-ci qəzet", "Vətən səsi" qəzeti ilə əməkdaşlıq edib. 2007-ci ildən "Möcüzə yaradan əllər" jurnalının redaktoru, "Milli Zəka" beynəlxalq elmi, ictimai-siyasi, hüquqi jurnalının təsisçisi və baş redaktoru, "Kəlbəcərin saz qalası", "Arı çiçəyə gəlib", "Sən dağlardan ayrılmadın", "Sazımız ağlayır dağlar başında" adlı elmi-publisistik kitabların müəllifi, AMEA Folklor İnstitutunun doktorantıdır.

SƏMƏD VURĞUN – AŞIQ ŞƏMSİR DASTANI

**SƏMƏD VURĞUN –
AŞIQ ŞƏMSİR
DASTANI**

Cəmilə ÇİÇƏK

*AŞIQ ŞƏMŞİRİN
ANADAN OLMASININ
120 İLLİYİNƏ ƏRMƏĞAN*

SƏMƏD VURĞUN–AŞIQ ŞƏMŞİR DASTANI

**“YAZIÇI”
BAKİ – 2014**

**AMEA Folklor İnstitutu Elmi Şurasının
qərarı ilə çap olunur**

Məsləhətçi: **Qənbər ŞƏMŞİROĞLU**
şair-publisist, ictimai xadim

Toplayanı və işləyəni: **Cəmilə ÇİÇƏK**
filoloq-publisist

Ön sözün müəllifi: **İsa HƏBİBBƏYLİ**
akademik

Elmi redaktor: **Füzuli BAYAT**
*filologiya elmləri doktoru,
professor*

Rəyçilər: **Kamal ABDULLA**
akademik

ANAR
Xalq yazıçısı

Cəmilə Çiçək. Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir dastanı.
Bakı, “YAZIÇI”, 2014, 208 səh. Qrifli nəşr.

“Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir dastanı” 60 ilə yaxındır ki, el arasında dolaşan, əfsanələşən Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir görüşünün poetik cövhəridir. Bu el məhəbbətinin, el sevgisinin iki – Səməd Vurğun və Aşıq Şəmşir qütbü var. Hansı qütbə üz tutsan, orada əbədi, əzəli işıq, sevgi görəcəksən.

C **5204000297 - (047)**
M - 656 - 2014

ISBN 978-9952-826-22-7

© “YAZIÇI”

© Cəmilə Çiçək

E-mail: c.cicek@mail.ru

DƏDƏ ŞƏMŞİR SƏNƏTİNİN VÜSƏTİ

Ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonrakı dövrdə cəmiyyətimizdə sürətlə milliləşmə prosesi getməyə başladı. Xalqın milli özünüdərk, özünəqayıdışı əksər sahələrdə qabarıq hiss olunmaqdadır. Bu sahələrdən biri də aşıq sənətidir. Saza-sözə xüsusi önəm verildiyi çağdaş dövrümüzdə ulu ozanlarımızdan tutmuş müasir aşıqlarımıza qədər hər bir sənətkarın təbliği, yada salınması, yubileylərinin, yaradıcılıq gecələrinin keçirilməsi, haqqında mətbuatda yazıların çap edilməsi, kitablarının nəşr olunması, fikrimizcə, bütövlükdə Azərbaycan mədəniyyətinə və incəsənətinə xidmətdir. Bu ənənə daim davam etdirilməlidir.

Dədə Qorquddan üzü bu yana ulu ozanlarımızdan Dirili Qurbani, Miskin Abdal, Xəstə Qasım, Şıx Alı, Dədə Ələsgər və adlarını çək-

Səməd Vurğunun İstisu səfəri:

“Unutmaz, bu oba, bu mahal məni”... 8 avqust 1955

mədiyimiz onlarla, bəlkə də yüzlərlə digər haqq vergili, fitri istedad sahibi olan ustad aşıqlar cərgəsində Aşıq Şəmşirin də özünəməxsus yeri, dəst-xətti var. Aşıq Şəmşirin yaradıcılığının əsas, mükəmməl dövrü XX əsrin ikinci yarısına düşsə də, onu da tam olaraq klassik sənətkarlarımızdan biri adlandırmaq olar. Yaradıcılığının çoxşaxəliyi, şeirlərinin yüksək poetikası və mükəmməlliyi Aşıq Şəmşirə bu haqqı verir. Yaratdığı ustadnamələr, təcnislər, xüsusilə də qoşma, gəraylı, divani və müxəmməslər ustada ölməzlik qazandıraraq xalqın ürəyində, yaddaşında əbədilik yaşaya-

caqdır. Çünki Aşıq Şəmşir ulularından yadigar qalan bu müqəddəs sənəti ləyaqətlə davam və inkişaf etdirməklə XX əsr aşıq sənətində özünəməxsus yeni bir məktəb yaratmışdır. Və bu məktəbin Aşıq Şəmşirin sağlığında yaşayıb-yaratmış, hazırda fəaliyyət göstərən neçə-neçə yetirməsi, davamçısı vardır. Nə idi Dədə Şəmşiri, eləcə də XX əsrin digər görkəmli ustad aşıqlarını, məsələn, XIX əsrin aşıqlarından fərqləndirən? Burada bir neçə cəhəti diqqət mərkəzinə çəkmək lazımdır. Əvvəla, XX əsrin, əsasən, ikinci yarısının ustad aşıqları, o cümlədən Dədə Şəmşir ali təhsil almasalar da, yazıb-oxumaq bacarırdılar. Çoxlu mütaliə edirdilər. Şeirlərini yazıya alaraq sistemli şəkildə toplayırdılar. Hətta kitabları da nəşr olunurdu. Digər tərəfdənsə, XIX əsrin aşıqları xalqın həyatına, XX əsrin xüsusən ikinci yarısının aşıqları isə cəmiyyət həyatına çox güclü nüfuz eləyə bilirdilər, sıx əlaqəli idilər. Stalinizm dövrü başa çatdıqdan sonra aşıqlar da öz sözlərini müəyyən qədər açıq demək, ictimai-siyasi proseslərə, hadisələrə müdaxilə edib onları öz yaradıcılıqlarında xeyli sərbəst şəkildə işıqlandırmaq imkanları qazanmışdılar. Məsələn, Aşıq Şəmşirin

şeyrlərində ötən əsrin ikinci yarısında baş verən əksər ictimai-siyasi, tarixi proseslərə, hadisələrə münasibət var. Bu, təkcə təsvir, tərənnüm deyil, həmçinin müəllifin öz mövqeyinin də ifadəsidir ki, bu da onu XX əsrin birinci yarısının aşığılarından fərqləndirən cəhətdir.

Aşığı yaradıcılığında, aşığılıq sənətində XX əsrin ikinci yarısında baş verən əsaslı dönüş mərhələsi, ən əlamətdar cəhətlərdən biri isə odur ki, bu dövrdə artıq aşığı yaradıcılığı, aşığı ədəbiyyatı ilə yazılı ədəbiyyatın sıx əlaqələri yaranmağa başlamışdı. Bunun ən bariz nümunələrindən biri Aşığı Şəmşirlə Səməd Vurğunun görüşməsi və onların məşhur deyişməsidir. Həmin görüşü xüsusi qiymətləndirmək lazımdır. Çünki bu, aşığı sənəti tarixində nadir hadisələrdəndir və çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Demək, XX əsrin 50-ci illərində artıq yazılı poeziya ilə aşığı ədəbiyyatımız qovuşur. Səməd Vurğunun şeyrlərinin aşığılar tərəfindən ifa olunması, Aşığı Şəmşirin kitablarının işığı üzə görməsi, görkəmli şairlərlə görüşməsi, şeyrləşməsi, şeyrlərinin mətbuatda vaxtaşırı dərc edilməsi həmin qovuşmanın, yaxınlaşmanın, doğmalaşmanın, qaynayıb-qarış-

manın bariz göstəricisidir. Elə ustad aşığın Səməd Vurğunla görüşünü şərtləndirən səbəblərdən biri də onun şeirlərindəki poetika, bədii mükəmməllik idi ki, necə deyərlər, böyük sənətkarı sorağa salmışdı. Bu mükəmməlliyyə, Aşıq Şəmşir şeirlərinin forma, məzmun və bədii gözəlliyinin əsas səbəbi müəllifin haqq vergisi, fitri istedadıyla yanaşı, eyni zamanda güclü mütaliəsi, savadı, zəkası, yazılı ədəbiyyatımıza da yaxından bələdliyi idi. Ötən əsrin ikinci yarısının aşığı, o cümlədən Dədə Şəmşir yazılı ədəbiyyatı, böyük şairlərin şeirlərini çox oxuyur, öz ustaları ilə yanaşı, onlardan, yəni yazılı ədəbiyyatın klassik və çağdaş nümayəndələrindən də çox şeylər öyrənir, əxz edirdilər. Odur ki, Aşıq Şəmşirin hər hansı bir qoşmasını, gəraylısını imzasını bilmədən götürüb oxusaq, həmin şeirlərin Osman Sarıvəllinin, İslam Səfərlinin, Hüseyn Arifin, yaxud hər hansı digər bir tanınmış şairin ola biləcəyini asanlıqla ehtimal etmək mümkündür. Yəni Aşıq Şəmşir şeiri o qədər mükəmməldir, yazılı poeziyaya o səviyyədə yaxındır ki, onun şeirlərini böyük ədəbiyyatın klassik nümunələri ilə yanaşı qoymaq mümkündür. Elə bu səbəbdən

də Səməd Vurğun kimi dünyaşöhrətli bir xalq şairi Dədə Şəmşirin şeirlərini bəyənmiş, yüksək qiymətləndirərək Kəlbəcərə – İstisuya gedərkən onu soraqlamışdı. Və beləliklə, həmin möhtəşəm görüş dastanlaşaraq dillərə düşmüşdür. Aşıq Şəmşirlə Səməd Vurğunun deyişmələri, şeirləşməsi, o dağlarda, yaylaqlarda birgə keçirdikləri sazlı-sözlü məclislərin təəssüratları sözün həqiqi mənasında gözəl, mükəmməl, bitkin bir dastandır. Burada klassik dastançılıq ənənələri qorunub saxlanılır. Məlum olduğu kimi, dastan nəslə şeirin növbələşməsi ilə müşayiət olunur. Bu görüşdə də eyni cürdür. Aşıq Şəmşirlə Səməd Vurğunun söhbətləri, səmimi dərdləşmələri, birbirini qiymətləndirmələri nəslə şeirin növbələşməsi ilə davam edir. Doğrudur, xalq şairi Səməd Vurğunun Aşıq Şəmşirlə deyişməsinin nəsr hissəsi yazıya alınmamışdır. Lakin bu böyük sənətkarların görüşü yaxın dövr tariximizin hadisəsi olduğu üçün dillərə düşmüş, aşıqlar tərəfindən qoşulub düzülmüş, yaddaşlarda yaşadılmışdır. Kitablarda Səməd Vurğunla Aşıq Şəmşirin deyişməsinin yalnız şeirləşmə-nəzm hissəsinin verilməsinə baxmayaraq, aşıq məclislərində bu

deyişmə görüşün təfərrüatları ilə birlikdə təqdim olunur. Beləliklə, hər aşiq ona öz əlavəsini edib, daha da zənginləşdirir. Bu tarixi görüş nəsildən-nəslə keçərək yaddaşlarda o qədər möhkəmlənmişdir ki, deyişmə-dastanın nəsr hissəsi yazılmasa da, hər kəs tərəfindən aydın şəkildə təsəvvür olunur. Fikrimcə, bu hal ədəbiyyat tariximizdə hadisə adlandırılmağa layiqdir. Özü də bu dastan dastan-deyişmə formasında qələmə alınmışdır. Təəssüf ki, Səməd Vurğun–Dədə Şəmşir dastanı indiyə qədər bütöv halda yazıya köçürülüb nəşr olunmayıb. Burada çatışmayan cəhət nədir? Sadəcə, həmin hadisələri, söhbətləri, baş verən əhvalatları, deyişmələri, böyük sənətkarların birbirinə ünvanladıkları neçə-neçə şeir, aralarındakı son dərəcə səmimi ünsiyyətin bütün təfərrüatlarını pərakəndə xatirələrdən toplayaraq sistemləşdirmək, qoşub-düzərək janrın tələblərinə uyğunlaşdırmaq lazımdır. Bu işi kim görsə, ədəbiyyatımız, mədəniyyətimiz, folklorumuz, hətta tariximiz, xüsusən də ədəbiyyat tariximiz üçün olduqca əhəmiyyətli bir xidmət göstərmiş olacaqdır. Çünki həmin dastanda çox vacib məqamlar ortaya çıxır. Belə ki, hər iki qüdrətli sənətkarın görüşlərində baş verən əhva-

latlardan, aralarındakı söhbətlərdən və şeirləşmələrdən həmin illərin ab-havası ilə bağlı xeyli informasiya almaq mümkündür. Məsələn, Səməd Vurğun aşığa müraciətlə deyir:

Hay vurub, qıy vurub səs sal dağlara,
Gözəllər oylağı göy yaylaqlara.
Mənim də dərdimi de oylaqlara,
Sinəmdən oxladı bir maral məni.

Yəni burada o qədər səmimiyyət var, doğmalığı var, mehr-ülfət var ki, şair heç kəsə, heç bir dostuna, tanışına, hətta dağa-daşa deyə bilmədiyi dərini, könlünün ən gizli duyğularını Dədə Şəmşirə deyir, onunla bölüşür. Burada, bir növ, zamanədən, taledən şikayət elementləri var, narazılıq çalarları da açıq-aşkar duyulur.

Həqiqətən də Səməd Vurğunla Aşıq Şəmşirin görüşünün baş verdiyi dövrdə görkəmli şairə qarşı müəyyən təzyiqlər mövcud idi.

Bu görüşün baş tutduğu 1955-ci il ərəfəsində artıq Səməd Vurğun haqqında mətbuatda bəzi tənqidi qeydlər də gözə dəyməkdə idi. Deyişmələrdəki şikayət notlarından görünür ki, həmin

vaxta təsadüf edən görüşü zamanı böyük sənətkar həyatının çətinliklərini Aşıq Şəmşirlə bölüşmüşdür. Bundan başqa, məlum olduğu kimi, Səməd Vurğunun həyatının bu dövrünün görünməyən ağırları daha çox yaşadığı cəmiyyətin dərinliklərindən gəlirdi. Ona görə də Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir deyişmələrində zamanla bağlı çətinliklərin ifadəsi öz əksini tapmışdır. Sənətkar və dövrün münasibətlərini bu deyişmədən görmək mümkündür. Zaman-dövrə, çərxi-fələyə münasibət, eyni zamanda, dastan üçün də səciyyəvidir. Bu mənada Səməd Vurğun–dövrün münasibətləri deyişmədə az yer tutsa da, örtülü şəkildə ifadə olunsaysa da, həm xalq şairinin tərcümeyi-halı, həm də dastan yaradıcılığı baxımından özünəməxsus əhəmiyyətə malikdir.

Eyni zamanda, Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir deyişməsində şikayətnamə elementləri ilə yanaşı, əlamətləri də vardır. “Hay vurub, qıy vurub səssal dağlara” misrası Aşıq Şəmşir səsinin şaqraqlığına, onun sənətinin qüdrətinə işarədir, yaxşı mənada tərifnamədir. Bu da Səməd Vurğunun son dərəcə böyük sənətkar, geniş ürəkli, böyük istedadla malik bir sənətkar olmasından xəbər verir.

Aşıq Şəmşirə ən yüksək, ən obyektiv, layiq olduğu qiyməti ilk verən məhz xalq şairi Səməd Vurğun olmuşdur. Və bu qiymət həmin möhtəşəm tarixi görüşdən sonra zaman-zaman özünü layiqincə doğrularaq ümumən cəmiyyətin fikrinə, mövqeyinə çevrilə bilmişdir. Bu da, eyni zamanda, Səməd Vurğun uzaqgörənliyinin, böyüklüyünün, şairin geniş dünyagörüşünün təntənəsi idi.

Yaxud, Dədə Şəmşirin xalq şairi Səməd Vurğuna müraciətlə söylədiyi aşağıdakı misralarda da el sənətkarının böyük şairə verdiyi qiymət öz əksini tapmışdır:

Qoşqarla yanaşı duran başın var,
Bizim el tanıyır uca dağ səni.
Yanır yolumuzda sənət çırağın,
Bilirik şeirdə bir mayak səni.

Bu da Aşıq Şəmşir böyüklüyünün bariz göstəricilərindəndir. O, şeirin, ədəbiyyatın, sənətin, sənətkarlığın nə olduğunu gözəl bilirdi və Səməd Vurğunun mövqeyini, yerini ədəbiyyatda aydın şəkildə təsəvvür edirdi. Demək, Dədə Şəmşir sadəcə sıradan bir aşıq olmayıb. O, eyni za-

manda həm müasiri olan şairlərə bənzəyən şeirləri, həm də Səməd Vurğun kimi bir sənətkara obyektiv qiymət vermək bacarığı ilə yazılı ədəbiyyatın nümayəndəsi sayıla bilər. Düzdür, Səməd Vurğun haqqında onlarla monoqrafiya, elmi əsər oxumuşuq. İçində son dərəcə yüksək səviyyədə yazılanları da çoxdur. Lakin Dədə Şəmşirin böyük şairə verdiyi yüksək qiymət öz obyektivliyi ilə yanaşı, daha yaddaqalan və daha ümumiləşmiş bir münasibəti ifadə edir. Ustad aşığın xalq şairinə həsr etdiyi şeirlərdə Səməd Vurğun dühası daha parlaq və hərtərəfli səviyyədə diqqətə çatdırılmışdır. Dədə Şəmşirin xalq şairi Səməd Vurğun haqqındakı fikirləri bütövlükdə xalqın böyük sənətkara bəslədiyi ümumxalq məhəbbətini dolğun şəkildə ifadə edir. Bu da onu göstərir ki, Aşıq Şəmşir istedadla yanaşı, həm də ictimai təfəkkürü olan görkəmli bir sənətkardır. Bu cür qüdrətli sənətkarlar xalqın, millətin yaddaşında və qəlbində əbədi yaşamaq haqqına malikdirlər.

SÖZLÜ DASTANDAN YAZILI DASTANA

XVI yüzildən Azərbaycan və Anadolu sahəsində qurumsallaşan aşığı sənətinin XVIII əsrdə yetkinləşib məktəblər yaratması, XIX yüzildə zirvəyə ulaşması tarixi gerçəkliyin məntiqi nəticəsi idi. Dörd əsrlik aşığı sənəti sonrakı XX və XXI yüzillərə də təsirsiz qalmamışdır. Ancaq Azərbaycanda siyasi çalxantıların yaşadığı XX yüzildə, xüsusən də 30-cu illərdən sonra aşığı sənəti geriləmə yaşamış, ənənədən az da olsa uzaqlaşmış, ideoloji bir görünüm almış, süni şeirlər yazılmış və aşığıqlar da kommunist partiyasının nəzarəti altında fəaliyyət göstərmişlər. Buna baxmayaraq, aşığı sənətinin bəzi nümayəndələri əskidən gələn ənənəni yaşatmış, hətta dini-irfani şeirləri qismən də olsa qoruyub saxlaya bilmişlərdir. Belə aşığıqlardan biri də Aşığı Şəmşiridir. Saz ilə sözü, ənənə ilə yeniliyi bir yerdə tuta bilən Aşığı Şəmşir XX yüzilə damğasını vurmuş sənətkarlardandır.

Azərbaycan folklor elmində aşığı dedikdə, hecanın, əsasən, onbirliyində, ondördlüyündə, səkkizliyində şeir deyənlər, son zamanlarda isə yazanlar nəzərdə tutulur. Aşığı ən azı beşyüzlük bir ənənəni yaşadan, dastanlarımızı məclislərdə icra edən, dini-təsəvvüfi dünyagörüşümüzü formalaşdıran, xalq sufizminin daşıyıcısı olan, qoçaqlamaları, gözəlləmələri, qıfılbəndləri, deyişmələri, ustadnamələri, vücudnamələri, təcisləri və digərlərini usta-şagird əlaqəsi vasitəsilə sonrakı aşığı nəslinə ötürən bilicidir. Aşığın biliciliyi bir dediyi qoşmalarla, bir çaldığı saz ha-

vacatları ilə, bir oxuduğu mahnılarla bəirlən-məz. Onun biliciliyi öncə ənənədə yetişməsi, aşılığın ədəb-ərkanından tutmuş dastanlarına, qoşmalarından tutmuş ifa tərzinə qədər kompleks halda götürüldükdə məlum olur. Bizsə bu sənətkarın sazından, musiqisindən, ifa tərzindən, aşılıq sənətindən çox şeirləri ilə məşğul olmuşuq və onu bilicilikdən adi şairə endirmişik. Təbii ki, söz əsasdır, söz bu sənətin ən mühüm göstəricisidir, ancaq sənətin tamamı deyildir. Həm də aşılıqda söz musiqisiz mövcud deyidir, musiqi icrada, ifada anlamlıdır. Aşılıq sazla sözün vəhdətini anlayan sənətkardır.

Son dövrlərdə aşılıq sənətindən araşdırmaçıdan çox maraqlılar, alimdən çox publisistlər yazmağa başlamışlar. Bu meylin aşılıq ədəbiyyatının yaygınlaşmasında müsbət rolu olduğu kimi, bəzi zərərli və qüsurlu tərəfləri də vardır. Nədənə aşılıqdan, aşılıq yaradıcılığından yazarkən məqalələrin, monoqrafiyaların, kitabların üslubu da dəyişir. Soyuq, obyektiv elmi üslub yarıbədi-yarıpublisistik üsluba çevrilir, faktların, sitatların yerini bəsit yozumlar, təxminlər, xəyali izahlar tutur. Bir sözlə, elmin kriteriyaları ucuz bədiiliyin boyasında yox olub gedir. Telekanallarda çox-

sayılı aşığı verilişləri də bu sənət haqqında təsəvvürləri dərinləşdirmək yerinə daha da dayazlaşdırır.

XVIII yüzildən klassik ədəbiyyatımızda aparıcı mövqeyə çıxan xalq şeiri dediyimiz heca vəznli poeziya zamanla aşığı ədəbiyyatı ilə o qədər yaxınlaşdı ki, hətta aşığı ədəbiyyatının bir çox tədqiqatçıları da aşığı şeirin yazılı ədəbiyyatdan fərqlənməməsini böyük uğur kimi təqdim etməyə başladılar. Aşığın və haqqında çox yazılan Aşığı Şəmşirin böyüklüyü divan şairləri və ya müasir hecaçı şairlərlə müqayisədə üzə çıxmır, əənəyə bağlılığında, əənəni yaşatmasında, aşıqlığın qayda-qanunlarını bilməsində, məclis aparmasında, dastan söyləməsində və s. özünü göstərir. Görünür, yazılı ədəbiyyatda dörd yüzilə yaxın davam edən heca vəzninin hökmranlığına son qoyulmayınca və poeziya yeni formaları aparıcı mövqeyə çıxarmayınca aşıqlarla şairləri, folklarla ədəbiyyatı fərqləndirmək asan olmayacaq. Bu təmayül, çox təəssüf ki, yarım-yapalaq hazırlığı olan maraqlıların qələmindən çıxan aşığı sənəti ilə bağlı yazılar üçün artıq xarakterik olmağa başlayır.

Yaradıcılığının əsas hissəsi XX yüzilin 30-cu illərindən sonraya düşən XX yüzil aşığı sənə-

tinin tanınmış nümayəndələrindən biri olan Aşıq Şəmşirin böyüklüyü, əgər deyilənlərə inansaq, qırxdan çox şagird yetişdirməsi, çox sayda dastan ifa etməsində, yeni dastan yaratmasında, aşıq şeirində özünəməxsus yol açma bilməsindədir. Aşıq Şəmşir həm şəxsiyyəti, həm də mənəvi-əxlaqi cəhətləri ilə mükəmməl bir aşıq, söz və saz bilicisi kimi Qurbanidən, Aşıq Abbasdan, Aşıq Valehdən, Xəstə Qasımdan, Aşıq Ruhsatidən, Aşıq Alıdan, Aşıq Şenlikdən, Aşıq Ələsgərdən, Aşıq Sümanidən, Aşıq Hüseyn Bozalqanlıdan sonra aşıq sənətinin zirvələrindən sayılmağı haqq etmişdir.

Folklorumuz, aşıq sənətimiz üçün bir böyük problem də fakelor məsələsidir¹. Nə qədər ki folkloru fakelordan, süni dastanı təbiidən fərqləndirə bilmirik, dastan “yaratmaq ənənəsi” davam edəcək. Ancaq bu meyil mənfi tərəfləri ilə bərabər müsbət özəlliyə də sahibdir. Sadəcə, meyil xəstəliyə dönuşdükdə qorxulu olur. “Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir dastanı” ənənəvi dastanlarımıza uyğunlaşdırılmağa çalışılsa da,

¹ Bax: Bayat F. “Fakelor-folklor qarşıdurması və fakelorçuluq haqqında”, *Dədə Qorqud*. 2008/2, s.71-80

əslində, iki sənətkarın müxtəlif vaxtlarda yazdıqları şeirləri əsasında qurulmuş deyişmə-dastan, başqa sözlə, fakelordur. Bu dastan fakelor hadisəsi olsa da, XX yüzilin son böyük aşığılarından Aşıq Şəmşirlə, yenə də XX yüzilin son böyük şairlərindən biri olan Səməd Vurğunun oxucuya, hətta araşdırıcıya məlum olmayan məqamlarını üzə çıxarmaqda və ən əsası da deyişmə–dastan növünün gözəl örnəyi olması baxımından dəyərlidir. Belə olduqda, bu kiçik həcmli deyişmə-dastan ənənədən kənara çıxmamaqla dastan yaradıcılığımızın yeni bir mərhələyə daxil olmasından xəbər verir.

Bu mərhələ aşığı sənətində var olan, sözə və saza dayanan ənənəvi motivlər, ənənəvi klişələr, ənənəvi dastan arxitektônicası üzərində yüzillərlə formalaşan dastanlardan XX yüzildə yazılan dastanlara keçidlə xarakterizə edilir. Təbii ki, burada xalq düşüncəsinə tərs düşən, geniş kütlə tərəfindən bəyənilməyən, hətta aşığı mühitində yayılmayan inqilabi dastanları nəzərdə tutmuruq. Məsələ Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir kimi yazılı dastanlardan gedir. Bir çox aşıqların son dövənlərdə yazdıqları, milli duyğularımızın tərcümanına çevrilən yazılı dastanlar fakelor hadisəsi olsa da,

aşıq sənətinin, dastan anlayışının yeniləndiyindən, texnoloji çağa ayaq uydurduğundan xəbər verir. Yazılı dastan ənənəsi, belə demək mümkünsə, aşıqlar və el şairləri arasında geniş yayılmışdır. Bunlar mövzuca macəra, səyahət, eşq, tarix, dini və s. sahələri əhatə edir. Burada yeni mərhələdə yaranan nağıl-dastanları, deyişmə-dastanları, sual-cavab dastanlarını da xatırlatmaqda yarar vardır. Bir müəllif tərəfindən yazılsa da, bu dastanlar ənənə üzərində şəkillənməsi baxımından şifahi ədəbiyyatın məhsuludur. Hər halda, aşıq yaradıcılığında sözdən yazıya keçid ayrıca öyrənilməyə ehtiyac duyulan mövzulardan biridir.

Bir zamanlar sovet rejiminin ən fəal rüporuna çevrilən, kommunizmi, partiya işçilərini, kolxozu tərifləyən şeirlər yazan, sifarişlə süni inqilabçı dastanları yaradan, müstəqillikdən sonra isə tıxanıb qalan aşıq sənətinə, dastan ənənəsinə yeni hava, yeni çalar gətirən Səməd Vurğun–Aşık Şəmşir deyişmə–dastanının nəşri Şəmşirin digər dastanlarında olduğu kimi, dar mühitdən çıxaraq geniş oxucu kütləsinə ulaşacaq və məşhurlaşacaqdır.

Son olaraq tərtibçiyə və əməyi keçən hər kəsə təşəkkür etməyi özümə borc bilirəm.

**AŞIQ SAZLA SÖZÜN VƏHDƏTİNİ
ANLAYAN SƏNƏTKARDIR**

*Aşıqlıqda söz musiqisiz mövcud deyidir, musiqi
icrada, ifada anlamlıdır. Aşıq sazla sözün
vəhdətini anlayan sənətkardır.*

F. Bayat

Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının uzun illər boyu özünəməxsus funksiyasını qoruyub saxlayan aparıcı janrlarından biri də dastanlardır. Bu janrın ən gözəl nümunələri şifahi şəkildə maraqlı, duzlu-məzəli, qeyri-adi hadisələrlə zəngin əhvalatlar əsasında ustad aşıqlar tərəfindən yaradılaraq, məclislərdə danışılır, dinləyicilərin ruhunu oxşayıb, onlara zövq verir; həyəcanlandırır, sevindirir, kədərləndirir, düşündürür, güldürür, hətta bəzən ağladır. Qeyd edək ki, “Azərbaycan aşıq ədəbiyyatının janr çevrəsinə daxil olan müstəqil bədii fenomen kimi dastan, terminoloji işarəsindən asılı olmayaraq, əski türk xalq ədəbiyyatına bağlanır və ondan qaynaqlanır”².

² “Göyçə dastanları və aşıq rəvayətləri”. Toplayanı, tərtib edəni, ön sözün, qeyd və izahların müəllifi f.e.d. H.İsmayılov. Bakı: Səda, 2001, səh. 3

Dastan üçün ən xarakterik cəhətlərdən biri bu janrda şeirlə nəsrin növbələşməsidir. Yəni dastan süjet xətti boyunca mövzudan kənara çıxmadan şeirlə nəsrin növbələşməsi əsasında qurulur. Həm də burada təhkiyənin son dərəcə emosional, təsirli və bədii olması əsas şərtlərdən biridir. Çünki aşığın danışdığı əhvalatlar hisslərə güclü təsir eləyib dinləyicini ağuşuna ala bilməsə, yorucu və cansıxıcı olar, heç kəs onu dinləmək istəməz.

Bunlardan əlavə, dastanın dil məsələsi də vacib amillərdəndir. İlk növbədə dilin şirinliyi və yüyrəkliyi gözlənilməlidir. El arasında “aşiq dili yüyrək olar” deyiminin yaranması da məhz bu qaynaqdan bəhrələnir. Burada ustad aşıqdan istedad və məharət tələb olunur ki, hadisələri son dərəcə çevikliklə əlaqələndirə, mətləbdən-mətləbə incəliklə adlayaraq auditoriyanın diqqətini bir an belə özündən yayındırmaya bilsin. Söz və ifadələrin zərgər dəqiqliyi ilə seçilməsi, zərif, mədəni ironiyalılıq, canlı xalq danışq dilinin, ədəbi və bədii dilin elementlərindən ən münasib şəkildə sintez halında istifadə etmək başlıca şərtlərdəndir.

Dastanda öncə bir-birinin ardınca ustad üç ustadnamə söyləyir və nəhayət, mətləbə keçir. Bu ustadnamələrin özündə də mətləbə işarənin

olması vacibdir. Belə ki, söhbətin nədən gedəcəyini, hansı xarakterli hadisələrdən söz açılacağı, dastanda insanların hansı müsbət cəhətlərinin təbliği, hansı mənfi cəhətlərinin tənqid ediləcəyini ustad aşiq söylədiyi ustadnamələrdə incə nüanslarla auditoriyaya hiss etdirir. Bununla da dinləyicilərini, necə deyərlər, başlayacağı dastanın mövzusunə uyğun, bir növ, kökləmiş olur ki, onların diqqəti sonacan bu kökdən çıxıb, başqa səmtə yayına bilməsin. Hətta “ustad sözündən ibarət ustadnamələr dastanın mövzusu ilə bağlı olmasa da, onun ruhundan dastanın necə bitəcəyini təxmin etmək olur”³.

Dilimizin olduqca zəngin, geniş imkanlarından bəhrələnərək atmacalardan, atalar sözü və məsəllərdən, incə yumorlu deyimlərdən, ikibaşlı söz, ifadə və cümlələrdən yerli-yerində istifadə etmək bacarığı da aşığın bu məqsədə müvəffəq ola bilməsinə xidmət edir.

Dastan yaradıcılığında və ifaçılığında aşıqdan qeyri-adi hafizə, enerji və hövsələ tələb olunur. Aşıqlığın, əsasən də dastan yaradıcılığının, ifaçılığının məsuliyyəti, tələbləri daha çoxdur.

³ Bayat F. “Folklor dərsləri”, Bakı: Elm və təhsil, 2012, səh.302

Tutaq ki, şair daha poetik, daha dərin məzmunlu şeirlər yazır və daha böyük fikirlər, ideyalar ifadə edir, poetik kəşflər ortaya qoyur. Yaxud dramaturq böyük-böyük dram əsərləri yaradır və səhnədən tamaşaçıya həyatın bir parçasını daha canlı şəkildə göstərə bilir. Ya da ki, yazıçı irihəcmli romanlarıyla ən incə həyat detalları ilə zəngin dolğun obrazlar canlandırır. Lakin nə şairdən, nə dramaturqdan, nə də nasirdən yazıb-yaratdıqlarını yaddaşında, hafizəsində saxlamaq tələb olunur. Aşığınsa məsuliyyəti bu mənada son dərəcə böyükdür. O həm yazdığı şeirlərin, yaratdığı dastanların hamısını hafizəsində, həm də digər ustad aşıqların, klassik sənətkarların yaratdıqları şeir və dastanların əksəriyyətini daim yadda saxlamağa və məclislərdə təkrar-təkrar oxumağa, danışmağa məcburdur. Əks halda aşiq xalq arasında, sənət meydanında, ağsaqqal-qarasaqqal yanında öz nüfuzunu qoruyub saxlaya bilməz.

Bütün bu qeyd etdiyimiz cəhətlər yaradıcılığının əsas məhsuldar dövrü XX əsrin ortalarına və ikinci yarısına təsadüf edən ustad Aşıq Şəmşirin yaratdığı dastanlarda da özünü göstərir. Yeri

gəlmişkən qeyd edək ki, atası Ağdabanlı Qurban Məşədi Məmmədalı oğlu dövrünün kamil el şairlərindən biri olmuşdur. Şair Qurbanın atası Şəmşəddin elindən köçüb Gədəbəy rayonunun Böyük Qarabulaq kəndinə, sonra isə Cavanşir qəzasının Dəmirçidam kəndinə gəlib, orada yaşayıb. Şair Qurban Güneypəyə kəndindən olan Səlmə aldı bir qıza aşiq olaraq, onunla evlənib və bu evlilikdən Şəmşir Qurban oğlu Qocayev 1893-cü il mart ayının 16-da Kəlbəcər rayonunun Dəmirçidam kəndində dünyaya göz açıb. Onun doğum gününün bəzi mənbələrdə yanlış olaraq martın 14-ü və ya 15-nə təsadüf etdiyi göstərilərsə də, aşığın doğum gününün, əslində, mart ayının 16-sı olduğunu aydınlaşdırmışıq⁴.

Aşiq Şəmşir 1907-1908-ci illərdən şeir yazmağa, saz çalmağa başlayaraq sənətin ilk sirlərini də atası şair Qurbandan öyrənmişdir. Şair Qurban oğlunun qeyri-adi istedadı malik olduğunu görüb ona hansı ustadlardan nəyi və necə öyrənməyin yollarını göstərmişdi. Söz var,

⁴ "Azərbaycan dastanları", V cild, Bakı: Çıraq, 2005, səh.209

deyirlər, ustad oğlundan şeyird olmaz. Bu mənada şair Qurbanın ocağına yığışan, onun evinə gələn və sazımızın, sözümüzün beşiyi başında duran Dədə Ələsgər kimi sənətkarlar Aşıq Şəmşirin sonrakı həyatı üçün təkan rolunu oynadılar. Şəmşir öz xatirələrində dönə-dönə vurğulayır ki, Aşıq Ələsgərlə Qurban ocağının xüsusi yaxınlığı, dostluq əlaqələri olub. Onların saz-söz məclislərində boya-başa çatan, sonralar özü də ustad kimi yetişib, ulu sənətin incə məqamlarını, sirlərini sinəsinə yığıb, Göyçə–Kəlbəcər mühitinin deyim, ifaçılıq keyfiyyətlərini mənimsəyib. 1915-ci ildən etibarən müstəqil aşıqlıq eləməyə, məclislər yola salmağa başlayıb. Məclisdən-məclisə, toydan-toya püxtələşib, gənclik çağlarında isə öz elində-obasında tanınıb, sevilib. Bu zamandan o, artıq klassik dastanlarımızın, eləcə də yeni yaranıb formalaşmaqda olan müasir dastanların çoxunu bilir, məclislərdə, el-oba yığnaqlarında danışaraq, dinləyicilərin rəğbətini, sevgisini qazanır⁵.

⁵ Məmmədli İ. “Kəlbəcərin söz sərvəti”, Bakı: Sabah, 2005, səh. 29

1957-ci ildə yazıçıların plenumu Aşıq Şəmşiri yekdilliklə Azərbaycan Yazıçılar İttifaqına üzvlüyə qəbul etdi. Elə həmin il Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin fərmanı ilə ona “Əməkdar incəsənət xadimi” fəxri adı verildi.

Bundan başqa, ustad aşıq anadan olmasının 80 illiyi ilə əlaqədar 14 mart 1973-cü ildə “Şərəf nişanı” ordeni ilə təltif olunmuşdur. 1978-ci ildə isə 85 illik yubileyinin keçirilməsi barədə qərar verilmiş, Kəlbəcər Rayon Mədəniyyət Evi onun adı ilə adlandırılmışdı. Heydər Əliyev yenidən hakimiyyətə qayıdandan sonra Aşıq Şəmşir sənətinin layiqli qiyməti yenidən verilmişdir. Lakin 1993-cü ildə Kəlbəcərin işğalı Aşıq Şəmşirin 100 illik yubileyini qeyd etməyə imkan vermədi. 2002-ci ilin iyun ayında verilmiş sərəncama əsasən onun anadan olmasının 110 illiyi ilə əlaqədar 2003-cü ildə respublikamızın bir çox bölgəsində aşığın yubiley mərasimləri qeyd olunmuş, Göygöl şəhərindəki musiqi məktəbinə onun adı verilmiş, parkda büstü qoyulmuşdur. 2004-cü ildə isə Bakıda – Heydər Əliyev Sarayında yubiley rəsmi səviyyədə yekunlaşdırıldı.

2007-ci ildə ölkə Prezidenti İlham Əliyev Aşıq Şəmşirin 115 illik yubileyinin keçirilməsi ilə bağlı sərəncam imzaladı və tədbir 2008-ci ildə Rəşid Behbudov adına Mahnı Teatrında təntənəli şəkildə qeyd olundu.

Aşıq Şəmşir aşıq şeirinin müxtəlif poetik formalarında zəngin nümunələr yaratmışdır. Kəlbəcər ədəbi mühitini gözəl bilən Dədə Şəmşir şifahi və yazılı ədəbiyyatımızın nadir bilicilərindən biri kimi öz fərdi yaradıcılıq məktəbini yaratmışdır. Aşıq Xalıqverdi, Aşıq Allahverdi Qəmkeş, Aşıq Qardaşxan, Aşıq Sakit Köçəri kimi 40-dan çox saz-söz sənətkarının yetişməsində, kamilləşməsində, püxtələşməsində ustadın böyük rolu olmuşdur.

Lakin Aşıq Şəmşirin bütün Azərbaycana və saz-söz aləminə qanad açması, şübhəsiz ki, Səməd Vurğunun Kəlbəcər ziyarəti ilə bağlıdır. Aşıq Şəmşir aşıqların II, III və V qurultaylarının nümayəndəsi olmuşdur. Qənərbər müəllim yazır ki, “hələ Səməd Vurğunla görüşməmişdən əvvəl, 1938-ci ildə Azərbaycan aşıqlarının II qurultayında iştirak edən dədəmin səsinə eşidən rəhmətlik Bülbül ona demişdi ki, Aşıq Şəmşir,

yaxşı səsini var, özümüz də eloğluyuq, gəl Bakıda operada işlə, mənə kömək elə. Lakin dədəm ona “A Bülbül, qadan alım, incimə, mən əlimə qaval götürüb “aman-aman” deyə bilmərəm, mənimki o dağların qoynunda aşılıq etməkdə”, – cavabını vermişdi.

Nəhayət, məlum olduğu kimi, 1955-ci ildə dədəm xalq şairi Səməd Vurğunla görüşdü və onunla möhkəm dost oldu. Böyük şair atamın yaradıcılığını yüksək qiymətləndirərək, şeirlər kitabını nəşr etdirəcəyinə söz verdi.

Çox təəssüf ki, bu arzu Səməd Vurğunun sağlığında gerçəkləşmədi. Amansız ölüm bu böyük insanı sıralarımızdan vaxtsız apardı”.

Böyük şairimiz Səməd Vurğunun tapşırığı ilə Süleyman Rəhimov və xalq şairi Osman Sarıvəllinin qayğısı ilə 1959-cu ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəşriyyatında aşığın “Şeirlər” kitabı çap olundu. Sonra bədxahların ucbatından onun şeirlərinin və kitablarının nəşri dayandırıldı. Düz 10 il fasilədən sonra “Qoşmalar” kitabı (Azərnəşr, 1971), “Seçilmiş əsərləri” (Azərnəşr, 1973), “Dağ havası” (“Gənclik”,

1978), “Şeirlər” (“Yazıçı”, 1980), “Öyüdlər” (“Ozan”, 1996) və başqa kitabları işıq üzü gördü.

Bundan əlavə, Aşıq Şəmşirin həyat və yaradıcılığından bəhs edən Osman Sarıvəllinin “Aşıq ürəkli şair, şair ürəkli Aşıq Şəmşir” (“Elm”, 1973), Məmməd Aslanın “Saxla izimi, dünya” (“İşıq”, 1989), “Dədə Şəmşir yaradıcılığında” (toplayıb tərtib edən Qənbər Şəmşiroğlu), “Dədə Şəmşir yaddaşlarda” (toplayıb tərtib edən Qənbər Şəmşiroğlu, “Gənclik”, 2000), “O Kürün, Arazın Tərtəriyəm mən” (toplayıb tərtib edən Qənbər Şəmşiroğlu, “Orxan”, 2004) və s. kitablar çap olunmuşdur⁶.

“1958-ci ilin fevral-mart aylarında gözəl insan, istedadlı musiqişünas Əminə Eldarova dədəmi dəvət edib evində 20 gün qonaq saxladı və konservatoriyanın səsyazma studiyasında onun ifasında 75-80 aşıq havasını lentə köçürdü. Sözsüz ki, bu işlərdə mən birbaşa iştirakçı idim. Çox gözəl yadımdadır ki, dədəm arada 75-ci havanı – “Çoban bayatısı”nı çox məharətlə oxudu.

⁶ Çiçək C. “Kəlbəcərin saz qalası” (I kitab), Bakı: Azərnəşr, 2013, səh. 11

Əminə xanım təxminən belə bir ifadə işlətdi ki, Şəmşir 75 saz havasını oxudu getdi. O, sonralar yazdığı monoqrafiyasının bir bölməsini Aşıq Şəmşirə və onun musiqi yaradıcılığına həsr eləmiş və nəşr etdirib bir nüsxəsini də bizə göndərmişdi”⁷.

Kəlbəcərə yolu düşən elə bir qələm adamı yox idi ki, Aşıq Şəmşir ocağını ziyarət etməsin. Ustad sənətkarın yaşayıb-yaratdığı Ağdaban kəndi sanki şairlərin, aşıqların ilham qaynağı idi. Aşıq Şəmşir urbanizasiyaya məruz qalmış, az qala cavanların ayda, ildə bir dəfə gəldiyi kəndi indi müqəddəs bir məkana çevirmişdi:

Tanış ol ustadın əsli-soyundan,
Yol çəkilib yeddi dağlı boyundan.
“Qurban bulağı”nın içib suyundan
Bəlkə elə bu dərmana gəlibsən.

Durmuşam əhdimdə düz ilqarınan,
Təmiz vicdanınan, namus-arınan.
Qış günü görüşə sənətkarınan
Qərq olubsan qar-borana, gəlibsən.

⁷ Şəmşiroğlu Q. “Axtarib Şəmşiri görmək istəsən”,
Bakı: Adiloğlu, 2004, səh. 42

Aşıq Şəmşir elə bil onunla görüşə gələnlərə təzə-tər “ilham iksiri” bəxş edirdi. Onun tənəsi, təhnizi, əslində, ağsaqqal, ustad ərki, qınağı idi. Bu, ildə bir yol belə dədə-baba ocasına ayağı dəyməyən şairlər üçün əsl “soyuq duş” idi.

Aşıq Şəmşirin and yeri üz tutduğu Kəlbəcər torpağıydı. Azərbaycanın “qızıl külçəsi”, gözəlliklər diyarı Kəlbəcər onun ilk və son nəğməsi idi. Səksən yeddi illik ömrünü bu qayalar, dağlar, çiçəklər, bulaqlar, şələlələr səltənətində keçirən qoca qartalı heç kəs bu torpaqdan qopara bilmədi. Hətta dünyalar qədər sevdili istəkli oğlu Qənbər müəllim belə. Şəhərə köçmək istəyən Qənbər müəllim Aşıq Şəmşiri də özüylə aparmaq istəyirdi. Dədə qətiyyətlə bundan imtina edir. Görkəmli şairimiz Məmməd Aslan bu anı çox gözəl təsvir edib. Bu, ocağa, yurda sevginin ən unudulmaz, parlaq nümunəsidir: “Oğlum, məndən əvvəl gərək, odey, Murovun Yeddiqardaş silsiləsinin Çayqovuşanda qanın hər an açılarda gözümüzə görünən o zirvəsini köçürüb, bundan sonra da məni binəlgan olacaq o yerə aparasan. Anan vəsiyyətimi sənə deməyibmi? Güllüyə tapşırmışam: məni orda – “Uşaq qəbiristan-

lığı”nın qonşuluğunda dəfn edərsiniz. Vəsiyyətimizi pozsanız, haqqımı sizə halal etməmə”⁸.

Şair Qurbanın, Dədə Ələsgərin hənirini, nəfəsini yaşadan, aşiq sənətində nəhənglərdən olan Aşiq Şəmşir illər uzunluğunu dağların qoynunda tək-tənha, çiçəklərlə, bulaqlarla pıçıldaşı-pıçıldaşa, ot biçə-bişə bu gözəllik səltənətinə, bu genişliyə meydan oxudu və 1980-ci il fevralın 10-da 87 yaşında sevə-sevə vəsf elədiyi bu dünyaya “əlvida” dedi.

Nizami Cəfərov yazır: “Aşiq Şəmşir haqqında deyilən, yazılan çoxlu fikirlərin içərisində xüsusilə bir məqam diqqət çəkir ki, XIX-XX əsrlərdə yaşayan aşıqlar içərisində Aşiq Ələsgərdən başqa heç kimə “dədə” deyilməyib. Yalnız Aşiq Şəmşirə Dədə Şəmşir deyiblər. Bu da onun yaradıcılığının həm əxlaqi, həm də mənəvi-mütəfəkkir tərəfləri, yaradıcılığının intellekti ilə bağlı olan məsələdir.

Aşiq sənətində dədə olmağın əsas şərtlərindən biri əgər böyük sənətkarlıq məharətidirsə, söz demək eşqidirsə, ikinci çox mühüm cəhət

⁸ Çiçək C. “Kəlbəcərin saz qalası” (I kitab), Bakı: Azərnəşr, 2012, səh. 13

mənəvi mükəmməllik və müdriklikdir ki, bu da Aşıq Şəmşirdə vardı. Odur ki, Aşıq Şəmşir bu gün də sevilə-sevilə oxunur, ondan yadigar qalan nə varsa, xalqımızın milli sərvəti kimi nəsildən-nəslə ötürülür”⁹.

Özündən sonra zəngin irs qoyub getmiş Aşıq Şəmşir yaradıcılığını öyrənmək üçün, bəlkə də, bir ömür bəs eləməz. Ustad sənətkarın ən böyük xidməti isə ləyaqətlə varislik ənənəsini qoruyub saxlaması, sonrakı nəsillərə ötürməsi oldu. Müasirlərindən Azərbaycan söz sənətinin azmanları – Süleyman Rəhimov, Əli Vəliyev, Adil Babayev, İskəndər Coşqun, Məmməd Arif, Həmid Araslı, Mirzağa Quluzadə və başqaları Aşıq Şəmşirlə dost-doğma münasibətdə olmuş, onun sənətini yüksək qiymətləndirmişdilər. Osman Sarıvəlli, Mirzə İbrahimov, Məmməd Hüseyin Təhmasib, Qulu Xəlilov, Hüseyin Arif, Mürsəl Həkimov və başqaları elmi-publisistik məqalələr yazaraq tam aydın və bitkin təəssürat yaratdılar. Onun şeirləri iki istiqamətdə – birinci klassik aşıq poeziyası – Qurbani, Aşıq Alı, Aşıq Ələsgər

⁹ *Yenə orada, səh.59*

yaradıcılığı, ikinci xalq şeiri üslubunda yazan Vaqif, Vidadi, Səməd Vurğun yaradıcılığı istiqamətindədir.

Təkcə elə Kəlbəcər ədəbi mühitinə Aşıq Şəmşirin göstərdiyi təsiri yada salsaq, onun şəxsiyyətinin böyüklüyünü, əzəmətini, yaradıcılığının miqyasını təsəvvür etmiş olarıq.

Nəsimi, Firdovsi, Xaqani, Cami,
Nizami, Füzuli – tanıyır hamı.
Coşanda, daşanda şair ilhamı
Sözlərdən qeyri bir nişanə varmı?

Keçilməz qala olan Kəlbəcərin işğal edilməsi, 1992-ci il aprelin 8-də Ağdaban faciəsi Dədə Şəmşir ocağına da sağalmaz yaralar vurdu. Kəlbəcərin ilk şəhidi “qaragöz balam” deyə boyunu oxşadığı Çimnaz balası oldu. Ata yurdu Ağdaban odlara qalandı. Aşıq Şəmşirin, şair Qurbanın qızıldan qiymətli, əski əlifba ilə yazılmış, hələ çap olunmamış əlyazmaları yanıb kül oldu. 40 mindən artıq eksponatı olan bu zəngin ev-muzey erməni vəhşiliyinin qurbanı oldu. Bundan başqa, Dədə Şəmşirin yaxın

qohumlarından 14 nəfər erməni qanıçənlərinin qəfil gülləsinə tuş gəldi. Aşıq Şəmşirin iki nəvəsi – mayor rütbəsi ilə istefaya çıxmış Vüqar və polis polkovniki Şəhriyar Qarabağ uğrunda gedən qanlı döyüşlərin iştirakçısıdır və hər ikisi Qarabağ müharibəsi veteranıdır. Şəmşir ocağından iki nəfər – Şahlar Əvəz oğlu Şükürov və Sərdar Mədət oğlu Səfərov Milli qəhrəmanlardır.

Ustad aşığın oğlu, görkəmli ziyalı və el ağsaqqalı Qənber Qurbanovun bildirdiyinə görə, Aşıq Şəmşirin özünün yaratdığı “Şəmşir və Sənubər”, eləcə də “Şəmşir və Ayna” (1930-1935), “Misir və Sənəm” (1940), “Cəlil və Minayə” (1955-56), “Fərhad və Güləndan” (1960) adlı dastanlar və 1944-cü ildə yazdığı “Polad” adlı dram əsəri olmuşdur. Onu da qeyd edək ki, adıçəkilən əsərlərin yaranma tarixi kimi göstərilən illər dəqiqdir. Növbəti tədqiqatlarda bunlardan etibarlı mənbə kimi istifadə oluna bilər¹⁰.

¹⁰ Çiçək C. “Sən dağlardan ayrılmadın” (III kitab), Bakı: Azərnəşr, 2013, səh. 314

Dədə Şəmşirin yaratdığı və yazıya alınaraq 1972-ci ildə “Elm” nəşriyyatında çap edilmiş beşcildlik “Azərbaycan dastanları”nın beşinci cildinə daxil edilmiş “Şəmşir və Sənubər” dastanı avtobioqrafik səciyyə daşıyır. Ümumiyyətlə, son dövrlərin dastan ədəbiyyatında, dastan yaradıcılığında əksər hallarda dastanın əsas qəhrəmanı həmin dastanı yaradan ustad aşığın özü və onun sevgilisi olur. Belə dastanlar folklorşünaslıqda müəllifi bəlli olan məhəbbət dastanları adlandırılır. Burada müəllif başına gələn əhvalatlardan, qeyri-adi maraqlı hadisələrdən şirin bir dillə söz açaraq, bir sıra şeirlərinin yaranma tarixçəsindən, deyişmələrindən, sevgisindən, sevgilisindən, onun gözəlliyindən, aşiq və məşuqun başlarına gələn bəlalardan, vüsala gedən yollarda yaşadıkları əzab-əziyyətlərdən, məşəqqətlərdən, ayrılıq iztirablarından, sevgilərinə son dərəcə sadıqlıqlarından, sevgilisinin namus, həya, abır və ismətindən, dəyanətindən, mərdanəliyindən və s. danışır. Üzləşdikləri haqsızlıqlara, ədalətsizliklərə necə səbirlə, təmkinlə, daim namuslu, dözümlü və ləyaqətli olmalarıyla qalib gəlməklərindən bəhs eləyib, insanlarda bu cür müsbət

keyfiyyətlər formalaşdırmağa çalışmaq, ilahi qüvvənin varlığına, həmişə son anda haqqın, ədalətin qalib gəlməsinin labüdlüyünə inam yaratmaq dastançılığın əsas ümdə məqsədlərindəndir. Xalq arasında sevilən, böyük nüfuza malik olan aşığın bütün bu keyfiyyətləri öz timsalında nümayiş etdirməsi də təsadüfi deyil. Dastanların bəzilərinin bu cür fəxriyyəvari şəkildə qurulmasının özü belə nəticə etibarilə məqsədə çatmağı xeyli asanlaşdıran, effekti, təsir gücünü yüksəldən cəhətlərdəndir. Belə ki, hər hansı uydurma, yaxud həyatdan götürülmüş, lakin dinləyicilərə bir o qədər də yaxından tanış olmayan, onların, təbii ki, çox sevmədikləri obrazı hələ onlara sevdirib nümunə göstərməkdənsə elə aşığın özü hazırca xalqın sevimlisidir. O özünü nümunə göstərərək təvazökarlıqdan xüsusi bir incəliklə kənara çıxsa da, dinləyicisini yaxşı işlərə, xeyir əməllərə – düzlüyə, təmizliyə, paklığa, sevgiyə, sədaqətə daha asanlıqla, daha effektiv şəkildə yönləndirə bilmiş olur. “Şəmşir və Sənubər” dastanı da bu sıraya daxildir.

Aşıq Şəmşirin öz ailəsinə, xüsusilə həyat yoldaşı Güllü nənəyə olan münasibəti ibrətamiz

bir örnekdir. Aşıq Şəmşirin ömür-gün yoldaşına sədaqəti, həyatının sonunacan ona gözəl şeirlər həsr etməsi diqqətçəkən bir məqamdır. Onun Məmməd Aslanla “Görəydim” – “Görəydin” qoşma rədifli uzun bir deyişməsini aşıqlar məclislərdə qabaq-qabağa oxuyaraq əhvalat halına gətiriblər.

Məmməd Aslan:

Savaşın olurmu Güllü nənəynən?
Mən ölüm, necəsən naznan-hənəynən?
Get-gəlin qalibmi köhnə binəynən,
İtirdinmi etibarı, görəydim?!

Aşıq Şəmşir:

Güllünün altmış il keçib yaşından,
Yenə əl götürmür naz savaşından.
Öpəndə gözündən, qələm qaşından
Tutaşırıq gecə yarı, görəydin” ¹¹.

Dastan yaradıcılığında, adətən, ustad aşıqlar ustadnamələrlə dinləyiciyə vətənə, dostə, yoldaşə

¹¹ “O Kürün, Arazın Tərtəriyəm mən”, toplayıb tərtib edən Qənbər Şəmşiroğlu, Bakı: Orxan, 2004, səh. 487-488

sədaqətli olmağı, yurdunu sevməyi, bəd əməllərdən uzaq olmağı tövsiyə edirlər. Sanki müdrik bir el ağsaqqalı səni doğru yola çağırır.

Aşıq Şəmşir yaradıcılığı ustadnamələrdə nəsihət verməyi, görüb-əşitdiklərini oxucuya çatdırmağı özünə borc bilir:

Qüdrətli sirrindən Kanı-Kərəmin,
Nə nöker baş tapmaz, nə ağa bilməz.
Onun əlindədir hər nə buyursa,
Hökmünə, əmrinə qadağa bilməz.

Haqqı, ədaləti həmişə müdafiə edən, insanları doğru yola səsləyən, onları pis əməllərdən uzaq durmağa çağıran Aşıq Şəmşir Böyük Yaradana şükür eləməyi, yaşadığımız hər saat, hər gün üçün ona borclu olduğumuzu unutmamağı tövsiyə edir.

Bir qrup dastanlarda isə əsas qəhrəman dastanı yaradan ustad aşıq deyil, xalqın içindən çıxmış görkəmli şəxsiyyətlər, xalq qəhrəmanları olur ki, onlar da cəmiyyətdə böyük nüfuz və sevgi qazanmış simalardır. Buna misal olaraq “Şah İsmayıl və Gülzar”, “Koroğlu”, “Qaçaq Nəbi”, “Dəli Alı” kimi dastanları göstərmək olar. Bunların əksəriyyəti folklorşünaslıqda qəhrəman-

lıq dastanları adlandırılır. Lakin “Şah İsmayıl və Gülzar” dastanı xaraktercə məhəbbət dastanlarına daha yaxındır. Belə ki, burada da aşiqə buta verilir. O öz sevgilisini axtarmağa çıxır və bu yolda aşiqin qarşısına çıxan maneələri öz şücaəti, fiziki gücü, döyüş qabiliyyəti ilə aradan qaldırması “Şah İsmayıl və Gülzar” dastanını digər məhəbbət dastanlarından xeyli fərqləndirir.

Nəşrə hazırladığımız, pərakəndə xatirələr formasından təzəcə toplanıb sistemləşdirilərək yazıya alınmış “Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir dastanı” isə xeyli fərqli xarakter daşıyır. Lakin burada da ənənəvilik qorunub saxlanılmışdır.

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, “Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir dastanı” ifadəsini biz şərti olaraq işlətmişik. Belə ki, klassik dastan dedikdə, hadisələrin məlum süjet xətti boyunca cərəyan edərək kulminasiya nöqtəsinə çatması və həlledilməsi nəzərdə tutulduğu halda, burada belə bir süjet xətti ilə qarşılaşmırıq. Bu, sadəcə, iki böyük sənətkarın qarşılıqlı deyişməsi olub, bəzi dastan elementləri ilə müşahidə edilməkdədir.

Onu da diqqətə çatdıraq ki, belə bir dastanın toplanıb sistemləşdirilərək nəşrə hazırlanması

ideyası millət vəkili, görkəmli alim, AMEA-nın vitse-prezidenti, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru akademik İsa Həbibbəyli tərəfindən irəli sürülmüşdür. Belə ki, 16 mart 2013-cü ildə Aşıq Şəmşirin anadan olmasının 120 illiyinə ərməğan etdiyim üç kitabdan ona da hədiyyə etmişdim. İsa müəllim kitablarla tanış olduğunu və bu dastanı sistemləşdirilmiş şəkildə məhz mənim hazırlamağımı istədiyini bildirdikdə böyük sevinc hissi ilə dastanı 10 gün müddətinə qələmə alıb görkəmli alimin kitaba ön söz yazmasını xahiş etdim. Mən də hörmətli akademikimizin bu ideyasını reallaşdırıb həyata keçirmək məsuliyyətini öz üzərimizə götürməkdən qürur duyduğumuzu dəyərli oxucularımızın diqqətinə çatdırmaq istəyirəm.

Qeyd edək ki, Azərbaycan ədəbiyyatının böyük klassiki, xalqımızın böyük şairi Səməd Vurğunla Aşıq Şəmşirin məşhur görüşü, üzbəüz dayanıb şeirləşmələri, deyişmələri, bir-birinə dərd ortağı olaraq dostlaşmaları, sonrakı isti, səmimi münasibətləri, Vurğunun vəfatından sonra Aşıq Şəmşirin ağır sarsıntılar keçirməsi, böyük xeyirxahını, söz-sənət həmdəmini bir an belə unuda

bilməməsi, onun ruhuna neçə-neçə şeir həsr etməsi və s., doğrudan da, real həyat səhnəsində öz-özünə yaranan gözəl, təsirli bir dastandır. Əslində, dastanların əksəriyyəti, fikrimizcə, elə bu cür yaranır.

Deyilənə görə, ömrünün ahıl çağlarında övladlarından biri Dədə Ələsgərdən soruşur: “Dədə, ustad aşıqların hamısı özləri dastanlar yaradır. Bəs sən də görkəmli, ustad aşıqsan, məclislərdə başa çəkilsən. Saysız-hesabsız şeirlər yaradıbsan. Ustadların yaratdıqları dastanların əksəriyyətini sinədən söyləyirsən. Bu qədər vaxtda bəs özün niyə heç dastan yaratmadın?” Onda Ələsgər cavab verir ki, oğlum, mənim də elə həyatımda baş verən hadisələrin, səfərlərimin və s. hərəsi bir gecəlik dastandır. Sadəcə, bir adam lazımdır ki, onları bir-bir danışım, kağıza köçürsün. Düzü, mən məclislərdə özümdən danışmağı xoşlamıram. Qoy mənim dastanlarımı da gələcək ustad aşıqlar məclislərdə danışıb, ruhumu şad etsinlər. Beləliklə, zaman işində Dədə Ələsgərin neçə-neçə dastanı yaranır.

Həmin bu qeyd etdiyimiz Dədə Ələsgər təvazökarlığı Aşıq Şəmşirdə də özünü göstərirdi

üçün o da daha çox ustadlardan danışmağa, ustadlardan oxumağa üstünlük vermişdi. Əgər belə olmasaydı, Aşıq Şəmşir də öz həyatında, taleyində yaşadığı neçə-neçə qəribə, bir-birindən maraqlı qeyri-adi hadisələrdən, o cümlədən, Səməd Vurğunla görüşməsindən dastanlar düzəldib məclislərdə söyləyərdi.

Yeri gəlmişkən deyək ki, ehtimala görə, ustadların çoxunun həyatı, taleyi ilə bağlı (məsələn, “Abbas və Gülgəz”, “Aşıq Qərib” və s.) dastanların da əksəriyyətini onların özlərindən sonra yaşayıb-yaratmış ustad aşıqlar sistemləşdirərək dastan halına salıb məclislərdə danışaraq, ustadlarına borclarını qaytarmağa çalışmışlar.

Bunları söyləməkdə məqsədimiz odur bildirək ki, fikrimizcə, Dədə Şəmşirlə bağlı hələ bundan sonra neçə-neçə dastan formalaşdırıla bilər. Çünki o, yaxın keçmişdə yaşayıb və haqq dünyasına qovuşmasından elə də uzun müddət keçməyib. Bizimsə əlimizdən gələn hələlik “Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir dastanı”nı hazırlayıb nəşr etdirməkdir.

Bu dastanda da klassik dastanlarımızdakı ənənə qorunub saxlanılır.

İlk növbədə xüsusi qeyd edilməlidir ki, Səməd Vurğun böyük bir xalq şairi kimi yazılı ədəbiyyatın nümayəndəsi olmaqla yanaşı, eyni zamanda, şifahi xalq ədəbiyyatına, folklora, aşıq yaradıcılığına da son dərəcə yaxın, qəlbən, ruhən doğma bir söz adamı idi. O, aşığı, sazı, folklorumuzu canıyla, qanıyla ürəkdən sevirdi. Şeirlərinin də böyük bir qismi xalq ruhunda, aşıq şeiri üslubunda yazılmışdı. Bu üzdən böyük sənətkarın dəfələrlə haqsız tənqidlərə, təqiblərə də məruz qaldığı vaxtlar çox olurdu. Lakin o, bu ədalətsizliklərin heç birinə məhəl qoymayan, “balıq okeanda böyüyər” söyləyərək şəhərin qaynar ədəbi mühitini təqdir etsə də, mahiyyət etibarilə əsl kənd adamı, xalq, el-oba adamı olan bir ədəbi şəxsiyyət idi. Bu səbəbdən də xalq arasında, eləcə də bütün dünyada hədsiz dərəcədə şöhrət qazanıb sevilə bildi. Odur ki, Səməd Vurğun şəxsiyyəti, Səməd Vurğun sənəti aşıq poeziyasında, dastan ədəbiyyatında dərin iz buraxmadan ötüşə bilməzdi. Onun canında-qanında şairliklə yanaşı, bir aşıqlıq da var idi. Bu mənəvi ehtiyac nəhəng şairi daim el-oba məclislərinə, kənd dünyasına, dağa-daşa, meşələrə, yay-

laqlara, ana təbiətin azad qoynuna səsləyirdi. “Dağlar” rədifli bir məşhur gəraylısında da “İlhəminı sizdən aldı mənim sazım, sözüm, dağlar” söyləməsi qətiyyən təsadüfi deyildi. Bu, böyük bir həqiqət idi. Digər tərəfdən, Sovet hakimiyyətinin qurulması, xalqların, mədəniyyətlərin bir-birinə qat-qarış edilməsi nəticəsində sazımızın, aşiq sənətinin, ustadlığın, dədəliyin sıxışdırılıb arxa plana keçirilməsi, zətqırıq şeirin, zətqırıq ədəbiyyatın yaradılmasının təbliği və tələb olunması bir vətənpərvər ziyalı, xalqının təəssübünü çəkən böyük şair olaraq Səməd Vurğununu çox ağrıdırdı. O daim yaxşı xalq sənətkarının, kamil, ustad aşığın sorasında idi. XX əsrin Tufarqanlı Abbasına, Xəstə Qasımına, Yunis Əmrəsinə, Şıx Alısına, Miskin Abdalına, Dədə Ələsgərinə və b. ehtiyac duyurdu. Yaxşı, gözəl, poetik aşiq şeirlərinin yenə yaranmasını arzulayırdı. Bu cür istedadlı xalq sənətkarlarının axtarılıb, tapılıb üzə çıxarılmasına, təbliğ edilməsinə, himayə olunmasına çalışırdı. Amma mükəmməl, təsirli, poetik, qüsursuz aşiq şeirlərinə yaşadığı dövrdə çox az-az rast gəldiyi üçün təəssüflənirdi, ürəyi ağrıyırdı.

Nəhayət, günlərin birində belə bir şeirlə tanış oldu:

Səni qarı gördüm, bağrım qan oldu
Mənim saqqalımın çal vədəsində.
Qəlbimə dəydiyin yadıma düşdü,
Çox dedim könlümü al vədəsində.

Quvarlandın əldə var olan vaxtı,
Bağcanız bəzənib bar olan vaxtı.
Qoynunda xəstəyə nar olan vaxtı
Bir dənə qıymadın bol vədəsində.

O gündən həmin misraların sorağına düşdü Səməd Vurğun. Öyrəndi ki, bu şeirin müəllifi Kəlbəcərdə yaşayır. Vaxt-vədə gəlib-dolandı. Bir gün Kəlbəcərdə ailəsi ilə birlikdə istirahət edən yaxın dostu, xalq yazıçısı Süleyman Rəhimovun dəvətiylə Bakıdan Kəlbəcəre – “İstisu” sanatoriyasına dincəlməyə getmək qərarına gəldi. Düşündü ki, həm “İstisu”da müalicə olunaram, xəstəliyim, bəlkə, şəfa tapar, həm də o gözəl şeirin müəllifi ilə tanış olaram...

Beləliklə, Səməd Vurğun Şuşada dincələn ailəsini götürüb Kəlbəcərə – “İstisu” sanatoriyasına gedir. Kəlbəcər Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Səfər Verdiyevə zəng çalır. Birinci katib cəld özünü sanatoriyaya yetirir. Orada böyük şair “Vədəsində” rədifli çox bəyəndiyi gözəl şeirin müəllifini soruşaraq onunla görüşmək istədiyini bildirir. Boyaqlı kəndinin aşağısındakı Turşsu bulağının üstündə Səməd Vurğunun şərəfinə məclis qurulur. Katib dərhal Aşıq Şəmşiri Vurğunun görüşünə gətirir. İndi artıq gözəl, mükəmməl bir dastana çevrilən həmin görüş bax bu cür baş verir, o gözəl, unudulmaz xatirələr belə yaranır.

“Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir dastanı”nın bir sıra məziyyətlərini xüsusi qeyd etmək istərdik. Əvvəla, “dialektə danışmaq böyük mədəniyyətdir, dialektə yazmaqsa böyük mədəniyyətsizlik” əqidəsində olan Səməd Vurğun rəsmi yığıncaqlarda, iclaslarda və elmi konfranslarda ədəbi dildə danışsa da, əslində, onun xarakterik danışığı, şifahi nitqi, məclislərdəki söhbətləri həmişə sadə, canlı xalq dilində, dastan dilində olarmış. Elə bu dastanın özündə də tez-tez rast gəldiyimiz “ayə”, “ağrın alem”, “qadan alem”, “ba-

şına dönüm”, “a qıvlasız” və s. kimi ifadələr böyük şairin nitqinə xüsusi bir gözəllik qatmaqla yanaşı, həm də onu xalqa, el-obaya, aşiq sənətinə, dastan üslubuna daha da yaxınlaşdırır, doğmalaşdırırdı. Bu cür danışiq tərzi və bu danışığın həmin məclisdə tez-tez şeirlə, saz havaları üstündə oxunan misralarla növbələşməsi özlüyündə təbii şəkildə yaranan dastan idi. İki böyük sənətkarın ən adi, sadə görünən söhbətləri, sual-cavabları, dərdləşmələri, bir-birləri haqqında yüksək fikirlərini ifadə etmələri əsl dastan təhkiyəsi yaradırdı. Bu hal, aşıqla şairin üzbəüz görüşüb söhbətləşmələri, şeirləşmələri, deyişmələri o dövrdə ədəbiyyat tariximizdə də nadir hadisələrdən biri idi.

Digər tərəfdənsə, iki mənəvi qohum, ürəyi, fikri, əqidəsi bir olan sənətkar bu görüşdə bir-birinə qovuşmuşdu. Fikir versək görərik ki, onların hər ikisinin bir-birinin sayəsində həmin görüşdə, həmin günlərdə eyinləri nə qədər açılmışdı, ilhamları necə cuşa gəlmişdi. Deyirlər, ürək süfrə deyil, hər yetənə açasan. Lakin o görüşdə Səməd Vurğun da, Dədə Şəmşir də sanki ürəklərini süfrə kimi açıb bir-birinin qarşısına sərmişdilər.

Hər iki sənətkarın ahıl yaşlarıydı. Nəhəng Səməd Vurğunun olduqca qısa fiziki ömrünün

(onun mənəvi ömrü əbədidir!) sonuna cəmi birçə il qalmış, ya qalmamışdı. Dağları, Kəlbəcərin təbiət gözəlliklərini, sazlı-sözlü məclisləri, sonsuz el-oba sevgisini görəndə könlü qubar eləmişdi, gözləri yaşarmışdı. Bəlkə də, ürəyinə dammışdı ki, bir də bu yerləri, bu gözəllikləri görə bilməyəcək. Barmaqları arasında tüstülənən “Kazbek”i damağına qoyub, qələm götürərək elə həmin “Kazbek” qutusunun üstünə yazmışdı ki:

Aşıq Şəmşir, Dəlidağdan keçəndə
Kəklikli daşlardan xəbər al məni.
Ceyran bulağından qızlar içəndə
Saz tutub, söz qoşub, yada sal məni.

Hay vurub, qıy vurub səs sal dağlara,
Gözəllər oylağı göy yaylaqlara.
Mənim də dərdimi de oylaqlara,
Sinəmdən oxladı bir maral məni.

Səməd Vurğunu belə dərdli, kədərli, nisgilli
görən Aşıq Şəmşirin ürəyi dözmür, ona dərdlərini
unutduraraq təsəlli verməyə, könlünü şad etməyə
çalışır. Sədəfli sazı sinəsinə basıb deyir:

Qoşqarla yanaşı duran başın var,
Bizim el tanıyır uca dağ səni.
Yanır yolumuzda sənət çırağın,
Bilirik şeirdə bir mayak səni.

Axı niyə kədərlənirsən, niyə ömrün o ağrı-
acılarla dolu günlərini yada salıb kövrəlirsən? Bu
qədər xalq sevgisi, qazandığın dünya şöhrəti, ad-san
səni sevindirməyə, könlünü açmağa yetmirmi?¹²

Bəli, bu dərdləşmə, şairin könlünün ən gizli
dərdlərini ifadə etməsi onun Aşıq Şəmşirin sazını-
sözünü, şeirini-sənətini, şəxsiyyətini bəyənib sev-
məsindən, ona ən yaxın bir həmdəm kimi ürək
qızdırmasından, tez bir zamanda aralarında yaran-
mış mehr-ülfətdən irəli gəlirdi. Eləcə də Aşıq
Şəmşir başqalarına deyə bilmədiyi dərdlərini böyük
şairlə bölüşməkdən, onunla mehriban həmsöhbət
olmaqdan son dərəcə məmnun idi. Bu məmnunluq
onun ilhamının vəcdə gəlməsindən, bir-birinin
ardınca bir neçə gün ərzində neçə-neçə qoşma
qoşmasından və həmin şeirlərin poetik ovqatından
hiss olunur. Təkcə “Gələndə” rədifli qoşmanı
diqqət mərkəzinə çəkmək fikrimizin nə dərəcədə
həqiqətəuyğunluğunu isbat eləyər, yəqin ki:

¹² Şəmşiroğlu Q. “Axtarıb Şəmşiri görmək
istəsən...”, Bakı: Adiloğlu, 2004, səh. 27-31

Kəlbəcər mahalı tamam bəzəndi,
Yaxın dostu, mehribanı gələndə.
Bayram etdi bütün ellər, obalar,
Şeirin şirin süxəndanı gələndə.

Bütün Kəlbəcər mahalının – el-obaların bayram etməsindən, bəzənməsindən bəhs eləyən bu sətirlər ilk növbədə Aşıq Şəmşirin ovqatının, sevincinin, fəxarətinin ifadəsi idi. Bəzənib-düzənən, hər şeydən öncə, el sənətkarlarının öz könül dünyası olmuşdu. Qoşmanın ikinci bəndində müəllif özünü bunu səmimiyyətlə etiraf eləyir:

Etmiş bu yerlərdə laçın şikarı,
Düşüb bu dağlara onun güzəarı.
Mənim, görən kimi, Vurğuna sarı
Qaynadı qəlbimin qanı, gələndə.

“Günlər keçdi. Aşıq Şəmşir şairin tapşırığına əməl edib 1955-ci il sentyabrın 28-də bir taxta bavul şeirlərini yığışdırıb oğlu Qənbər müəllimlə Bakıya gətirdi. Növbəti gün AMEA-nın binasının ikinci mərtəbəsində Səməd Vurğun onu böyük mehribanlıqla qarşıladı”.

Qənbər Şəmşiroğlunun söylədiklərindən: “Mən bavulu uzun qabaq stolunun yanına gətirib açdım və əlyazmalarından çox hissəsini stolun

üstünə qoydum. Şair ayaq üstə xeyli vərəqlədi (Dədəm bütün yazdıqlarını ərəb əlifbası ilə yazıbdı). Mənə dedi: “Yığışdır, oğul. Bu işlərdə gərək özün də bizə yaxından kömək edəsən”.

“Baş üstə!” Dedim. Dədəm özü durub kənddə səliqə ilə fanerdan arı pətəyi üçün düzəldilmiş və içərisinə bir neçə pətək qoyulmuş çantanı stolun üstünə qoyub: “Şair, bu da Kəlbəcər balıdı”, – deyəndə o, bərkdən: “Ay aşıq qardaş, ayə, çox sağ ol, nə zəhmət çəkmisən?!” – dedi. Səməd Vurğun mənə: “Ayə, aç görüm, bu aşıq qardaş nə gətirib”, – dedi. Mən çantanı açıb, bir ədəd ağ şanda bal pətəyi çıxardım. Səməd Vurğun özü bıçaqla balı səliqə ilə kiçik dilimlərlə kəsərək ucadan: “Ayə, siz belə şeyləri tanımırırsınız, bu, dərmandı, alın bir dadına baxın”, – deyib hamıya payladı. Xoşu gələn də, gəlməyən də bəh-bəhlə daddılar. O, katibə qızı çağırıb: “Bunu burdan götür, yoxsa lələlərim qoy-mayacaq qala”, – dedi. Sonra otağa çağırdığı dost-larından Məmməd Arif, Mirzağa Quluzadə, Osman Sarıvəlli, Cəfər Xəndana dədəmi bir daha yüksək səviyyədə təqdim edərək onun şeirlərindən Akademiya nəşriyyatında nəşr etmələrini tapşırıd¹³”.

¹³ Şəmşiroğlu Q. “Axtarib Şəmşiri görmək istə-sən...” Bakı: Adiloğlu, 2004, səh.35-36

Sonra özünəməxsus tərzdə zarafatla Aşıq Şəmşirə dedi: “Aşıq, sən mənə dağları göstərdin, indi isə növbə mənimdi. Gedək, Bakının görməli yerlərini mən sənə göstərəcəm”, – deyib aşığı “ZİM” maşınında şəhəri gəzdirib axşam öz qohumlarıgilə gətirdi. Üzünü aşığa tutub dedi: “Aşıq qardaş, sabah xaricə gedirəm. Sən Osman Sarıvəlli ilə daim əlaqə saxla, bir neçə həftə xaricdə müalicə olunub qayıtdıqdan sonra kitabının çapı ilə, söz verirəm ki, şəxsən mən özüm məşğul olacam. Kəlbəcərdən qayıdan kimi də Yazıçılar İttifaqının sədri Süleyman Rəhimovdan xahiş edib müqavilə bağlatmışam ki, respublikanın qəzet-jurnallarında sənin əsərlərini çap elətdirsin, həm də səni İttifaqa üzv etsin”.

Aşıq Şəmşir Kəlbəcərə qayıtdı. Səməd Vurğun isə Koreyaya səfəri olduğu üçün Moskvaya yola düşdü.

Səməd Vurğunun ikinci bir tapşırığına görə yenidən Bakıya gəldikdə isə, şairin sorasını Moskva xəstəxanasından alan Aşıq Şəmşir bu həsrətə dözməyib Moskvaya bir məktub yazdı:

Çəkir həsrətini bizim Kəlbəcər,
Böyük şair, bu dağlara bir də gəl!

Dedin: “Vurğun, demə, gəldi-gedərdi...”
Verdiyin o düz ilqara bir də gəl.

Bir də ki, Səməd Vurğun onu o qədər yüksək qiymətləndirib, sevib, dəyər vermişdi ki, daha da ərköyün olmuşdu. O illərdə quş kimi qanad açıb uçurdu sanki”.

Bəli, bu qanın qaynaması qarşılıqlı idi. İlahi bir doğmalıqdan yoğrulmuşdu həmin görüşün, mehr-ülfətin mayası. Odur ki, Səməd Vurğunun 1956-cı il may ayının 27-də vaxtsız vəfat etməsindən sonra da o mehr-ülfət, o etibar, o sədaqət Dədə Şəmşir şəxsiyyətində – varlığında, ruhunda-ilhamında daim yaşadıldı, uca tutuldu, əzizləndi. Son nəticədə də gözəl, təsirli, ibrətamiz bir dastana çevrilərək folklor xəzinəmizə daxil olmaq statusu qazandı. Beləliklə, “Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir dastanı” oxucuların ixtiyarına, aşıqların repertuarına qədəm qoymaqladır.

Xalq şairi Səməd Vurğunun vaxtsız vəfatı bütün Azərbaycan xalqını sarsıtmışdı. Ölməz sənətkarı həmin illərdə ah çəkib kövrəlmədən xatırlayana rast gəlmək mümkün deyildi. Xüsusən də ziyalılar, şairlər, yazıçılar, o cümlədən, sevimlisi olan aşıqlar öz kədər və qüssələrini kağız üzərinə köçürür, şeirə, ədəbiyyata gətirirdilər. Bu sırada Aşıq Şəmşir ən

öncül yerlərdən birini tuturdu. Səməd Vurğunun vaxtsız ölümünə, bəlkə də, ustad aşiq qədər təəssüflənən, sarsıntı keçirən, yanıb-qovrulan ikinci bir insan tapmaq mümkün deyildi¹⁴.

Buradansa ulu söz ustadlarımız olan Nizami və Xaqani dostluğunun qoxusu gəlir. Böyük Nizami də deyir ki, arzulayırdım mən öləndə Xaqani mənə mərsiyə yazar, heyif ki, mən ona mərsiyə yazası oldum. “Bəli, bax beləcə, Nizami–Xaqani dostluğunun davamı olan Səməd Vurğun–Dədə Şəmşir dostluğundan bəhs eləyən söhbətimiz də bu yerdə sona çatır.

Gərək dil açaydın, Ceyran bulağı,
Aşığa sualın-sorğun olaydı.
Gərək soruşaydın Vurğunu məndən,
Təsəllidən bircə sargın olaydı.

¹⁴ Çiçək C. “Arı çiçəyə gəlib”, (II kitab),
Bakı: Azərnəşr, 2013, səh. 107-115

**SƏMƏD VURĞUN –
AŞIQ SƏMSİR DASTANI**

Hamı öz xeyrində, kəsbi-kardadı,
Dünyada nə qədər millət yaranıb.
Qoy var olsun qədərbilən – hardadı,
Qayğıkeşdi, onda qeyrət yaranıb.

Xəbis böhtan deyib aralıq qatar,
Doğru olanlara yüz yalan satar.
Bicin hər günahı anasında var,
Atası neyləsin, xəlvət yaranıb.

İnsan bu dünyada qulmu, nökərmi?
Arif adam ismətini tökərmi?
İblisə uylaşan xeyir çəkərmi?
Şeytanın adına lənət yaranıb.

Yaxşı ol, yaman ol – ixtiyarın var,
Naəlacə imdad elə, varın var.
Yoxsullara arxa durar yaxşılar,
Onlarda məhəbbət, mürvət yaranıb.

Şəmşir qoymaz haqqı gözdən yayına,
Şükür-səna eylər Haqqın payına.
Cəhənnəm xəlq olub alçaq-xayına,
Müqəddəs insana cənnət yaranıb.

Ustadlar ustadnaməni bir deməzlər, iki deyər.
Biz də deyək, iki olsun, sözümüzdə çəki olsun:

Çox gəzdim elləri cavanlığımda,
Qız-gəlinə dedim ana-bacı mən.
Haramlıq olmadı əl-ayağımda,
Kimsə üçün söz demədim acı mən.

Lənət dedim, şər-şeytanı unutdum,
Başımı saxladım, günüm ovutdum;
Yaxşılara kömək durdum, əl tutdum,
Əlsizlərə göstərmədim gücü mən.

Bir xas şüşə kimi ləkə tutmadım,
Namərdə boynumu bükə tutmadım.
Özümü kimsədən yekə tutmadım,
Uca aldım səadətdən tacı mən.

Görən arif bəli dedi rayıma,
Taleyim səy etdi haqqı-sayıma.
Hər nə tapdım, şükr elədim payıma,
Olmadım “nainsaf varlı hacı” mən.

Yerimədim İblis salmış izinə,
Ülfət tutdum üzü nurlu üzünən,
Şəmşirəm, həmrəham qəlbi düzünən,
Xoşlamadım qulduru mən, bici mən.

Ustadlar ustadnaməni iki deməzlər, üç de-
yərlər. Biz də deyək, üç olsun, namərdin ömrü
puç olsun:

Lütfü təmiz, əsli, zatı pak olan
Nə dosta kəm baxar, nə üzdən keçər.
Misri qılınc olar xalis poladdan,
Qulovu qayıtmaz, filizdən keçər.

Aranı pozmasa viran bayquşu,
Arifin, alimin dağılmaz huşu.
İgidin ilqara bağlı olmuşu
Nə bizdən yan ötər, nə sizdən keçər.

Nər adamlar üçün düzəlib meydan,
Dostunu unutmaz bada getsə can;
Yaxşı qardaş məhəbbətin ucundan
Tehrani ayaqlar, Təbrizdən keçər.

Kimlə yoldaş oldun, soruş, bil adın,
Ona süd veribdi gör hansı qadın.
Ardıcdan dağ boyu qalasan odun,
Külündə köz qalmaz, o, tezdən keçər.

Saf seçilib, camaatda tanınmış,
Səxavətdə, kəramətdə tanınmış,
Cəsarətdə, məharətdə tanınmış
Dəryadan pəsinməz, dənizdən keçər.

Şəmşirə bir möhnət üz verib, əlbət,
Kimsəyə etmirəm tənə, məzəmmət.
Səhrada sərgərdan gəzən nabələd
Nə daşa dırmanar, nə düzdən keçər.

Hə, mənim əzizlərim! İndi sizə hardan deyim, kimdən söyləyim, elimizin-obamızın böyük şairi, böyük sənətkarı dahi Səməd Vurğundan! Məğrur yerişli, qartal baxışlı bu azman söz ustasının o vaxtlarıydı ki, ad-sanı, şan-şöhrəti bütün dünyanı dolaşırdı. Hələ sağlığında ikən haqqında neçə-neçə əfsanə, rəvayət yaranaraq ağız-ağız gəzməkdəydi. Onu canlı görən, münasibət saxlayan, ünsiyyətdə olan görkəmli şəxsiy-

yətlər, vəzifə sahibləri, elm, sənət adamları belə qürur duyurdular. Sadə insanlar uzaqdan-uzağa üzünü görməyi, yerişinə-duruşuna, davranışına, boy-buxununa, qəddi-qamətinə tamaşa etməyi özlərinə xoşbəxtlik və şərəf bilirdilər. Şairin ötkəmliyi, ürəyiyumşaqlığı, mərdliyi, Hatəm səxavəti ilə bağlı neçə-neçə olmuş əhvalat el-el, oba-oba, oymaq-oymaq yayılıb könüllərə təskinlik, gözlərə sevinc, ürəklərə kövrəklik bəxş eləməkdəydi. Canlı əfsanəydi Səməd Vurğun. Onu dost da sevirdi, düşmən də düşmənliyini unudub, sevməyə bilmirdi. Yaxşının da, yamanın da sevimlisinə çevrilmişdi. Tükənməz xalq məhəbbəti qazanmışdı. Aşıqlar Vurğundan oxumağı, məclislərdə Vurğundan söhbət açmağı, şairlər Vurğuna bənzəməyi, onun sənət yolunu davam elətdirməyi arzulayır, bunu özlərinə şərəf bilirdilər. Ədəbi-bədii məclislərdə, iclaslarda, tədbirlərdə, elmi konfranslarda alovlu, mərdanə çıxışları hətta bədxahları tərəfindən belə sövq-təbii alqışlarla qarşılanırdı. Yol itirənlərin mayağı, dara düşənlərin dayağı olmaqdan zövq alırdı həmişə. Arxasız arxa durmaq, kimsəsiz əl tutmaq anadangəlmə xasiyyəti idi.

Həmin vaxtlarda Cavanşir mahalının Kəlbəcər elində el-obanın toy-düyünlərində çalıb-çağıran, ağır məclislər yola verən, neçə-neçə şeyird yetişdirib, sənət meydanına pərvazlandıran bir qocaman el sənətkarı – Aşıq Şəmşir də var idi. Kəlbəcərin Dəmirçidam kəndində şair Qurban Məşədi Məmmədalı oğlunun ocağında dünyaya göz açmış Şəmşir sənətin ilk sirlərini də atasından öyrənmişdi. Şair Qurban oğlunun qeyri-adi istedadadını görüb, ona hansı ustadlardan nəyi və necə öyrənməyin yollarını göstərmişdi.

Söz var, deyirlər, ustad oğlundan şeyird olmaz. Şair Qurbanın ocağına yığışan və sazımızın, sözümüzün beşiyi başında duran Dədə Ələsgər kimi sənətkarlar Aşıq Şəmşirin taleyində bir təkan rolunu oynadılar.

Saza, sözə vurğunluq Şəmşiri lap uşaq vaxtlarından Goranboy rayonunun Xanqərvənd kəndində yaşayan ustad Aşıq Sarının yanına apardı. Şeirlərindən ana dilimizin şəhdi-şirəsi, bal şirinliyi süzülən Aşıq Sarıdan¹⁵ ustad dərsləri, ustad xeyir-duası almaq böyük xoşbəxtlik idi. Sənətin sehrini, sirrini böyük ustaddan öyrənəndən

¹⁵Aslan M. "Saxla izimi, dünya". Bakı: Işıq, 1989, səh. 82

sonra artıq 1915-ci ildən Aşıq Şəmşir müstəqil aşıqlıq etməyə başladı. Məclisdən-məclisə, toydan-toya yetkinləşdi, püxtələşdi. O, hələ gənc ikən öz elində, obasında tanınır, sevilirdi.

Ulu Miskin Abdal ocağından boy göstərən, atası Ağdabanlı şair Qurbandan, Dədə Ələsgərdən elm-sənət dərsi alıb, saz-söz meydanında pərvəriş tapan bu bülbülavaz sənətkarın səsi-ünü ellərimizi mağar-mağar, toy-toy gəzib-dolaşsa da, hələ mərkəzə, paytaxt Bakıya, qaynar ədəbi mühitə gəlib çatmamışdı. Onun saz-söz aləminə qanad açması, məşhurlaşması Səməd Vurğunun Kəlbəcər səfəri ilə bağlıdır. Kəlbəcərə yolu düşən elə bir qələm adamı yox idi ki, Dədə Şəmşir ocağını ziyarət eləməsin. Ustad sənətkarın yaşayıb-yaratdığı Ağdaban kəndi çox şairin, aşığın ilham qaynağına dönmüşdü. Dədə Şəmşir cavanların az qala ayda-ildə bir dəfə gəldiyi kəndi indi müqəddəs bir məkana çevirmişdi. Şəmşir sənəti, Şəmşir istedadı əyalətlərə sığmır, qəfəsdəki quş kimi darıxır, sıxılırdı. Sən demə, o, “balıq okeanda böyüyər” deyən dahi şairin, öz böyük xeyir-xahının yolunu çoxdan gözləyirmiş. Tanrıya çox

şükürlər olsun ki, nəhayət, bu gözləntinin, bu naməlum intizarın quluncu qırılmış oldu günlərin birində...

1955-ci ilin avqust ayının 5-i Kəlbəcər, Aşıq Şəmşir üçün çox uğurlu, tarixi bir gün oldu.

İndi sizə kimdən deyək, kimdən danışaq, o vaxtlar Kəlbəcər Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi işləyən Səfər Verdiyevdən. Həmin gün katibin telefonu zəng çaldı. Dəstəyi qaldıranda bir nəfər şirin ləhcə ilə dedi:

– Salam, yoldaş katib, eşitdim təzəcə işləyirsiniz. Özünüz də cavan oğlansınız. İcazə verin sizi ürəkdən təbrik eləyim. Ayə, amma gərək bağışlayasınız bizi, Kəlbəcərin sərhədini xəbərsiz-ətərsiz keçib “İstisu”ya gəldiyimizə görə.

Cavan katib “ayə” ifadəsindən danışanın Səməd Vurğun olduğunu dərhal anladı. Dəstəyi yerə qoyar-qoymaz vaxt itirmədən özünü “İstisu” sanatoriyasına yetirdi, böyük şairlə görüşüb tanış oldu. Səməd Vurğun xəstə olsa da, şux zarafatından qalmadı:

– Ayə, qadan ələm, mənə burda, bu dağların qoynunda tanıyerlərimi?

– Səməd dayı, elə deməyin, sizi bütün dünya tanıyır, bizsə nəinki tanıyır, həm də çox sevirik, şeirləriniz dilimizin əzbəridir. İcazə versəniz, bir neçəsini elə burda deyərdim.

Şairin üz-gözü işıqlandı:

– Ayə, de göröm, ağrın alem.

Katib şairin məşhur şeirlərindən bir neçəsini əzbər söylədi. Sonra isə əlavə etdi ki, Səməd dayı, meylin nə çəkir, nə lazımdı, təşkil edək.

– Ayə, Kəlbəcərdə aşıqsız məclismi olar? Hardadı bə aşığınız?

O vaxtlar Kəlbəcərdə Aşıq Ələsgərin nəvəsi Aşıq Əli üzdə idi. Onu çağırdılar, gəlib çalib-oxumağa, məclisi şənləndirməyə başladı. Səməd Vurğun arada bir anlığa xəyala daldı. Sonra üzünü katibə tutub dedi:

– Ayə, Verdiyev, gərək ki, sizin gözəl bir şairiniz də var, belə bir şeir də yazıb:

Səni qarı gördüm, bağrım qan oldu
Mənim saqqalımın çal vədəsində.
Qəlbimə dəydiyin yadıma düşdü,
Çox dedim könlümü al vədəsində.

Ov keçdi bərədən, uyquda yatdım,
Ayıldım, xədəngi izinə atdım.
Ha yüyürdüm, nə yetişdim, nə çatdım,
Hər işin qaydına qal vədəsində.

Quvarlandın əldə var olan vaxtı,
Bağcanız bəzənib bar olan vaxtı,
Qoynunda xəstəyə nar olan vaxtı
Bir dənə qıymadın bol vədəsində.

Süleymanı yola salan dünyadı,
Ayrılıq təbilin çalan dünyadı,
Gözəlləri qarı olan dünyadı,
Güvəndin hüsnünə gül vədəsində.

Söylə, gözəl, sən nə mətləb üstəsən?
Nədən durdun aşiqinlə qəsdə sən?!
Axtarıb Şəmşiri görmək istəsən,
Doğru-düz ilqara gəl vədəsində.

– Ayə, o hardadı, uzaqdadımı?

Katib cavab verdi ki, Səməd dayı, Aşıq Şəmşiri deyirsiniz. Burdan onun olduğu kəndə otuz beş-

qırx kilometr olar. Yəqin, indi kənddə iş başındadı.

– Ayə, onu tapıb mənim yanıma gətirin. Mən o aşıqla görüşmək istəyirəm.

– Bu saat quşun qanadında da olsa tapıb hüsurunuza gətirəcəyəm, – deyə Səfər Verdiyev dərhal sürücüsü Əlaslanı yanına çağırıb tapşırırdı ki, təcili Aşıq Şəmşirin dalınca gedirsən, özünə də heç nə demirsən, soruşsa, eləcə də ki, katib çağırır.

Aşıq Şəmşir “Uğurlu yalı” yaylağına yaxın, Ağdaban kəndindən isə xeyli aralı olan Qanlıgöl yaylağında ot biçinində olduğu üçün Səfər müəllim Ağdabanın kənd soveti katibi Seyid Mürsələ də zəng vurub deyir ki, məşin göndərmişəm, aşığı təcili çayın ayağına – yola çıxarın. İndi Mürsəlin oğlu Yunis atla özünü Qanlıgöl yaylağına yetirməkdə olsun, sizə hardan deyək, kimdən deyək, Aşıq Şəmşirdən.

Ağdaban camaatı Qanlıgöl yaylağında ot çalımındaydı. Aşıq Şəmşir kolxoz partiya təşkilatının katibi vəzifəsini icra etdiyindən ot biçininə nəzarət edirdi. O, yenicə günorta vaxtı biçinçiləri bir gözəl bulaq başında çəməngaha

yığıb, söhbət etmək istəyirdi. Aşıq Şəmşirin üzünü nadir hallarda görən Bağırılı kəndinin camaatı da onun başına yığışdı. Kolxozun briqadiri Allahverdi gördü ki, Bəzirgan dağının yol aşanından bir atlı aşdı. Elə gəlir, elə gəlir ki, elə bil at qanad bağlayıb. Allahverdi yaxındakı Yanşaq kəndindən keçib Bəzirgan bulağı tərəfdən gələn çapar barədə Aşıq Şəmşirə xəbər verdi. Hamı maraqla gözləyirdi. Atlı toz qopara-qopara gəlib yanlarına çatanda gördülər ki, gələn Seyid Mürsəlin oğlu Yunisdir. At qan-tər içindəydi. Yunis Aşıq Şəmşirlə görüşüb salam verdi, əleyk aldı. Aşıq Şəmşir maraqla soruşdu:

– Ay Yunis, a bala, xeyirdimi, hara belə?

– Dədə, Allaha şükürlər olsun ki, sizi burda tapa bildim, yoxsa Ağdabana gedəcəkdim. Sizin dalınızca göndəriblər məni. Rayon partiya komitəsinin büro iclasıdır. Birinci katib Səfər Verdiyev telefonda mənə tapşırırdı ki, sizi aparım. Burada olmasaydınız, məcbur qalıb Ağdabana gedəsiydim.

Aşıq Şəmşir tərəddüdlə dedi:

– Ay Yunis, a bala, axı mən katiblə srağagün görüşmüşəm, iclas barədə də mənə heç bir söz

deməyib. Büro mənsiz də keçə bilər, həm camaatı yığib yenicə qızğın işə başlamışdım. İndi rayona necə gedim? Yol uzaqdır.

Yunis əl çəkmədi:

– Dədə, dedim axı, rayonun birinci katibi şəxsən özü mənə tapşırıq verib, xahiş edirəm, razı olun.

Yunisın israrlı olduğunu görən ağsaqqallar da Aşıq Şəmşirdən xahiş etdilər ki, gedin, bəlkə elə məsələdir ki, katib sizinlə məsləhətləşmək istəyir.

Aşıq Şəmşir könülsüz razılaşıaraq dağ yolu ilə Yanşaq kəndinə tərəf üz tutdu. Oradan Qamışlı kəndində şose yoluna gəlmək üçün iki istiqamət vardı – Qamışlı çayının sahili ilə gedib şose yoluna çıxmaq olardı, digəri isə Yalkənd-Güneypəyə-Nadirxanlı yolu idi. Bu yol çox uzaq, Qamışlı yolu isə çətin idi. Vəziyyəti belə görən Aşıq Şəmşir dedi:

– A Yunis, a bala, ikimiz bir atla çayı keçib yola çata bilməyəcəyik.

– Dədə, heç narahat olma, çayı rahat keçəcəyik. Siz atı minərsiz, mən piyada adlaram.

Yunislə Aşıq Şəmşir atlanıb çayın ayağına düşdülər, Qamışlı körpüsünə gəldilər. Səfər Verdiyevin məşını artıq Aşıq Şəmşiri gözləyirdi.

Katibin sürücüsü Əlaslan onları gülər üzlə qarşıladı. Aşıq Şəmşir heç bir söz demədən Yunislə sağollaşıb maşına əyləşdi. Nadirxanlı kəndində üzünü sürücüyə tutub nigarançılıqla soruşdu:

– Ay Əlaslan, a bala, nə bürodu belə məni Verdiyev çağırtdırır?

Əlaslan təmkinlə cavab verdi:

– Şəmşir əmi, inşallah, xeyirli iclas olar.

Müəmmalı cavabdan bir şey başa düşməyən Aşıq Şəmşir dedi:

– Oğul, şərə lənət, təki xeyir olsun.

Bu vaxt hava qaraldı, göy guruldadı, ildırım çaxdı, bir yağış tökdü ki, tut ucundan, çıx göyə. Bir azdan da ayazıdı. Atalar gözəl deyiblər ki, dağ da uşaq kimidir. Ağlamağı ilə gülməyi bir olur.

Yol boyu Aşıq Şəmşir Əlaslandan nə qədər soruşdu, o, heç nə bilmədiyini, eləcə tapşırığı yerinə yetirdiyini dedi.

Kəlbəcərin ayağında “Yetim Hüseynin binəsi” deyilən yerdən iki yol ayrılırdı. Yolun biri rayon mərkəzinə, digəri isə çayın solu ilə “İstisu” kurortuna gedirdi. Sürücü bura çatanda İstisu

yolu ilə getdi. Aşırı Şəmşir bundan möhkəm şübhələnilib soruşdu:

– A bala, bəs niyə sağ yolla getmədin?

Təbiətə zarafatçı və bəmərə olan Əlaslan cavab verdi:

– Şəmşir əmi, o yolda iş gedir, rayona Buğa heykəlinin qarşısındakı yoldan çıxacam.

Aşırı Şəmşir Əlaslanın cavabına inandı. Maşın Boyaqlı kəndinin körpüsünə çatanda sürücü maşını əyləyib dedi:

– Şəmşir əmi, indi düşə bilərsiz. Burdan belə ayaqla getməliyik.

– A bala, sən nə oyun çıxarırsan?!

Əlaslan araya söz qatıb aşığın fikrini mətləbdən yayındırdı.

Bunlar gəlməkdə olsunlar, görək bu tərəfdə nələr baş verir.

Turşsu bulağı bu gün bambaşqa cah-cəlalla qaynayırdı. Məclis ahəstə, hərə öz işindəydi.

...Şişlər gəldi, məclisdəkilər tərpəşdi. Səməd Vurğun isə papirosu papirosa calayırdı.

Axır ki, yolda maşın göründü. Hamı sevinclə:

– Aşığımız da gəldi! – dedi.

Aşıq Şəmşir Turşsuya çatanda gördü ki, böyük bir mağar qurulub, içəridə aşıq çalib-oxuyur, çöldə ocaq yanır, narahat halda soruşdu:

– Adə, Əlaslan, bu nə məclisdi?

Əlaslan gülümsünərək bu dəfə fərqli cavab verdi:

– Şəmşir əmi, şəhərdən qonaqlar gəlib, burada sizi gözləyirlər.

Əvvəl Səfər Verdiyev aşığa xoşgəldin elədi. Elə ki Səməd Vurğun çadırdan çıxdı, Aşıq Şəmşir onu görəndə sevincdən gözləri güldü. Elə görüşdülər ki, sanki yüz ilin dostu idilər. Uçmağa aşığın bircə qanadı yox idi. İllərlə bu adın sorağında olmuşdu. Səməd Vurğunla görüşmək, onunla üzbəüz dayanıb söhbətləşmək, böyük sənətkarın qarşısında çalib-oxuyub, sənət imtahanı vermək həyatdakı ən böyük arzularından idi. Zarafat deyildi, şöhrəti bütün dünyanı dolaşan şair özü Kəlbəcərə təşrif buyurmuşdu.

– A Səməd qağa, ay ustad, qurbanın olum, xoş gəlib, səfa gətirmisən bizim ellərə!

– Sağ ol, ay Aşıq Şəmşir, sağ ol! Səni min yaşa! Gəl bəri başdan belə danışaq... Bayaqdan

səni gözləyirdim, ay aşıq. Gəl qoşulaq bir-birimizə. Gün batana kimi burdayıq.

Vurğunun məclisində çalib-çağırmaq hər aşığa nəsib olan iş deyildi. Odur ki, aşıq hədsiz dərəcədə xoşbəxtlik ifadə eləyən çılğın bir səsle sürücüyə tərəf dönüb dedi:

– Ayə, ay xalasıgöyçək, bəs bunu səhərdən niyə demirsən?!

Sürücü qayıtdı ki:

– Şəmşir əmi, Səfər müəllim tapşırdı ki, kişiyyə heç nə demə, qoy gəlib qəfildən görsün. Mən də ona görə demədim.

Aşiq Şəmşir üzünü Verdiyevə tutdu:

– A Səfər müəllim, qadan alım, ə, mənə niyə demirsiz Səməd Vurğun gəlib, heç olmasa sazımı götürərdim.

Verdiyev gülə-gülə dedi:

– Şəmşir əmi, könlümüz səni elə istədi ki, vallah, saz yadımızdan çıxdı. Bir də ki, qəfil görüşün dadı-duzu başqadı.

Aşiq Şəmşir gəvə-xalı döşənmiş mağara daxil olub, şairlə yanaşı oturdu. Səməd Vurğun aşığı sazsız görüb soruşdu ki, ayə, qadan alem, bə sazın hanı? Aşiq Şəmşir:

– Şair, vallah, dedilər ki, raykom çağırır. Sənin gəldiyini bilsəydim, sazızmı gələrdim? – dedi. Ətrafdakılar bayaqdan məclisi şənləndirən Aşıq Əlinin sazıyla oxumağı Aşıq Şəmşirdən xahiş etdilər.

Aşıq Şəmşir:

– Ustad icazə versə, oxuyaram, – dedi.

Səməd Vurğun:

– Ayə, ağrın alem, aşırıq sənətinin ustadı sənşən, deməli, meydan da sənindi.

Yer-yerdən hamı Aşıq Şəmşiri alqışladı.

Aşıq Şəmşir sazı əlinə alıb dedi:

– Möhtərəm şair, gəlişinizi sürücü mənə demədi. Desəydi, sizi daha gözəl sözlərlə qarşıladım, – sazı boğazına müvafiq kökləyib dedi: – İndisə sizi üçcə kəlmə sözlə qarşılayım. Atalar deyib: kasıb olan kasıb paydan utanmaz. Kasıbın olanından, varını verən utanmaz, – deyib “Hüseyni” havasına aldı görək nə dedi, şairi necə qarşıladı:

Elimin-günümün böyük şairi
Gətirib dağlara səfa, xoş gəlib!
Yolunu gözlədik biz intizarla,
Eyləyib əhdinə vəfa, xoş gəlib!

Minnətdarlıq kamil söz ustadına,
Şan-şöhrət yaraşır onun adına.
Bizim Kəlbəcəri salıb yadına,
Bu yolda çəkibdi cəfa, xoş gəlib!

Alqışladığ mahal ilə, el ilə,
Qarşıladığ çiçək ilə, gül ilə.
Saz ilə, söz ilə, şirin dil ilə
Şəmşir deyir bu sərrafa: xoş gəlib!

Şeir Səməd Vurğunun çox xoşuna gəldi,
könlü atlandı.

Şəmşir gah Ələsgərdən, gah Qurbandan dedi,
gah da Səməd Vurğunun qoşmalarından.

Söz tamama yetdikdə Səməd Vurğun dedi:

– Aşıq qardaş, mən Bakıdaydım, “İstisu”da
ailəsiylə birlikdə istirahət edən dostum Süleyman
Rəhimovun xüsusi dəvətilə bura gəlmişəm. Bu
yerləri görmək çoxdankı arzum idi. Ona görə də
ailəmi Şuşadan götürüb gəldim. Verdiyevlə
söhbətdə ikinci aşığılar qurultayında dilindən
eşitdiyim “Vədəsində” qoşman yadıma düşdü və
səni görmək istədim. Bu görüşümüz gələcəkdə
xatirəyə çevriləcək. Çiçək olan yerdə bal olar,

deyiblər. Arı bilir hara düşməlidir şəhdi-şirə üçün. Aşırıq qardaş, o cümlədən mən də bu dağlara əbəş güzar eləməmişəm.

Dastan dili yüyrek olar. Turşsu bulağındakı görüş, məclis sona çatanda bütün qonaqlar Səfər Verdiyevin təklifi ilə Kəlbəcər Mədəniyyət evinə yığıldılar.

Aşırıq Şəmşirin yanıqlı və məlahətli zil səsi, hazır cavablığı, ədəb-ərkanı Səməd Vurğunu çox təsirləndirmişdi. Hələ Boyaqlı Turşsuyunda ikinci qaşı çatılmışdı, pencəyinin cibindən çıxardığı “Kazbek” qutusunun üstünə tələsik nəşə yazmış, o zaman Kəlbəcər rayonunun prokuroru işləyən, əslən qazaxlı olan el şairi Paşa Salahlıya verib demişdi:

– Ayə, Paşa, qadan ələm, bunu saxla, axşamkı görüşdə oxuyaram.

Kəlbəcər Mədəniyyət evində o axşamkı unudulmaz görüş yaddaşlara həkk olundu. Bu dəfə, balaca kluba o qədər adam toplaşmışdı ki, iynə atsan, yerə düşməzdi. Adamların çoxu ayaq üstə dayanıb şairi gül-çiçəklə qarşıladı.

Əvvəlcə Səfər müəllim şairə xoşgəldin elədi. Sonra Səməd Vurğunun həyat və yara-

dıcılığından ilhamla danışan, şairin şeirlərindən əzbərdən deyən xalq maarif şöbəsinin müdiri, el şairi Zal Cabbarlını hamı alqışlarla qarşıladı. Raykomun məsul işçiləri də çıxış etdilər, şeir oxudular. Səhnə bir anda gül-çiçək dənizinə dönmüşdü. Səfər müəllim sözü Səməd Vurğuna verdi. Hiss olunurdu ki, şair bu sevgidən bərk təsirlənib. Ağır-ağır ayağa qalxdı. Sanki, başı qarlı uca bir dağ idi. Alqışlardan qulaq tutulurdu. Şair gülümsünərək aram-aram sözə başladı:

– Mən nəinki Azərbaycanın bütün bölgələrində, dünyanın bir çox ölkələrində böyük iclas salonlarında çox görüşlərdə iştirak etmişəm. Etiraf edirəm ki, ömrümdə bu qədər sevinməmişdim. Buna görə sizlərə təşəkkür edib çox sağ olun deyirəm.

Bir xeyli danışdıqdan sonra şair Paşa Salahlıdan “Kazbek” qutusunu istəyib dedi:

– Ayə, mənə saz gətirin, dilnən desəm, dilim od tutub yanar, gərək saznan deyim.

Bəli, Vurğuna saz verdilər.

– Aşıq qardaş, məni yad etsən, xatırlasan, gəzəcəyim yerlərdən xəbər alarsan. Qorqud Dədə

demışkən, gəlimli-gedimli, ölümlü-itimli dünyadı. Kim bilir, sabah bizi nələr gözləyir.

Şair bu yerdə Aşıq Şəmşirə xitabən “Göyçəgülü” havası üstə görək nə dedi, o nə cavab verdi:

Aşıq Şəmşir, Dəlidağdan keçəndə
Kəklikli daşlardan xəbər al məni.
Ceyran bulağından qızlar içəndə,
Saz tutub, söz qoşub, yada sal məni.

Şair şeirin bir bəndini oxuyub bitirən kimi camaat dedi: – Bəs Aşıq Şəmşir, bəs Aşıq Şəmşir?

Bu an ustad sazın zilini zil, bəmini bəm sinəsində müstəkam edib “Göyçəgülü” və “Qaytarma” havaları üstündə kökləyib şairə bədahətən dediyi cavabı birnəfəsə oxudu, görək şair ona nə cavab verdi, aşiq nə dedi:

Qoşqarla yanaşı duran başın var,
Bizim el tanıyır uca dağ səni.
Yanır yolumuzda sənət çırağın,
Bilirik şeirdə bir mayak səni.

Aldı Səməd Vurğun:

Hay vurub, qıy vurub, səs sal dağlara,
Gözəllər oylağı göy yaylaqlara.
Mənim bu dərdimi de oylaqlara:
Sinəmdən oxladır bir maral məni.

Aldı Aşıq Şəmşir:

Əzəldən başında cəm olub kamal,
Səni oğul kimi sevir el, mahal.
Azad ölkəmizdə hər zaman ucal,
İstəyir könlümüz bu sayaq səni.

Səməd Vurğun:

O ceyran baxışlı baxdı uzaqdan,
Canımı odlara yaxdı nahaqdan,
Yüz il də dolanıb keçsə o vaxtdan,
Unutmaz aləmdə əhli-hal məni.

Aşıq Şəmşir:

Sən kamil sərrafsan, göz ustadısan!
Fəhmin, fərasətin öz ustadısan!
Qabil sənətkarsan, söz ustadısan,
Dəryasan, arzular min bulaq səni.

Səməd Vurğun:

Gəlmişəm gəzməyə sizin dağları,
Baxım yaylaqlara doyunca barı.
Şairin bu yerə düşdü güzarı,
Gözəl qarşıladı xoş iqbal məni.

Aşıq Şəmşir:

Günbəgün gül açır Vaqifin bağı,
Bir çox şairlərin ana torpağı.
Səmədin məskəni, şeirin ocağı –
Kamala yetirib o Qazax səni.

Səməd Vurğun:

Bəxt məni bu yerə qonaq göndərdi,
Gedirəm, yamandı ayrılıq dərdi.
Demə, Səməd Vurğun gəldi-gedərdi,
Unutmaz bu oba, bu mahal məni.

Aşıq Şəmşir:

Şəmşirlə görüşün qaldı yadigar,
Unutmaz, nə qədər canında can var.
Səndən dərs almağa diyərbədiyar
Gəzirəm əlimdə şam-çıraq səni.

Bəli, mənim əzizlərim, aşığın bu ülfəti Səməd Vurğunu elə vəcdə gətirdi ki, səhnədə onun sazını öpdü, belinə qol dolayıb ayaqlarını yerdən üzdü, üç dəfə fırladıb yerə qoydu, dedi ki, mən dünyanı gəzib-dolaşmışam, çox görüşlərdə olmuşam, amma indiyəcən belə heyran olmamışam, belə sevinc hissi keçirməmişəm!..

Gecə çox böyük şadyanalıqla sona çatdı. Səməd Vurğun Aşıq Şəmşirlə sağollaşdı dedi:

– Aşıq, sabah “İstisu”ya gələrsən. Səfər müəllimə dedim, sənün üçün göndəriş alacam, 15 gün burda olduğum müddətdə birlikdə dincələk.

Səfər Verdiyev Səməd Vurğunu və gələn digər qonaqları istirahət mərkəzinə yola saldı.

Üzünüzə neçə-neçə xeyirli səhərlər açılsın, səhər açıldı. Verdiyev əvvəl Aşıq Şəmşiri göndərdi, sonra isə özü raykomun işçiləri ilə birgə “İstisu”ya, şairin yanına getdi. Aşıq Şəmşiri şairin qardaşı Mehdixan Vəkilov, dostları Süleyman Rəhimov və oğlu Şamo, rayon prokuroru Paşa Paşayev (Salahlı), Qəşəm Rəhimov, Ağəli Qasimov, müəllim Qurban Məmmədov, əslən Laçın rayonundan olan Qaçay müəllim, “İstisu” istirahət mərkəzinin baş həkimi Bağırov və

başqaları gözləyirdi. Şair aşığı özünəməxsus tərzdə onlara təqdim etdi.

İstisu bu yerlərin loğmanı, təbibisi idi. Gözəlliklərə əlavə gözəllik, xeyirxah, nəcətverici bir gözəllik verən el aşığı, Aşıq Şəmşirin şəyirdləri Aşıq Xalıqverdi, Aşıq Allahverdi (Qəmkeş), Aşıq İslam, Aşıq Gəray, Aşıq Qardaşxan da burada oxuyur, xəstələrin könlünü açır, gözəlləri, dağları tərənnüm edir, dağların əzəmətinə səcdə edirdilər. Burada dolaşarkən bir arı uçub-uçub sonda gəlib Səməd Vurğunun qar kimi bəyaz saçlarına qonur. Qonaqlardan biri yavaşca arını uçurmaq istəyəndə böyük şair gülə-gülə deyir: “Ayə, dəymə, sən Allah, görmürsənmi arı çiçəyə gəlib?!” Bəli, bal arısı çiçəklər diyarı Kəlbəcərdə Səməd Vurğunun qar kimi bəyaz saçlarını çiçək bilmişdi.

Aşıq Şəmşir də səsinə onların səsinə qataraq, əziz qonağın şərəfinə indiyəqədərki “Dağlar”ının sırasına yeni bir “Dağlar” da əlavə eləyərək sədəfli saza dəm vermişdi:

Təbiətin ürəyindən od aldı
Həm Fərhadı, həm Şirini dağların.

Sinəsində enər-qalxar avazlar,
Zil şöhrəti, bəm şirini dağların.

Bulağı var, gözlərimdə dənizdi,
Çiçəyi var, bir solmayan bənizdi.
Mənə iki gözüm qədər əzizdi,
Həm acısı, həm şirini dağların.

Nə yorular, nə bu yoldan bezərəm,
Ömür-günü nəğmələrlə bəzərəm.
Bu dünyanı Vurğun deyib gəzərəm,
Unutmaram Şəmşirini dağların.

Yayın ilk ayından “dağlar marala qalan”
çağlara kimi yaylaqların gəlhagəli, bulaqların
çal-çağırı idi. Aşıqlar bu gün yenə də qonaqların,
Səməd Vurğunla Aşıq Şəmşirin ətrafına
toplaşdılar. “İstisu” istirahət mərkəzində, Qara
daşın yanında hamılıqla xatirə şəkli də
çəkirdilər. Dağlarda binə salan Qarabağ
camaatı, hətta bu xəbəri eşidən aran adamları da
hər axşamüstü qurulan məclislərdə iki nəhəng
saz-söz sərrafını dinləmək üçün “İstisu”ya üz
tutmuşdular. Görüş, hörmət, izzət, deyişmələr bir
neçə gün davam etdi. Aşıq Şəmşir başda ol-

maqla, Kəlbəcər aşığıları Vurğunun “Dağlar”ını oxudular:

Üstündən karvan yeriməz,
Sıxdı dumanların, dağlar.
Yazda, yayda heç əriməz
Quzeylərdə qarın, dağlar.

Laçınların göydən enməz,
Qayaların baxar, dinməz,
Yaman gündə üzün dönməz,
Pozulmaz ilqarın, dağlar.

O qız yaldan tək aşanda,
Saç kəmərə dolaşanda,
Atdan enib, yol çaşanda
Mən olum zəvvarın, dağlar.

Ovçuların gəzər oğrun,
Maralların düşər yorğun.
Qonaq gəldi sizə Vurğun,
Sevinsin gülzarın, dağlar.

“Dübeyti”nin ləngərli sədaları altında öz
“Dağlar”ına qulaq asan şair dedi:

– Aşıq qardaş, nə yazı yaz kimi görürük, nə qış qış kimi. Elə qəribsəyirəm bu kənd-kəsək üçün ki... sazdan betər doluram. Sağlam ömür üçün bu dağlara minnətdarıq, ucalıq burda, təmizlik burda və bunlardan söhbət açan Aşıq Alımız, Miskin Abdalımız, Məmmədsöyünümüz, Ələsgərimiz, Qurbanımız, İmanımız burda. Lakin bəzən bir şeyimiz ola-ola özgələrə əl açırıq, kiməsə müraciət eləyirik.

Aşıq Şəmşir şairin baş alıb gedən fikir dünyasını şənləndirmək üçün yenidən sazı sinəsinə basdı, onun “Dağlar”ına cavab olaraq şairin gəlişindən bayramlanan dağlara müraciət etdi. Görək, nə dedi, nə oxudu, “Dübeyti” havası üstə ərzinizə yetirək, dinləyənlər var olsun:

Vurğun sənə gəldi qonaq,
Uzun oldu dilin, dağlar.
Dərə-təpə al geyindi,
Açdı əlvən gülün, dağlar.

Şair bizi yada saldı,
Ürəyimiz qanad çaldı.
İstəyənlər kamin aldı,
Sevinir cəm elin, dağlar.

Sənə gün doğub bahardan,
Qurtarıbsan neçə dardan.
Sökülməmiş qayalardan
Düşüb maşın yolun, dağlar.

Səni görən kəs arzular,
Çiçəyində arı sızlar.
Səhər şəhdə gəlin-qızlar
Gəzər ayaqyalın, dağlar.

Könlüm quşu uçar bir gün,
Can evindən qaçar bir gün.
Aşıq, yəqin, köçər bir gün,
Sağ-salamat qalın, dağlar.

Məndən eləmə sorğunu,
Oldum məhəbbət yorğunu.
Şəmşiri, Səməd Vurğunu
Hər il yada salın, dağlar.

Söz tamama yetdi. Amma Aşıq Şəmşirin Səməd Vurğunu görəndən bəri qaynayıb-daşan təbi rahatlıq tapıb səngimək bilmirdi ki, bilmirdi. Sevincin, şadlığın məstliyi sanki ustad aşığı Tanrı dərğahına yüksəltmişdi. Dalbadal bədahətən söy-

lədiyi, telli sazın avazına muncuq kimi düzdüyü
sözlərin, şeirlərin ardı-arası kəsilmirdi. Birinin
dalınca sinəsindən pərvazlanıb o biri gəlirdi.
Çəşmə kimi qaynayıb daşan ilhamını cilovlaya
bilməyən el aşığı aldı görək bu dəfə “Cəlili”
havası üstə nə dedi. Tərəfindən ərz eləyək, siz şad
olun:

Bayram oldu, könlüm açdı təzə yaz,
Qələm tutdu əl şairi görəndə.
Bu imiş könlümdə əzəldən muraz,
Başa yetdi, bil, şairi görəndə.

Döşəndi yolları zərdən, ipəkdən,
Xakına payəndaz güldən, çiçəkdən.
Gəlişini təbrik etdi ürəkdən,
Bizim tamam el şairi görəndə.

Bir dastan başlasın Aslan Məmmədim,
Yazıb-yaratmağa hazırı dedim.
Yərbəyerdən elmim, əzmim, ədəbim,
Təlatümə gəl şairi görəndə.

Eşitsə, dayanmaz Zarlı Mehdixan,
Əlqəmənin təbi püskürər vulkan.

Tez gəlsin Kamıran, Uğurlu Salman,
Əllərində gül şairi görəndə.

Qafar bu şadlığı unudar məgər,
Rüstəm, Məmmədə göndərin xəbər.
Qəmkeşlə İdris də dosta müyəssər,
Gətirsinlər ləl şairi görəndə.

Vurğuna vurğunam, həqiqət, bəli,
Yadımdan çıxarmı göyçəli Əli?!
Bu Şəmşirin necə xoşdu əməli!
Tapdım doğru yol şairi görəndə.

Səməd Vurğunla Aşıq Şəmşirin sazla, sözlə,
şeyrlə keçirdiyi bu gecələr kitab-dəftərə sığası
deyildi. Aşıqların dilində hər gün bir dastana
çevrilməkdə idi.

Şairin arzusuyla bir səhər İstisuda yəhərli-
yüyenli atlar hazırlandı. Onların ən dəli-dolusu-
na, oynar-kişnərinə Səməd Vurğun süvar oldu və
Koroğludan bir bənd gəraylı dedi:

Budur, gəldi havadarın,
Dur başına dolan, könül.

Zimistanda dövr elərdin,
Yaz-bahara boyan, könül.

O, ata minən kimi elə açıldı ki, mərdanə baxışları daha da nurlandı. Köhlənlə bahəm özü də sanki havalanmışdı:

– Hə, qoçaqlarım. Bu gün şəhər, asfalt qoçularının qoçuluğu sınanan gündü. Bu meydan, bu şeytan, – deyib dəstəyə söz atdı və yenə Koroğludan bir bənd dedi:

Mindim Qıratın belinə,
Kaş ki düşmən yüz olaydı.
Çəkəndə misri qılıncı
Dərə, təpə düz olaydı.

Səməd o anlarda, həqiqətən, Koroğlunu xatırlatdı. Dəstədən kimsə söz atdı:

– Qamçı əvəzi qolunu tolazla, Səməd.

Səməd Vurğun:

– Şəhərli qardaş, bu dağlarda çoban-çoluğu özünə güldürmə, sən dediyin uzunqulaqdı ki, ona mahmızla şallağ gərək olur. Atalar deyib ki, yaxşı at özünə qamçı yedirtməz. Mənim mindiyimsə

köhləndi. Bədöy deyirlər bizim ellərdə ona. Aşıq qardaş, o yerdə necə deyiblər? – dedi.

– Dəhnədi.

– Hə, yadıma düşdü, – deyib, gerisini özü dedi:

Arxın başı dəhnədi,
Əsli bədöy olana
Qamçı nədi, “dəh” nədi?

– Əyə, ona şallağ verin, yabısını dəhmərləsin, – deyib, ayaqları ilə atı sıxdı, cilovunu boşaltdı, bir anda uzaqlaşdı.

Yol-yön Dəlidağa idi. Dağların gül-çiçəkli döşü, yamacı ilə xeyli çapandan sonar Səməd atı yavaşlıdı.

– Əəə, – dedi, – bu qarşıdakı binədən pendir, lavaş istəyək, acmışam. Görünməyən iştahdı. Yəqin ki, bu dağların, bir də mindiyim köhlənin işidir.

Qarşıdakı binədən tüstü qalxırdı.

– Deyəsən, şenlik var, – deyib, yenə atın başını buraxdı. Rəhmətliyin qisməti vardı. Dəyələrdən birinin yanında orta yaşlı bir qadın saca yuxa salırdı.

– Bərəkətli olsun, ay bacı.

Qadın başını qaldırmadan “sağ ol” dedi, sadə yuxanın o biri üzünü çevirdi.

– Yol ötənəm, acmışam.

Qadın əlindəki oxloyu üst-üstə yığılmış yuxaların arasından saldı, “yol ötən”ə baxmadan yuxalı oxloyu ona uzatdı.

Dəstə gəlib çatanda Səməd yuxaları dürməkləyib dəyədən kənarda iştahla yeyirdi. Yoldaşlarından biri soruşdu:

– Dürməyin içində nə var, Səməd?

– İştaha.

– Necə yəni iştaha?

– Şəhərli qardaş, çörəyin yavanlığı iştahadı, deyərlər. İştahan olsa, yavan çörəyi yağ-balla yediyin kimi yeyərsən.

Gələnlərin kim olduğunu biləndə binədəkilər əl-ayağa düşdülər, obanın ağsaqqalı qarşıya çıxdı. Tez atlar hörükləndi, çəməngaha palaz sərdilər, döşək döşədilər, süfrə açdılar. Hamı oturdu. Bu vaxt bayaqkı yuxa bişirən qadın qolları üstə bir məcməyi qonaqların qabağına gəldi. Hamıya xoşgəldin elədi. Üzü allanmış halda Səməd Vurğuna sarı döndü:

– Səməd qardaş, bayaq tanımadım. Elə bildim, yol ötənsən. Görüb-götürdüyümə haram qatmadım. Layıqsız ağırlığımı gərək bağışlayasan. Bu, bayaqkının əvəzi olsun, – dedi və məcməyini süfrəyə qoydu. Məcməyidə isti yuxa, dələmə, pendir, xama vardı. Səməd gülümsünüb dedi:

– Ay el qızı, analarımız hər yol ötənə çörək versələr də, üz göstərməyiblər. Ocağımızın istisi, süfrəmizin bərəkəti, igitlərimizin təpəri də elə bundadır. İndi isə mənə min cür nazü-nemətə qonaq etsən də, bayaqkının əvəzini verməz.

Şair atüstü aldığı yuxaları danışa-danışa bayaqdan yeyib qurtarmışdı. Lakin atüstü qarşılaşdığı səhnədən aldığı təsirdən hələ qurtulmamışdı.

– Aşıq qardaş, belə incəlikləri saz daha yaxşı deyər, – dedi. Aşıq Şəmşir aldı görək bir “Gəraylı” üstə nə oxudu:

Yaş qocalmaz aydan ayrı,
İldən ayrı Dəlidağda.
Saz dinməsə, ürək dinər
Teldən ayrı Dəlidağda.

Yaxşı addı yaxşı qonaq,
Ürəyimin başı qonaq.
Nə görəcək naşı qonaq
Güldən ayrı Dəlidağda?

– Naşı qonaq heç nə. Sağ ol, aşiq qardaş, əla dedin, – deyib, təkrar etdi:

Nə görəcək naşı qonaq
Güldən ayrı Dəlidağda?

Və gerisinə qulaq kəsildi:

Şəmşir Fərhad olammazdı,
Saz çalıb, şad olammazdı.
Belə ustad olammazdı,
Eldən ayrı Dəlidağda.

Aşiq Şəmşir qonaqlarla birlikdə Taxtadüzə, Qaraarxac yaylağına qalxdı. Gül-çiçəklə, qoyunquzu ilə bəzənmiş yaylaqları gəzib, Sarıbulağın üstündə məclis qurdular. Sədəfli saz yenə aşığın döşündə idi. Çalıb-çağırmaqdan yorulmaq bilmirdi ki, bilmirdi. Sinəsindən qaynayan söz

bulağının ünvanı isə yenə Səməd Vurğun idi. Böyük söz xiridarının, əziz, sevimli qonağının gəlişini, sənətinin böyüklüyünü, ilhamının qüdrətini, ona olan xalq sevgisini, el məhəbbətini aldı görək bu dəfə hansı misralarla məclisdəkilərin qulluğuna ərz elədi:

Bizim Kəlbəcərdə uca dağ kimi
Qalıb isti məhəbbəti Vurğunun.
Qəlbimizdə yuva salıb istəyi,
Hər ürəkdə var hörməti Vurğunun.

Dərya fərasətli söz sənətkarı,
Cavahir kəlməli, nitqi mirvarı.
Şeir xəzinəmin ləl hökmdarı,
Çox böyükdü səadəti Vurğunun.

Alim, arif, əhli-dillər istəyi,
Vəfalı dostların canı, ürəyi.
Yaquba hədiyyə Yusif köynəyi,
Var hər gözdə şücaəti Vurğunun.

O, ana deyibdi Azərbaycana,
Cənnətə yol alıb süd verən ana.

Vətən torpağına oldu pərvana,
Xalq üçündü sədaqəti Vurğunun.

Mərd oldu, ad aldı, özün öymədi,
Hamiya əl tutdu, qəlbə dəymədi.
Alçağa, satqına boyun əymədi,
Cəsur oldu cəsarəti Vurğunun.

O, dərdli ellərin yandı halına,
Bu müdrik şairin bax kamalına.
Azadlıq dilədi ayaqyalına,
Öz alovu, hərarəti Vurğunun.

Yandı, incimədi el atasına,
Düzdü möhübbünü dost-qardaşına.
Dünyanı bəzədi söz qumaşına,
Vaxtsız yatmaz köhlən atı Vurğunun.

Solmaz həmişəlik – elə bağ əkdİ,
Onun hər mirası bir gələcəkdi.
Qara zəncinin də dərini çəkdi,
Dövlətindən var baratı Vurğunun.

Adı cahan kimi qaldı əbədi,
Şəmşir ona az ha tərif demədi.

Bəs onu bu qədər sevdiren nədi:
Sadə qəlbi, pak sənəti Vurğunun!

Söz tamama yetdi. Qonaqlar yeyib-içməkdəydilər. Vurğunun gözü Keyti dağının sinəsindəki qara sataşdı. Dedi:

– Aşıq qardaş, avqust ayıdır, amma o qarın əriməməsi çox maraqlıdır.

Şair bu dağın adının niyə Keyti olduğunu soruşanda bu suala özü də incə ruhlu şair olan Səfər Verdiyev Keyti və Mehdi əfsanəsini danışdı. Vədələşib ertəsi gün buradan azı 40-50 kilometr uzaqda yerləşən Keyti dağına ziyarətə gedirlər.

Rəvayətə görə, Zar kəndində Keyti və Mehdi adlı iki cavan qardaş yaşayırmış. Ətraf kəndlərdə də böyük hörmət sahibi olan qardaşlar həm də yaxşı ovçuymuşlar. Həmişə birlikdə ov etməyi xoşlayan qardaşlar günlərin bir günü yenə də yaxınlıqdakı dağa ova gedirlər. Qərara alırlar ki, dağın ayrı-ayrı yerlərində ov axtarsınlar. Dağın bir tərəfində Keyti iri bir maral ovlayır. Maralın dərisini soyub ona bürünür və qarşıdakı bərədə maralsayağı yatır. Məqsədi də bu olur ki, uzaqdan marallar onu

görüb maral sanaraq gəlsinlər və o da onları ovlasın. Qəzavü-qədərdən Keytini yuxu tutur və bərədə yatır. Mehdi də dağın o biri üzündən ov axtara-axtara gəlib həməən yerə çıxır. Uzaqdan baxıb görür ki, qarşı bərədə bir maral yatıb. Mehdi “qismətinə çıxan ovu” nişan alıb, vurur. Sevinə-sevinə gəlib vurduğu maralın qardaşı Keyti olduğunu görəndə Mehdi bu qanlı səhnədən dəhşətə gəlir.

Qardaşının atdığı oxdan ölümcül yaralanmış Keyti özü ölüm ayağında olsa da, qardaşı Mehdiyə təsəlli verir:

Nişan aldın, yaxşı vurdun,
Var olsun əllərin, qardaş.

Qardaşını vurduğundan sarsılan Mehdi isə:

Nişan aldım, sərrast vurdum,
Qurusun qollarım, qardaş, –

deyərek nalə çəkir.

Əli hər yerdən üzülən Mehdi qardaş faciəsinə dözməyərək özünü də oxlayır. Bu faciədən

xəbər tutan kənd əhli hər iki qardaşı həmişə birgə ov etdikləri dağın başında dəfn edir.

Qoşa qardaş qəbri Keyti dağının zirvəsində qalır və yerli sakinlər buranı həmişə müqəddəs bir yer kimi ziyarət edirlər.

Sonralar yerli camaat qardaşlardan birinin xatirəsinə dağı Keyti dağı adlandırır. Bu faciə xalq arasında dastana çevrilir. Naməlum müəllifin nəzmə çekdiyi dastan unudulsa da, xalq arasında onun bəzi hissələri hələ də qalmaqdaydı.

Bu əfsanə ölməz Səməd Vurğuna ağır təsir edir, qoşa qardaş qəbrini ziyarət edən şair söz verir ki, ömür vəfa eləsə, bu əfsanəni nəzmə çekəcək. Həm də arzulayır ki, qardaşların qəbirləri üstündə bir abidə ucaltmaq pis olmaz. Qar yay günəşindən əriməkdə, altındakı çiçəklər görünməkdə idi. İnsan ömrünün təşbehi olan qara baxıb Səməd ah çəkib dedi:

– Aşıq qardaş, görəsən, atan şair Qurbanla Aşıq Ələsgər bu dağın ətəyində, bizim ayağımız dəyən yerlərdə heç söhbət eləyibləirmi?

Aşıq Şəmşir:

– Səməd, onların ömür-günü bu dağlarda keçib, özləri dağ təbiətli, dağ vurğunu olublar ki, sözlərində dağ əzəməti, dağ ətri, dağ ab-havası var.

Səməd Vurğun:

– Aşıq qardaş, onda şair Qurbanın “Dağlar”-ını oxu ki, dağların vəfalılığına ürəkdən bağlanaq, vüqarımızı, ilhamımızı bu dağlardan alağ.

Aşıq Şəmşir atası Qurbanın “Dağlar”-ını “Qaytarma” havası üstə görək necə oxudu, biz deyək, siz şad olun:

Əzəl xilqətimiz torpaqdan, sudan,
Sən bizə atasan, anasan, dağlar.
Pərvəriş verirsən mədhi-zəmində,
Gah da məhv edirsən, fənasan, dağlar.

Çətindi sağalam, çoxdu azarım,
Matahım dürr matah, yoxdu bazarım.
Düşə, ya düşməyə bir də güzərim,
Səfərdi, salamat qalasan, dağlar.

İnsaf, mürvət qalıb ixtiyarına,
İman, ilqar bağla etibarına.
Həsərət gözüm baxar bürcü-barına,
Qüdrətdən yapılmış qalasan, dağlar.

Mən gedirəm, səndə qaldı nişanam,
Qarışıb əhvalım, çox pərişanam,

Bir kəsə söyləyib, nə danışanam,
Sən bilib əhvalım qanasan, dağlar!

Baxıb seyrəngaha qan ağlar gözüm,
Bu qədər fərağa mən necə dözüüm?
Budur iltimasım, müxtəsər sözüüm:
Qurbanı gah yada salasan, dağlar.

Səməd Vurğun dedi:

– Aşıq qardaş, indi bildim ki, Miskin Abdal, Aşıq Ələsgər, şair Qurban nə üçün dağları ürəkdən belə vəsf edirlər. Axı onlar ömrü boyu at belində gəzib-dolanıb, günlərini yaylaqlarda elin-obanın şənliklərində keçiriblər. Dünən dedilər ki, ulu Ələsgərə də ithafların var, bəlkə birini ifa edəsən?

– Ələsgər əmi möcüzə adam olub, ona şeir yazmamaq mı olar?! – deyə Aşıq Şəmşir “Cəlili” havası üstündə görək bu dəfə nə oxudu:

Böyük tacidarım, kamil sənətkar,
Sənsən mənim pak ustadım, Ələsgər.
Yadımdan çıxarsa yazdığın əşar,
Qopar o gün qiyamatım, Ələsgər.

Ruhuma nur verən dahi sən oldun,
Sənətimin qibləgahı sən oldun,
İdrakımın mehri, mahı sən oldun,
Fikrim, zikrim, həm baratım Ələsgər.

Şəms olub düşübsən sən dildən-dilə,
Nəğmənin pay verilib bağda bülbülə,
Xəzinə anbarın baqidir hələ,
Açılıb bazarın, satım, Ələsgər.

Röyada dərs dedin, öyrətdin məni,
Pak saxladın eşqi, nəfsi, bədəni.
Fərasət möcüzü sanıram səni,
Haqdı ki, var etiqadım, Ələsgər.

Sən mənə səadət, barat vermisən,
Şəmşirin qəlbinə qanad vermisən,
Zərrin irəxtili Qırat vermisən,
Durur o verdiyini atım, Ələsgər.

Söz tamam olcaq Səməd Vurğun dedi:

– Eh, dünya, dünya! Hanı Qurban, hanı
Ələsgər? Ərənlərin söz xəzinəsi, tükənməz kə-
lamı var. Bu yerin adamları sanki südlə yox,

sözlə mayalanıb. Aşıq qardaş, çal-oxu ki, kön-
lümün arzuları dərdlərimə qalib gəlsin.

Aşıq Şəmşir sazı sinəsinə basıb dedi:

– Səməd, doğrudur, dolan bulud boşalmalıdır. Lakin kitablarda oxuduğumuzu həyatda umanlardanıq. Ona görə də dərd çəkməli oluruq. Bunlar öz yerində. İndi isə icazə ver, sənin gəlişindən bizim bu ellərin keçirdiyi şadlıqları vəsf eləyim.

Aşıq Şəmşir sazını “Cəlili” havası üstə köklədi və nə oxudu, ərz eləyək qulluğunuza:

Kəlbəcər mahalı tamam bəzəndi,
Yaxın dostu, mehribanı gələndə.
Bayram etdi bütün ellər, obalar,
Şeirir şirin süxəndanı gələndə.

Etmış bu yerlərdə laçın şikarı,
Düşüb bu dağlara onun güzəarı,
Mənim, görən kimi, Vurguna sarı
Qaynadı qəlbimin qanı, gələndə.

Mənə yol göstərdi təbimin piri,
Gördüm məhəbbətli meyli, fikiri.

Şəmşirin açıldı qəlbinin sirri,
Bu torpağa gövhər kanı gələndə.

Söz tamama yetdi. Axşam düşdüyü üçün onlar Sarıbulağa qayıtdılar, məclisin, yaylaq gəzintisinin mabədini sabaha saxladılar. Səhəri günün məclisi Ceyran bulağında keçdi. Aşıq Şəmşir ustadnamələrlə ustadları yad elədi, gözəlləmələriylə gözəlliyi, gözəlləri vəsf elədi.

Birdən Süleyman Rəhimov Səməd Vurğuna dedi:

– Ay qağa, sən Şəmşirə vur-tut elə bir şeir yazdın, niyə aşığın dedişi şeirlərə cavab vermirsən?

Şair təbəssümlə cavab verdi:

– Ay Süleyman, düzünü deyim ki, aşıq qardaşın səsi, saz ifa etməsi və şeirləri mənə o qədər xoş gəlir ki, elə ona qulaq asmaq istəyirəm.

Lakin azacıq xəyala dalan Səməd Vurğunun təbi birdən cuşa gəldi. Gözlərində qəribə qığılımlar oynadı. Sazı bağrına basaraq, şirin bir avazla özünün “Dağlar” şeirini “Dübeyti” havası üstə görək necə oxudu, Dədə Şəmşir ona nə cür cavab verdi. Biz ərz eləyək, siz şad olun:

Binələri çadır-çadır,
Çox gəzmişəm özüm, dağlar.
Qüdrətini sizdən aldı
Mənim sazım, sözüm, dağlar.

Aldı Aşıq Şəmşir nə cavab verdi:

Səbrin varmı doqquz aya,
Şən obalı, elli dağlar!
Buludları salar saya,
Səhər sərin yelli dağlar.

Səməd Vurğun:

Maral gəzər asta-asta,
Enib gələr çeşmə üstə.
Gözüm yolda, könlüm səsdə,
Deyin, necə dözümlü, dağlar?!

Aşıq Şəmşir:

Yazda edirsən zümrümə,
Sona gəlir göldə çimə.
Kəklik daşda ötür nəğmə,
Şirin-şəkər dilli dağlar.

Səməd Vurğun:

Hər obanın bir yaylağı,
Hər tərlanın öz oylağı,
Dolaylarda bahar çağı
Bir doyunca gəzim, dağlar!

Aşıq Şəmşir:

Al bəzənir göy meşələr,
Gedir qəmlər, əndişələr.
Açır nərgiz-bənövşələr,
Olur çəmən güllü dağlar.

Səməd Vurğun:

Qayaların baş-başadı,
Güneylərin tamaşadı,
Gödək ömrü çox yaşadır,
Canım dağlar, gözüm dağlar!

Aşıq Şəmşir:

Tərlan səndə yuva salı,
Qartalların ilham alı,
Çəmənlərin tamaşalı,
Çiçəklərin ballı, dağlar.

Səməd Vurğun:

Bir qonağam bu dünyada,
Bir gün ömrüm gedər bada.
Vurğunu da salar yada
Düz ilqarlı bizim dağlar.

Aşıq Şəmşir:

Şəmşir bilməz yaşın nədi,
Vəsməlidi qaşın, nədi?
Çən-dumandı başın, nədi?
Ay yağışlı, selli dağlar.

Söz tamama yetəndə Səməd Vurğun yenidən aşığı sınağa çəkərək dedi:

– Aşıq, bu bulaq nə üçün Ceyran bulağı adlanır?

– Əfsanəyə görə, keçmişdə cəsur bir çoban bu bulağın ətrafında qoyun otarırmış. Günlərin birində o, qırx incə belli qızla buraları gəzib, seyr etməyə çıxan Zeynəb adlı gözəl bir varlı qızına bir könüldən min könülə vurulur. Qızın göydə günəşi, ayı utandıran hədsiz gözəlliyinin həsrəti çobanı şam kimi əridir. Gecələr yuxusu ərsə çəkilir, gündüzlər fikirli gəzib-dolaşır. Adını belə

soruşmadığı qızın fikrini başından çıxarıb ata bilmir ki, bilmir. Hər gün qoyunları qabağına qatıb bu bulağın yanına gətirir ki, bəlkə, o mələksima qız buralara bir də güzar edə. Çoban bircə dəfə görməklə, baxmaqla gözəlliyinə valeh olduğu xanımı ceyrana bənzədərək, gündüzlər öz-özünə, gecələr yuxularında “Ceyran! Mənim Ceyranım!” deyə danışır, sayıqlayır, özünə gələ bilmir.

Lakin çobanın belə intizar qalıb dərd çəkməsi əbəs imiş. Baxışlar hər şeyi həll eləmişdi. O təsadüfi qarşılaşmadan çobanın da baxışlarından bir od qopub Zeynəbin ürəyinə düşərək onu sevgi alovuna bələmişdi. Odu ki, qız da çobanı bir daha görüb, onunla əhd-peyman bağlamaq üçün dönüb yenidən yolunu bu bulağın başından salır. Onlar görüşür, ilqar verib, and içirlər ki, ölsək, qara torpağın, qalsaq, bir-birimizinik.

Amma deyir, sən saydığını say, gör fələk nə sayır. Günlərin birində zalım bir bəy də Zeynəbi görüb ona vurulur. Zeynəb görür ki, çobanın göstərdiyi çabalar əbəsdir. Zalım bəy onların qovuşmasına imkan verməyəcək. Çarəsiz qalıb, bu bulağın yaxınlığındakı dərin uçurumdan

özünü ataraq həyatına qəsd edir. Çoban da həmin bədbəxt hadisədən sonra dəli-divanə olub, havalanıb çöllərə düşür. Əhvalat el-oba arasında yayılır. Hamı sevgililərin bədbəxt taleyinə acıyır. Beləliklə də bu bulağın adı o vaxtdan “Ceyran bulağı” qalır.

Səməd Vurğunun eşitdiklərindən könlü qubarlandı, üzünü Aşıq Şəmşirə tutub dedi:

– Aşıq qardaş, bir söz oxu ki, Ceyran bulağındakı bugünümüz əbədiləşsin.

Aşıq Şəmşir “Qəhrəmanı” havası üstə aldı görək nə dedi:

Ceyran bulağında səhər çağında
Guşuma şairin sədası gəldi.
Əziz qonaqlara ömür sağlığı,
Dilimə məhəbbət duası gəldi.

Vurğun gələn vaxtı bizim mahala
Çəmən müjdə verdi, sevindi lala.
Cəmi dostlar ələ aldı piyala,
Məclisinə şirin badəsi gəldi.

Şəmşirin dilində Ustadın adı,
Bir şadlıq başlandı, ellər oyandı.

O şeir dəryası daşdı, qaynadı,
Görüşünə min bir adası gəldi.

Söz tamama yedi. Yenə alqış sədaları yüksəldi.
Aşıq Şəmşir dönüb Səməd Vurğuna dedi:

– Şair, bu an elə sizin “Ceyran” şeirinizi ifa
eləməyim yerinə düşərdi.

Səməd Vurğun razılığını bildirdi. Aşıq Şəm-
şir balabançı Aşıq Şavağatla şairin “Ceyran”ını
“Orta Sarıtel” üstündə görək necə ifa elədi:

Yerdən ayağını quş kimi üzüb,
Yay kimi dartınıb, ox kimi süzüb,
Yenə öz sürünü nizamla düzüb,
Baş alıb gedirsən hayana, ceyran?

Əzəldən meylini salıb çöllərə,
Bəxtini tapşırdın bizim ellərə,
O qara gözlərin düşdü dillərə,
Dişlərin oxşayır mərcana, ceyran.

Bir məsəl qalmışdır ata-babadan:
Uçarda turacdı, qaçarda ceyran!
Bir mən deyiləm ki, hüsnünə heyran,
Şöhrətin yayılıb hər yana, ceyran!

Sükuta qərq olmuş ürəyimlə mən
Keçirəm yenə də Muğan çölündən.
Yanında balası, yağış gölündən
Əyilib su içir bir ana ceyran!

Elə ki son bahar min büsat qurur,
Kolları-kosları yığıb uçurur.
Sıxlaşıb bir yerdə baş-başa durur
Düşəndə çovğuna, borana ceyran.

On addım kənarda yatmayır təkə,
Gəzinir oylağa baş çəkə-çəkə.
Gələn qaraltıdı, yoxsa təhlükə?
Bir özünə baxır, bir ona ceyran!

Ovçu, insaf elə, keçmə bu düzdən,
O çöllər qızını ayırma bizdən!
Qoyma ağır keçə ürəyimizdən, –
Qıyma öz qanına boyana ceyran!
Nə gözəl yaraşır Muğana ceyran!

“Sağ ol, aşırıq, var ol, aşırıq” nidaları göyə
yüksəldi.

Yenə belə sazlı-sözlü, nəğməli günlərin birində Aşıq Şəmşirlə Səməd Vurğun atlanıb Gəlin qayasına sarı yola düzəldilər.

Gəlin qayasının əsrarəngiz mənzərəsi şairi heyran qoydu. Burada böyük qaya parçasının üzərində başına örpək bağlamış, geniş ətəkli tuman geyinmiş həyalı qadın təsviri sanki nəqqaş əliylə yaradılmışdı. Qayanın hündürlüyü hardasa 100 metrdir.

Səməd Vurğun heyranlığını gizlədə bilməyib dedi:

— Ayə, qadan ələm, qayanın başından baxıram, çiçək sahəsi elə dalğalanır ki, elə bil Xəzərin dalğasıdır.

Aşıq çiçəklərdən bir dəstə dərib ona verdi.

— Aşıq, bu çiçəyin adı nədi?

— Maralçiçəyi

Şair fikrə gedib, sonra dedi:

— Aşıq qardaş, bəlkə sazını əlinə alasan?

Aşıq zarafatla dedi:

— Şair, bəlkə birlikdə deyək?

Şair dedi:

— Onda sən bu gülün tərifini həm öz adından, həm də mənim adından deyərsən.

Aşıq Şəmşir ikisinin “yükünü” götürüb, əvvəlcə şairin dilindən deyir:

Bulaqda nərgizin, çəmən-çiçəyin
Açılması nədi, solması nədi?
Sən də, bu hökmdən biz olaq agah,
Bunda təmənnası olması nədi?

Özü cavab verdi:

Açır sinəsində, solur döşündə,
Belə gəlib-gedir, belə, bu dünya.
Çərxi-fələk nöqsan bilir işində,
Ancaq edir bilə-bilə bu dünya.

Şairin dilindən:

Bizə çox olsa da onun harayı,
Bəzən də dağıdır səngi, sarayı.
Tiflinə verəndə bir azca payı,
Qaytarıb əlindən alması nədi?

Öz cavabı:

Təqdirə tədbir yox, olanda əmir,
Daşda əhəng olur, əriyir dəmir.
Payız yarpağıdı insanda ömür,
Bir gün alıb salır yola bu dünya.

Şairin dilindən:

Qədəm basdıq şairlərin izinə,
Köçüb gedən ad qazandı özünə,
Vurğun qonaq gəlib Taxtadüzünə,
Dünyanın boşalıb-dolması nədi?

Öz cavabı:

Şairin adını yaşadır sənət,
Bəxtiyar oxunur daim irəhmət.
Vədə tamam olsa, verərmə möhlət?!
Şəmşiri dindirmir hələ bu dünya.

Söz tamam oldu. Gözəlliklərdən zövq almaqdan doymayan şair göz gördükcə təbiət mənzərələrinə baxdıqca baxdı. Bu an daşın dibində bir dəstə bənövşə qardaşı Mehdixanın gözüne sataşdı, əl atdı ki, onu dərsin, Səməd Vurğun dərhal:

– Qardaş, dəymə, sən Allah, o elə yerində gözəldi, – dedi. – Aşıq qardaş, bəs görəsən, bu yerin adı hansı hadisə nəticəsində “Gəlin qayası” olub?

Aşıq Şəmşir azacıq fikrə gedib dilləndi:

– Bizim nənələrimiz, analarımız, qızlarımız, qadınlarımız həmişə namuslarını, sevgilərini,

abır-həyələrini, təmiz adlarını hər şeydən uca tutublar. Ən son məqamda, çətinə, dara düşəndə, namuslarının ləkələnməsi təhlükəsi qarşısında qalanda çıxış yolunu yalnız intiharda görüblər. Təmiz adları həyatlarından qiymətli olub. Görünür, hansısa bir bədbəxt taleli gəlin də belə vəziyyətdə özünü bu qayadan atıb ki, buranın da adı bu cür qalıb.

Səməd Vurğun dərin fikirdən ayılıb, gülüm-səyən gözləriylə bir aşığı, bir də ətrafdakı əsrarəngiz mənzərələri süzərək qürurla dedi:

– Aşıq, doğrudan da bizim diyarımız nə gözəldir. Həm təbiəti, həm igidlərinin qeyrəti, gözəllərinin isməti göz oxşayır. Aşıq, gəlsənə bu yerdə diyarımızın gözəlliklərini vəsf eləyən məşhur “Oğluyam” rədifli şeirini oxuyasan.

Aşıq Şəmşir başıyla razılıq bildirib, sədəfli sazı yenidən sinəsinə sıxdı. Bu dəfə qürur dolu, məğrurluq saçan “Misri” havası üstündə görək şaqraq səsini necə sınağa çəkdi:

Qartal düşüncəli, şair xəyallı,

Tər lan yuva salan dağlar oğluyam.

Anam İstisudu, atam Dəlidağ,
Murov, Lilpar, Qonur, Qoşqar oğluyam.

Lalədi, nərgizdi evim, eşiyim,
Köynəyim – sıx meşə, qoymaz üşüyüm,
Qərənfeldi, qızılgüldü beşiyim,
Buz bulaqlı göy yaylaqlar oğluyam.

Bədənim Ərgünəş, Gülüstan, Çilgəz,
Vüqarım Şah dağı – əl çata bilməz!
Məkanım Çalbayır, oylağım Kəpəz,
Min çiçəkli bir laləzər oğluyam.

Cavahirdir Azərbaycan torpağı,
Qızıl, gümüş hər sərvətin yatağı.
Uca zirvələrin lalə bayrağı! –
Şəmşirəm, nə gözəl diyar oğluyam.

Bəli, hər şeyin əvvəli olduğu kimi, sonu da
var. İndi də ayrılıq məqamıydı.

Səməd Vurğun çox uzaq səfərə gedəcəkdi, bu
üzdən Aşiq Şəmşirlə, Kəlbəcər elləriylə vidalaşıb

ayrılmalı oldu. Ayrılıq məqamında dedi:

– Aşıq qardaş, “İstisu”da müalicə olunmağım bir tərəfə, səninlə görüşmək qismətim mənə daha böyük ruhi qida verdi. Bir də dağlar hər gecə yuxuma girəcək. Adam bu yüksəkliklə, bu gül-çiçəklə, bu gözəlliklə nəfəs-nəfəsə olanda bütün dünyanı bağrına basmaq istəyir. Dünyanın əvəzinə yeni kəşf elədiyim bir dünya kimi gəl səni bağrıma basım və müvəqqəti ayrılıq, Bakıdan teleqram gəlib, təcili şəhərə qayıdacağam.

“Ayrılıq” sözündən Aşıq Şəmşirin qəlbi telteldi. Çünki həyatda yaxşı adamların gəlişi nə qədər şadlıq gətirirsə, ayrılığı bir o qədər ağır olur.

Yuxa və yuxalığı qədər də coşqun, əzəmətli qəlbi köksünə sığmayan Səməd Vurğun bir anda sazı çiyindən aşırıb basdı sinəsinə, görək şair nə dedi, Aşıq Şəmşir nə dedi “Baş Sarıtel” üstə:

Səməd Vurğun:

Gərək deyəm: salamat qal,

Bu dağlardan ayrılanda.

Deyəm, suyun eylə halal,

Bulaqlardan ayrılanda.

Aşıq Şəmşir:

Deməsəydin ayrılıq var,
Ağlamazdım belə, şair.
Gələcəyə səndən ümid
Gözləyirik hələ, şair.

Səməd Vurğun:

Bir yadigar qalsın sözüm,
Ayrılığa gərək dözüüm,
Doluxur, sulanır gözüüm,
Oylaqlardan ayrılıanda.

Aşıq Şəmşir:

Dəryalartək daşıb-coşaq,
Elimizə dastan qoşaq.
Gəl əl tutaq, halallaşaq,
Ancaq gülə-gülə, şair.

Səməd Vurğun:

Ürəklə meh təki əsən,
Gəl unutma Vurğunu sən.
Kövrəlrəm, doğrusu, mən
Yaylaqlardan ayrılıanda.

Aşıq Şəmşir:

Üzü gülər, qəlbi təmiz,
Bu dağlara saldınız iz.
Şəmşir ilə cəm elimiz
İstər hər il gələ şair.

Söz tamam oldu. Səməd Vurğun dedi:

– Qardaş, mən səni Bakıda gözləyəcəyəm. Yazdığın şeirləri, sözlərini yığıb gələrsən. Lazımı yerlərlə danışaq, kitabın çıxsın, el tanısın, xalq tanısın.

Bəli, Səməd Vurğun Kəlbəcər elləri ilə görüşüb ayrıldı, Şəmşirlə salamatlaşdı. Amma şair bu yerlərdən olduqca xoş, sevinc dolu təəssüratlarla ayrıldı. O, Kəlbəcər dağlarında yeni bir dünya – saz dünyası, söz dünyası, ilham, istedad dünyası kəşf etmişdi, Aşıq Şəmşir sənəti, Şəmşir istedadı onu heyran eləmişdi. Ustad şair Şıx Alı kimi, Dədə Ələsgər kimi belə nadir istedad sahiblərindən birini yenicə kəşf etməsindən dünyalar qədər məmnun idi. Hətta Kəlbəcər səfərindən o qədər təsirlənmişdi ki, sonralar bir yığıncaqda belə söyləmişdi:

– Mən dahi Nizaminin bir kəlamı ilə artıq razılaşa bilmirəm. Çünki o deyir:

Şeirdən ucalıq umma dünyada,
Çünkü Nizamiylə qurtardı o da.

Amma Aşıq Şəmşir istedadı sübut eləyir ki, qurtarmayıb! Mən gözümlə gördüyüm həqiqəti necə dana bilərəm axı?!

Bəli, mənim əzizlərim! Söz vaxtına çəkər. Ay dolandı, il ötdü. Bir gün Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının sədri Süleyman Rəhimov 1956-cı ildə Kəlbəcərə gəlir. Yığıncağa dəvət olunan Aşıq Şəmşir ona xoşgəldin deyib salamlayır. Aşığın narahatlığını görən Süleyman Rəhimov Səməd Vurğunun xaricə gedəndən sonra bərk xəstələndiyini və bir neçə gün əvvəl onunla Moskvada görüşdüyünü bildirir. Deyir, Səməd Vurğun söylədi ki, xəstəlik mənim başımı qatdı, aşığın kitabının redaktoru Osman Sarıvəlli olsun. Siz narahat olmayın, inşallah, hər şey qaydasına düşəcək.

Aşıq Şəmşir dağların döşündəki qıpqırmızı pul kimi alışıb-yanan lalələrə sarı boylandı. Üzünü Süleyman Rəhimova tutub görək Taxtadüzün, İstisuyun, oxuyan kəkliklərin, zirvədən boylanan qartalların, güneydən axan süd rəngli şəlalələrin, güllərin, çiçəklərin, lilpar bulaqların şairə olan

sevgisini necə dilə gətirdi. Biz deyək, qulaq asan-
lar var olsun:

Köz kimi qızarıb dağlarda lala,
Çağırır, Vurğunum, yaylaqlar səni.
Taxtadüz haçandı göz dikib yola,
İstisu üstündə qonaqlar səni.

Kəklilər oxuyur, qartallar baxır,
Şəlalə süd kimi güneydən axır.
Buludlar qaralır, ildırım çaxır,
Sevindirər belə bu çağlar səni.

Sən bizim ellərə eylədin güzar,
Gördün bu yerlərdə gözəllik, vüqar!
Mədənli Kəlbəcər olub lələzar,
Şad eylər sərvətli yataqlar səni.

Dəlidağ döşünə düzüb gül, çəmən,
Sən görən qərənfil açılıb həməən.
Piltan, yelgətirən, şəhli yasəmən,
Axtarır lilparlı bulaqlar səni.

Bənövşə izinsiz qonur yaxaya,
Şəmşir saz əlində çalıb-oxuya,

Nərgizlər yol üstə gedir yuxuya,
Unutmaz bu böyük ocaqlar səni.

Şairin sorağını Moskva xəstəxanasından alan
Aşıq Şəmşir bu həsrətə dözmədi. Moskvaya bir
məktub yazıb Süleyman Rəhimovdan xahiş etdi
ki, onu Səməd Vurğuna çatdırsın. Görək həmin
məktubda ustad aşıq nə yazıb, bir “Naxçıvani”
havası üstə yetirək qulluğunuza:

“Çəkir həsrətini bizim Kəlbəcər,
Böyük şair, şiş dağlara bir də gəl!
Dedin: “Vurğun, demə, gəldi-gedərdi...”
Verdiyin o düz ilqara bir də gəl.

Gəl, səni gözləyir Ceyran bulağı,
Şeirinlə bəzənir ellər yaylağı.
Gəl ol İstisuyun yenə qonağı,
Əməl eylə etibara, bir də gəl.

Sənə minnətdardı elimiz – hamı,
Gəlsən, görüşündən alarıq kamı,
Olar qəlbimizin şadlıq bayramı,
Qoy vədəni ilk bahara, bir də gəl!

Sözün də, şeirin də sənətkarısan,
Xalqın istəklisi, el vüqarısan,
Nizami yurdunun yadigarısan,
Minnətdarıq sənətkara, bir də gəl.

Şairi çağırır gül, çəmən, lalə,
Fərağın gör məni salıb nə halə.
Şəmşir də çəkməsin qoy möhnət, nalə,
O gəzdinin oylaqlara bir də gəl!”

Məktub Moskvada Səməd Vurğuna çatdı.
Oxuduqca kövrəldi, gözləri doldu. Ustad aşığın
etibarı, şeirə, sənətə, dosta sədaqəti bütün varlı-
ğını titrətdi. Fərəhqarışıq kədərli, kövrək notlara
kökləndi qəlbi. Şəmşir sədaqəti, Şəmşir etibarı
duygularını dilə gətirdi. Yastığa söykənib Aşıq
Şəmşirə o da şeirlə belə bir cavab yazdı. “Yanıq
Kərəmi” havası üstündə tərəfindən ərz eləyək,
qulaq asanlar var olsun:

“Aldım məktubunu, ay Aşıq Şəmşir,
Darıxma, gələrəm, imkanım olsa,
Namərd xəstəlik var, deyil ki, bu, sirr,
Yaram sağalardı, dərmanım olsa.

Mən ki söz vermişdim sənə doğrudan,
Həmin o ilqardı məni ağrıdan.
Düşüb qüssələrə olma bağı qan,
Qartala dönərəm sağ canım olsa.

Oxudum sözünü, ürəkdən şadam,
Kür üstündə ceyran vuran səyyadam.
Külüng çalıb dağlar çapan Fərhadam,
Şirintək sevdiyim cananım olsa.

Dost dostu görəndə o gün alır kam,
Vurğun da istəyir iş tapsın əncam.
Biz deyib-danışıb eyləyək bayram,
Səninlə görüşmək zamanım olsa”.

Vurğunun cavab məktubu Şəmşirin bağırını qana döndərdi. Pərişan halda Kəlbəcərə qayıtdı. Gəzdiyi, gördüyü məclislərdə Səməddən danışdı, Səməddən dedi. Nəhayət, mart ayında aşığı Bakıya Səməd Vurğunun yubileyinə dəvət etdilər. Onu şəhərdə Osman Sarıvəlli ilə Mehdixan Vəkilov qarşıladılar. Aşıq istədi şairin vəziyyətini öyrənsin, görüşsün. Mehdixanın gözləri doldu. Dedi:

– O tərəfdən dərdinə dərman tapılmayan Səməd Vurğun “Vətən havası” bəhanəsiylə Bakıya gəldi.

Aşıq Şəmşirin bu sözdən ürəyi parçalandı, xahiş etdi ki, onu şairlə görüşdürsünlər. Mehdi-xan müəllim dedi ki, həkimlər Səmədlə görüş-məyi qadağan ediblər.

Növbəti gün Bakının mötəbər klublarından birində Səməd Vurğunun yubiley gecəsi keçirildi. Görkəmli ziyalılar və xarici qonaqlar yubiley tədbirində iştirak etdilər. Səməd Vurğun rolunda qazaxlı Aşıq Hüseyn Xaloğlu, Aşıq Şəmşir isə özü səhnəyə çıxdı. Alqış səsi zalı başına aldı. Sonda Səməd Vurğunla telefon bağlantısı quruldu və şair Azərbaycan xalqına məşhur:

Gözüm gözünüzdən uzaq olsa da,
Könüldən-könülə yollar görünür, –

misralarını ilə müraciət etdi. Yubiley gecəsinin səhəri Aşıq Şəmşirin şairlə görüşməkdə ısrarlı olduğunu görən Özbəkistandan gəlmiş şair Qafur Qulamın xahişi ilə qısa müddətə görüşə icazə verildi.

Səməd Vurğun yataqda halsız vəziyyətdə olsa da, Aşıq Şəmşiri görən kimi xoş bir təbəssümlə:

– Aşıq qardaş, uzun gülsün, tezliklə sağala-
cam, – dedi.

Şairin bu gökəmindən aşığın ürəyi parça-
landı, özünü güclə ələ alıb otaqdan çıxsa da, göz
yaşları onu boğdu. Halının pisləşdiyini görənlər
stul verib əyləşdirdilər. Elə stulda əyləşərkən göz
yaşları içərisində “Göz yaşı” rədifli qoşmasını
dedi, qonaqlarla və Səməd Vurğuna baş çəkmək
üçün gələnlərlə sağollaşdı:

Daha tablaşmıram, dözmək çətindir,
Axma ürəyimə, aman, göz yaşı!
Saxlaya bilmirəm, gücüm də çatmır.
Ətrafımı alıb tufan, göz yaşı!

Allahı çağırdım, çatmadı səsim,
Yoxdu harayıma çatan bir kəsım,
Daha dinməyə də gəlmir həvəsim,
Bürüyüb başımı duman, göz yaşım!

Bu böyük dahinin halına bax sən,
Dayanma kənarda, durma uzaq sən,
Daha gəl Şəmşirin qanına ax sən,
Görməsin Vurğuntək insan göz yaşı.

Osman Sarıvəlli təsəlli verərək dedi:

– Şəmşir qağa, dözümlü olmaq lazımdır, Allah kərimdi.

Aşıq bir neçə gün Bakıda qalıb fəryad edə-
də Kəlbəcərə qayıdaraq Vurğundan gecə-gündüz
xəbər gözlədi. Çox keçmədən, qəflətən bir nəfər
sual verdi ki, Şəmşir əmi, Səməd Vurğun rəhmətə
getdi, siz niyə dəfnində iştirak etmədiniz?

Aşıq sualdan yerindəcə donub qaldı və uşaqlarına bu xəbəri niyə ona vaxtında demədiklərinə görə bərk acıqlandı.

Böyük şairin şahin gözləri Bakıda yumuldu. Ustadlarımız belə yerdə dolmuş bulud kimi yağışlar. Aşıq Şəmşir bu xəbərdən sarsılıraqla elə həmin gün Vurğunla ilk görüşdüyü yerə gələrək göz yaşlarını bulud kimi Turşsu bulağına axıtdı, bu ayrılığı, hicranı “Hicran Kərəmi” üstə belə dilə gətirdi:

Məni sən elədin ellərlə tanış,
Qəlbimin şişəsi pas tutub ağlar.
Qocaman aşığa nə dərd üz verib,
Əlində dəsmalın tərs tutub ağlar?!

Bu gün pişvazında solğundu güllər,
Tutur matəmini yanıqlı dillər.
Sən tərif yazdığın obalar, ellər,
Onlar indi sənə yas tutub ağlar.

Sınıqlı qəlbimdə yara bəslədim,
“Qardaş” deyib dağı, daşı səslədim.
Çarəsiz dərdini yazmaq istədim,
Dəstim qələmini nəş tutub ağlar.

Vurğun, adın ölməz, dünyada sağdı,
Hər sözün, şeirin saralmaz bağdı.
Sənin ayrılığın Şəmşirə dağıdı,
Ahımdan aləmi səs tutub ağlar.

Bəli, Səməd Vurğun əbədiyyətə qovuşdu.
Xalqımız şairin özünün dediyi kimi, onun əbədi
sənətiylə təsəlli tapdı:

Məni yelkən kimi qərq etsə də deryada zaman,
Vurğun öldü deməyin, bir əbədi sənəti var.

Amma Aşıq Şəmşir üçün bu ayrılığa
dözmək olduqca ağır idi. Növbəti günü oğlu
Qənbərlə Bakıya üz tutub, birbaşa Osman

Sarıvəllinin yanına gəldi. Osman Sarıvəlli onları Fəxri xiyabana gətirdi. Aşıq Şəmşir şairin qəbri üstündə qalaqlanmış gül tığını görəndə bir il əvvəl Səməd Vurğunla Kəlbəcər görüşündə ona təqdim edilən gül dənizinin elə bil təkrarını gördü. Bir neçə dəqiqəliyə kənara çəkildi, yenidən qayıtdı. Osman Sarıvəlli arif adam idi, bunun səbəbini anladı. Aşıq Şəmşirin dahi söz ustasının məzarı üstündə onun əksi ilə üzbəüz dayanaraq pıçıldadığı “Qardaş” rədifli qoşmasının bir “Dilqəmi” havası üstündə diqqətinizə çatdıraq:

Bu necə baxışdı, qəlbim oldu qan,
Cismü-canım yandı ataşa, qardaş.
Sanki qara geydi sonsuz asiman,
Ay-günəş ağlaşdı yanaşa, qardaş.

Qəzanın qədəri buyurdu fərman,
Dostun ayrılığı olur nə yaman!
Bu çərxi-ruzigar vermədi aman,
Qoymadı çatasan yüz yaşa, qardaş.

Lərzəyə düşübdü dostların cəmi,
Dayanıb, şairin yazmır qələmi.

Böyük sənətkarın möhnəti, qəmi
Od salıb bu dağa, bu daşa, qardaş.

Səni soruşacaq böyük və uşaq,
Analar, bacılar qan ağlayacaq.
“Haray, Vurğun!” – deyir Murov, Dəlidağ,
Qoşqar, Kəpəz gəlir təlaşa, qardaş.

Necə layiq görək sənə bu adı?!
Ey şeirin-sənətin mahir ustadı!
Səninçün el çəkir ahı, fəryadı,
Bələndi gözümüz qan-yaşa, qardaş.

O candan sevdinin ellər yasdadı,
Qoynumuzda qalan əllər yasdadı.
Çəmənli-çiçəkli çöllər yasdadı,
Ağlar uca dağlar baş-başa, qardaş.

Bülbül məlul durub inləyir bağda,
Tərən şivən edir kəklikli dağda.
Lalə qan ağlayır bu qəmli çağda,
Qoyma sevnələrin ağlaşa, qardaş.

Müstəcəb olmadı deyilən dua,
Götürüb tufəngi, çıxmadın ova.

Buludlar qaralıb, qan ağlar hava,
Baharın dönübdü bir qışa, qardaş.

Ağlasın doyunca səni Dilbazi,
Şair avazıdı onun avazı.
Sənə nə yazıldı bu qara yazı?..
Az qalır sinəmdə qəm daşa, qardaş.

Sən ki söz vermişdin bizim mahala,
Bizə gəlməliydin, gəldin zavala.
Firqətin Şəmşiri salıb nə hala,
Belə dağ çəkərmə qardaşa qardaş?

Aşıq Şəmşir sözün həqiqi mənasında özünün
ən yaxın, ən vəfalı dostunu, ən böyük xeyirxahını
itirmişdi. Elə buna görə də “qardaş” adlandırdığı
kənül həmdəminin yasını ömrünün sonuna qədər
saxladı. Vaxtaşırı Vurğun ünvanlı, Vurğun soraqlı
şeyrlər yaradıb, sədəfli sazın fəryad dolu qəmgin
havaları üstündə səsləndirməkdən yorulmaq
bilmədi. Odur ki, könlünün yangısını, ağrı-acı-
larını yenidən şeirə, sözə boşaldaraq Səməd Vur-
ğunun məzarı üstündə ikinci bir “Ağlar” rədifli
şeyrini yazdı. “Cəlili” havası üstündə biz deyək,
siz var olun:

Dövrün Nizamisi edir əlvida,
Dünyanı təzədən səs tutub ağlar.
Ümidvar etdiyin qocaman aşiq
Kimin ətəyindən bəs tutub ağlar?!

İndi qan ağlayır illər, yasdadı;
Obalar yasdadı, ellər yasdadı;
Sədəfli saz üstə tellər yasdadı;
Könlümün şişəsi pas tutub ağlar.

Bağçada bülüllər, göydə durnalar,
Qayada kəkliklər, suda sonalar,
Yaralı bacılar, dərddli analar
Mübarək qəbrinə üz tutub ağlar.

Vurğunsuz dağları gəzə bilmirəm,
Bu qəmə-firqətə dözə bilmirəm,
Çəməndə gülləri üzə bilmirəm,
Nərgiz bənövşəni dəst tutub ağlar.

Hər kəlməsi bir əsərdi Vurğunun!
Ovxar sözü bir kəsərdi Vurğunun!
Şəmşiri əyibdi dərddi Vurğunun,
Əlində qələmi nəş tutub ağlar.

İstedad sahibləri, sənətkarlar həmişə bir qədər ərköyün, bir az da tez inciyən, tez küsən olurlar. Onların qəlbləri o qədər incədi, yuxadı ki, adicə bir saymazyana davranış, soyuq baxış da toxunub sındıra bilir. Dədə Şəmşir də belə idi. Səmədin vəfatından sonra ulu ustadın qol-qanadı sanki sınıb yanına düşdü. Sonralar rəhmətlik Osman qağa (xalq şairi Osman Sarıvəlli – **red.**) Vurğunun xahişini, vəsiyyəti yerinə yetirib, Aşıq Şəmşirin kitabının işıq üzü görməsinə yardım eləsə də, artıq Səməd Vurğunsuz qalan ədəbi mühitdə ustadın xətrinə dəyənlər, yaradıcılığına laqeyd yanaşib, soyuq münasibət bəsləyənlər az deyildi. Odur ki, ustad aşırıq belə qəmgin anlarında da dərini Vurğunun ruhu ilə bölüşür, böyük sənətkarın yoxluğuna acıyırdı. Qəm-kədərə bələnmiş gözləri hər addımda, hər yanda Səməd Vurğunu axtarmaqda, yeni-yeni həsrət, ağrı-acı dolu misralarla şairin əbədiyyətə qovuşmuş ruhunu oxşamaqdaydı. “Axtarır” rədifli qoşma da bu qəbildəndir. “Zarınıc Kərəmi” havası üstündə qulluğunuza çatdırıq:

Hansı səmtə baxdım, görmədim yenə,
Dostu, mehribanı gözümlə axtarır.
Üz tutmağa elə kimsə tapmadım,
Qalmayıb canımda dözümlə, axtarır.

Ürək-dirək verənlərim çox olub,
Dünən söz deyənlər bu gün yox olub,
Tənəli söz ürəyimə ox olub,
Hamı aldatmağa yozum axtarır.

Gəlib yaxınımə hey dönə-dönə,
Nə ad verim gündə yalan deyənə?
Şəmşirin səsinə eşidib, yenə
Sızıltı qoparıb sazım, axtarır!

Bəli, Aşiq Şəmşirin sazı da, özü kimi, sızılda-
dayır, nalə çəkir, bir harayçı, bir köməkçi axtarır,
tapmır ki, tapmırdı. Odur ki, Vurğunun yeri belə
anlarda daha aydın görünür, onun fiziki yoxluğu
daha qabarıq nəzərə çarpırdı. Bu acı reallıqsa
Dədə Şəmşirin ürəyini göynədir, onu uşaq kimi
kövrəldib, ilham atına süvar eləyirdi.

Şüvələndə xəstəxanada da müdrik el ozanı
kövrək duyğulara köklənib, Vurğunun ruhuyla

dərdləşib, “qələm yurdçuları”ndan ona şikayət-lənirdi. Bunu da “Qaraçı” üstündə söyləyək:

Daha səsin gəlmir, Vurğun, hardasan?!
Sağ olsan, haraya gəlməyə nə var?!
Qocalıb olmuşam yorğun, hardasan?
Dirilmək çətindi, ölməyə nə var?!

Taleyin piltəsi sönməmiş olsa,
Şöləsinə qubar qonmamış olsa,
Fərhadın külüngü sınmamış olsa,
Bisütun dağını dəlməyə nə var?!

Baxtın kəskin ola, getməyə hədər,
Qarşına çıxmaya qəzavü-qədər,
Qəlbində olmasa küdurət, kədər,
Ağlamaq acıdı, gülməyə nə var?!

Əyər niyyət qərəzkarlıq deyilsə,
Keçər sözün – haqq divana deyilsə,
Kələfin dolaşib, işin düyülsə,
Açılmaq istəsə, ilməyə nə var?!

Doğrusu, əfsundu kamallı başın,
Ürəkdi motoru sönməyən maşın!

Halalca südəmmiş yaxşı qardaşın
Şərikli malını bölməyə nə var?!

“Aşıq qardaş” deyib özümə mənim,
Şəmşirəm, şahid ol sözümə mənim,
Qələm yoldaşların üzümə mənim
Yad kimi baxdılar, bilməyə nə var?!

Bəli, Vurğunsuz dünyayla barışa bilmirdi Dədə
Şəmşir. Onun ayaq basdığı hər yerdə, hər addımda
Səməd Vurğun var idi. Böyük şairin xatirəsi
qəlbinin ən uca yerində məkan eləmişdi. Vurğunsuz
dünyada gəzdiiyi al-əlvan talaların, bağırı şan-şan
olan yanar lalələrin belə ondan Səmədi soruşmasını
aşıq görək necə dilə gətirir. Biz deyək “Baş Sarıtel”
üstündə, dinləyənlər yorulmasın:

Necə cavab verim, səni soruşur,
Suala çağırır lalələr məni.
Deyir, hayandadı şeirin ustadı? –
Dindirir al-əlvan talalar məni.

Dərd üzüb, canımda yoxdu ixtiyar,
Mənə ümid verən hanı sənətkar?

Dostun qəm-qüssəsi sinəm üstə var,
Bu möhnət dağından salalar məni.

O günlər yadıma düşəndə hərdən,
Qəlbim zədələnir belə kədərdən;
Bu ellər aşığı düşməz nəzərdən,
Şəmşirəm, nəzərə alalar məni.

Bəli, əzizlərim, şairin vəfatından sonra möhkəm sarsıntılar keçirən Aşıq Şəmşir düz dörd il “İstisu” sanatoriyasına getmədi. 1959-cu ildə oraya səfər etdi, pərəstişkarları onu ehtiramla qarşıladılar. Adəti üzrə şagirdləri – Aşıq Allahverdi Qəmkeş, Aşıq Xalıqverdi və başqa dostları onun yanında olurdu. O, aşıq sirdaşlarına və şəmşir-sevərlərə yeni çapdan çıxmış kitabını töhfə etdi.

Növbəti gün məclis əhlinin xahişi ilə sanatoriyanın iclas zalında Aşıq Şəmşir və şagirdləri üçün məclis quruldu. Burada Aşıq Şəmşirin saysız şeirlərini şagirdləri Aşıq Xalıqverdi və Aşıq İdris qarşı-qarşıya oxuyaraq məclis iştirakçılarının könüllərini xoş etdilər.

Belə günlərdən birində Aşıq Şəmşirin oğlu

Şabər sanatoriyaya atasının yanına gəlib ona
şeyrlə sual ünvanlayır:

İstisu Vurğunu soruşsa məndən,
Dədə Şəmşir, Dəlidağa nə deyim?
Bəlkə sual oldu güldən, çəməndən,
Ceyran adlı o bulağa nə deyim?

Ustad oğlunun bu sorğusunu görün necə
cavablandırır:

İstisu Vurğunu soruşsa səndən,
Özü getdi, adı sağdı – belə de!
Qoy Ceyran bulağı yol gözləməsin,
Qayıtmaz o qonaq yüz min ilə, de.

Şabər:

Götür qələmini bir indi sən də,
Xatirat layiqdir, yazaq çəməndə.
Şairin hicranı bir dağdı məndə,
Bu bağbansız qalan bağa nə deyim?!

Aşıq Şəmşir:

Bu qəmi-möhnəti ellər unutmaz,
Muzeydə yas tutur şair çalan saz.
De, bəs kimin bağı daşdı, ağlamaz,
Ağlamışığıq, al dəsmalı ələ, de!

Şabər:

Yolunu gözləyir Keyti, Qaraarxac,
“Sultan Heydər” qalıb görüşə möhtac.
Dağlar “Oğul!” deyir, sanki yolur saç,
Sənətkarsız yığıncağa nə deyim?!

Aşıq Şəmşir:

50 il yaşamış Vurğunun hanı?!
Nakam qalan ömür odlayır canı.
Bir ah çəkib yandıraram dünyanı,
Bu dərdi, möhnəti ağlar dilə de.

Şabər:

Ağlaram, gözümdən car olar yaşım,
Fələyin işindən çıxmadı başım.
Qoy sağ olsun Yusif, Vaqif qardaşım,
Mən düşmüşəm bir sorağa, nə deyim?!

Aşıq Şəmşir:

Muzeydə saxlanır tüfəng-qatarı,
Sazına bağlanıb matəm bağları,
Qoymadın yaramı qaysaya barı,
Bu xəbəri Muğana de, Milə de.

Şabər:

Nə çətin olurmuş ömür inamsız,
Şairim, sənsiz bil dəhanım tamsız.
Şabərəm, deyiləm meyli-məramsız,
Yanan dilə, bu dodağa nə deyim?!

Aşıq Şəmşir:

Bir dəstə gül dərib döşünə taxdı,
Taxta yaylağından Murova baxdı.
Şəmşir, sənətkarın yolu uzaqdı,
Gəlməz oldu, gözü yaşlı selə de!

Aşıq Şəmşir buradan da geri qayıtmadı, itir-
diyini axtarmaq üçün İstisuya, Dəlidağa üz
tutdu. Ürəyindən qara qanlar axa-axa şairlə
gəzdii yaylaqları, oylaqları, bulaqları gəzdi.
Ceyran bulağına, Sarıbulağa baş çəkdi. “Xəbər
aldım” şeiri yada düşdü, şagirdləri Aşıq İdrislə
Aşıq İslam saz kökslərində görək “Baş Saritel”
havası üstə necə oxudular. Ərz eləyək, siz
xoşbəxt olun.

Aşıq İdris:

Tapşırıbmışdın, ustad, səni
Şiş dağlardan xəbər aldım.

Durna gözlü ağ sulardan –
Bulaqlardan xəbər aldım.

Aşıq İslam:

Bənövşədən, gül nərgizdən,
Kəklik daşda salan izdən,
Qaraarxacdan, Taxtadüzdən –
Yaylaqlardan xəbər aldım.

Aşıq İdris:

Yasəmənələr verdi cavab,
Lalə bağı oldu kabab.
Çəmənlərdən gəldi xitab,

Oylaqlardan xəbər aldım.

Aşıq İslam:

Dəlidağa getdim bir dəm,
Xəbər tutdum göydən, yerdən.
Qocalardan, körpələrdən,
Uşaqlardan xəbər aldım.

Aşıq İdris:

Məni dilxun etdi həmə
Yanağı yaş yaşıl çəmən.

Səhər-səhər sərin əsən
Sazaqlardan xəbər aldım.

Aşıq İslam:

Adı ölməz Vurğun hanı,
Sözün, şeirin gövhər kanı.
Hey soruşdum o bağbanı,
Tər bağlardan xəbər aldım.

Aşıq İdris:

Şəmşirin el-obasından,
Sazımın xoş nəvasından,
Qartalların yuvasından,
Qayalardan xəbər aldım.

Şagirdləri oxuyub qurtarsa da, ustadın ürəyi rahatlanmadı. Sazın kökünü dəyişib, özü Səməd Vurğun itkisinə, ayrılığına göynəyən şeirlərindən daha birini “Dübeyti” havası üstündə həzin-həzin zümzümə eləməyə başladı:

Nizaminin yadigarı,
Əhli-dilin ayrısıyam.

Vəsf etdiyi bu dağları
Yazan əlin ayrısıyam.

Kamil sahib-kamal köçüb,
Salıb qəlbimə xal, köçüb,
Sanki bir el, mahal köçüb,
Mən bu elin ayrısıyam.

Dəlidağda çəkdim yahu,
Uçubdu könlümün ruhu.
“Vurğun” deyir hər qətrə su,
Daşqın selin ayrısıyam.

Şəmşir gəzir pir vüqarı,
Vurğun kimi sənətkarı.
Gəzdi getdi bu dağları,
Neçə ilin ayrısıyam!

Bəli, istəkli dostlar. Səməd Vurğunun vəfatından sonra ona ən çox sadıq qalan, əziz xatirəsini daim ehtiramla yad eləyən vəfalı dostları sırasında ömrünün sonunacan Dədə Şəmşir birincilərdən oldu. Hər yolu düşəndə böyük sənətkarın qəbrini ziyarət elədi, ruhuna dualar oxudu. Şirin avazlı nəğmə bülbülünün əbədi susması, vaxtsız-vədəsiz məzar qəfəsinə enməsi ürəyini şan-şan

elədi. Vurğunun ev-muzeyində ov həvəskarı olan şairin belinə yaraşan qatarı, çöldə-biyabanda yol yoldaşı olan tufəngi aşığa kədərlə boynunu bükmüş bir canlı təsiri bağışladı. Vurğunun artıq neçə vaxtdan bəri muzeydə susmuş sahipsiz sazını görəndə isə göz yaşlarını saxlaya bilmədi. Və elə bu yanıqlı ovqatla da aldı görək “Yanığ Kərəmi” üstə nə dedi, dərđini necə izhar elədi:

Qəfəsdə qalıbdı nəğmə bülbulü,
Çox çətin dayanar yazı görəndə.
Muzeydə yas tutub bir qara köynək,
Ağladım sahipsiz sazı görəndə.

Tufəng canlı kimi pərişanlıdı,
Bunun tək sahibi adlı-sanlıdı.
Qatar məhbusdumu, kimlər qanlıdı?
Kim soruşsun ömrü azı görəndə?!

Kibrit, müşdük, bağlı qutu bir yanda,
Qəlbim qana döndü dönüb baxanda.
Canımı yandırır oda yaxanda
Tonqal oldu bu murazı görəndə.

Elə bildim qaşlarını çatıbsan,
Ellərin Vurğunu, niyə yatıbsan?

Yaraq-yaşağını niyə atıbsan?
Çox elədim etirazı, görəndə.

Özünə ev aldın yaman uzaqdan,
Küsdün Dəlidağdan, köçdün Qazaxdan.
Şəmşir, doymadınmı sən ağlamaqdan?!
Bəs kimə eylərsən nazı görəndə?!

Səməd Vurğunun 70 illiyi ilə bağlı Aşıq Şəmşiri bir gün Qazaxa dəvət edirlər. Yubileydən bir gün əvvəl rayon ziyalıları, Səmədsevərlər məclis düzəldir, ustadın qubar olan könlünü açmağa çalışırlar. Vaxtilə Ağdabanda təyinatla müəllim işləmiş əslən qazaxlı olan Xaləddin müəllim aşıqdan xahiş edir ki, 60-cı illərdə Səməd Vurğunun Bakıda “Vaqif” tamaşasına baxarkən qələmə aldığı “Hardasan” şeirini saz havası üstə oxusun. Aşıq telli sazı sinəsinə sıxıb “Qaraçı” üstə görək nə oxuyur:

Əsrin pərdəsini çəkib bir yana,
Vaqifi göstərdin elə, hardasan?!
Boyun görünmədi, darıxdı qəlbim,
Göz yaşlarım döndü selə, hardasan?!

Azad qələm çəkib, azad yaradan,
Vətəndi səni də ustad yaradan,
Eldarı Qacara cəllad yaradan,
Sən çox yazmalıydın hələ, hardasan?

Sözünün Qıratı tez mənzil kəsir,
Sözün Koroğlusu, onu özün sür.
Yıxıb şah Qacarı eylədin əsir,
Almırsan qələmi ələ, hardasan?

Sən yazan əsərlər indi yaranmır,
Kim deyər ki, bu xəzinə aranmır?
Barmağınla ağ saçların daranmır,
Verən çoxdu sığal telə, hardasan?

Şəmşir, götür sazı, Vurğunu çağır,
Bu hicran Vaqifə ağırdı, ağır,
Bahar leysanı tək alqışlar yağır,
Səhnə bürünübdü gülə, hardasan?!

Növbəti gün yubiley mərasimində aşiq
Səməd Vurğunun “Ceyran” şeirinə yazdığı
nəzirəni “Qaytarma” havası üstündə aldı görək
nə dedi:

Aman, ovçu, düzdə qurma tələni,
Heyifdi, düşməsin duzağa ceyran.
Gəl atma gülləni, qana bələnər,
Düşər balasından uzağa ceyran.

İnsan oğlu, vurma bu qələmqəşi,
Onun da yoxdumu yarı, yoldaşı?!
Axar, selə dönər gözünün yaşı,
Hər dönüb baxanda yarağa ceyran.

Qısqanır, səksənir qansız insandan,
Rəhm eylə, əl götür bu zəif candan.
Ağlaya-ağlaya gedir Muğandan
Vurğunu gəzməyə Qazağa ceyran.

Bu nazlı pəriyə gətirmə zaval,
Gözəldir, əzizlə, qayğısına qal.
Bəsdı, insaf eylə, az nişana al,
Susayıb gələndə bulağa ceyran.

Şairin xatiri Şəmşirdə barat,
Turacı ellərə verib amanat.
Gözəl təbiətə olmaz xəyanat,
Bənzəyir bir zərif qonağa ceyran.

Aşıq Şəmşirin ürəyi rahatlıq tapmırdı. Hara yolu düşürdü, hansı səmtə çevrilirdisə, Səməd Vurğunlu xatirələr gözləri önündə canlanırdı. O, bir neçə gün Qazaxda qalır. Xahiş edir ki, onu Səmədin şeirlərində adını dəfələrlə çəkdiyi Göyüzən dağına və Damcılı bulağına aparsınlar. Aşığın fikrincə, sanki bütün təbiət Vurğunun vəfatı ilə yasa batmışdı. Dəlidağın boz dumana bürünüb qaş-qabağını sallamasını da, Damcılı bulağın “mamır kirpiyindən axan yaşı” da dahi şairin yoxluğu ilə əlaqələndirib elə hey yeni-yeni kədərli-həsrətli misralar toxuyurdu. Bu dəfə bir “Göyçəgülü” havası üstündə aldı görək nə dedi:

Mamır kirpiyindən axan yaşıdımı?
Gah daşır, gah süzür ara, Damcılı.
Yoxsa ürəyindən qan axıdırsan,
Bəlkə, var qəlbində yara, Damcılı?

Danış qardaşımın davranışından,
Mənalı, gülüslü xoş baxışından.
Ay biilqar, yolmu verdin başından,
Küsdürüb göndərdin hara, Damcılı?

İntizar qoyubdu o, Dəlidağı,
Hicrana bürünüb qaşı-qabağı.
Hələ yol gözləyir Ceyran bulağı,
Nə deyirsən bu ilqara, Damcılı?

Şəmşirəm, alışdım, yandım ataşa,
Ah çəkərəm, dağlar gələr baş-başa.
Niyə qoydun gözlərindən uzaşa,
Necə qıydın sənətkara, Damcılı?!

Məclisdəkilər aşığı alqışladı. O, Qazax camaatı
və Damcılı bulaqla vidalaşib getmək istəyəndə
şairin sonbeşik oğlu Vaqif Səmədoğlu dedi:

– Şəmşir əmi, atamla sizin Türşsudakı məşhur
görüşünüzdə mən də olmuşam. O gözəl hadisə və
füsunkar təbiət yadımdan çıxmaz. Allah qoysa,
yaxın vaxtda mənimçün əziz olan, atamın gəzdiyi
o yerləri yenidən görmək üçün Kəlbəcərə
gələcəyəm.

Bir neçə aydan sonra Vaqif Səmədoğlu res-
publikanın tanınmış ziyalıları ilə Kəlbəcərə gəldi.
Onun gəlişindən xəbər tutan aşıq Səməd Vurğun
kimi, onu da sazla, sözlə qarşıladı:

Dağlar al bəzəndi, bağlar gül açdı,
Yazın fəsli-novbaharı gəlibdi.
Qabil davamçısı şair yurdunun,
Vurğunumun ümidvarı gəlibdi.

Gəlib Kəlbəcərdə qonaq qalmağa,
Ceyran bulağına nəzər salmağa.
Əlbət, Dəlidağdan xəbər almağa,
Soruşmağa sənətkarı, gəlibdi.

Əsli mirvaridi, özü simuzər,
Pakizə bir övlad əslinə bənzər.
Ata gəzən dağı oğlu da gəzər,
Unutmayıb etibarı, gəlibdi.

Bir çiçək çələngi alıb ülkərdən,
Sözünə qat verib müşki-ənbərdən.
Xatirə yazmağa şəlalələrdən,
Vəsf etməyə bulaqları, gəlibdi.

Bu gün şölələndi yanan çıraqlar,
Bizə barat oldu bu təmtəraqlar,
Səfalar gətirib gələn qonaqlar,
Arif olan yoldaşları gəlibdi.

Heyranam bu kamil ada, sanlara,
Məhəbbət əhlinə, təmiz qanlara,
Minnətdaram alim olan canlara,
Sözün şirin xiridarı gəlibdi.

Şəmşir, var sözündə zər nişanəsi,
Dostun şəninədi hər nişanəsi.
O böyük şairin dürr nişanəsi,
Vaqif kimi yadigarı gəlibdi.

Aşıq Şəmşir üzünü şagirdləri Aşıq Allahverdi Qəmkeşlə Aşıq Xalıqverdiyə tutub sözü onlara verdi. Aşıq Allahverdi Qəmkeş ustadının Vaqif Səmədoğlunun gəlişinə həsr etdiyi “Gəldin”, Aşıq Xalıqverdi isə aşığın Paşa Salahlıya həsr etdiyi “Mənim” rədifli gəraylılarını “Köhnə gözəlləmə” üstündə görək necə oxuyurlar, biz deyək, siz var olun.

Aşıq Allahverdi:

Qardaşımın yadigarı,
Bizi axtar-ara, gəldin.
Unutmadın etibarı,
Düz oldun ilqara, gəldin.

Aşıq Xalqverdi:

Dostum Paşa, deyim sənə,
Belə keçdi işim mənim.
Bilirəm ki, dar günümdə
Olarsan yoldaşım mənim.

Aşıq Allahverdi:

Çıxaq taxta yaylağına,
Baxaq Ceyran bulağına,
Bəlkə, şair sorağına
Çəmənli dağlara gəldin?!

Aşıq Xalqverdi:

Bu nə səfər, bu nə yoldu,
Xəzan əsdi, gülüm soldu?!
Getdi Vurğun, gəlməz oldu,
Çaşdı ağılım, huşum mənim.

Aşıq Allahverdi:

Sığınmışdım yaxşı mərdə,
Əl atdı iş düşən yerdə.
Bu qocalıq kimi dərdə
Varmı səndə çara? Gəldin.

Aşıq Xalqverdi:

Yol gözlədim, şair gələ,
Gözlərindən gülə-gülə.
Vədə verdi bizim elə,
Gəlmədi qardaşım mənim.

Aşıq Allahverdi:

Bir norx şairsən həmi,
Xəbərdarsan elmə cəmi.
Barmağınla atan kimi
Tellərini dara, gəldin.

Aşıq Xalqverdi:

Özü getdi, adı sağdı,
Dərdi-qəmi mənə dağdı.
Hava ayaz, dolu yağdı,
Yayda düşdü qışım mənim.

Aşıq Allahverdi:

Sən arifsən, sözüm ara,
Müşkül işə hanı çara?!
Şəmşir, ondan uçdu hara
Tütək tər lan quşum mənim?

Aşıq Xalqverdi:

Dərs alıbsan dürr kamaldan,
Bar götürdün o camaldan,
Qoca Şəmşir düşüb haldan,
Bu günümdə kara gəldin.

Alqış səsləri ucaldı. Məclisdə iştirak edən qonaqların xahişi ilə Aşıq Gəray və Aşıq Qəmkeş Allahverdi qarşı-qarşıya dayanıb balabançı Şağavatın müşayiəti ilə yenidən meydana girdilər. Aşığın Vaqif Səmədoğluya həsr etdiyi növbəti “Vurğun” şeirini “Azafli gəraylısı” havası üstündə aldılar görək necə oxudular:

Aşıq Gəray:

Vaqif, soruşsan atanı,
Necə deyim yoxdu Vurğun?!
O bəxtəvər günlər hanı?
Düşünə gül taxdı Vurğun!

Aşıq Allahverdi:

Təməl qoydun Kəlbəcərdə,
Şairim, gəlmədin bir də.
Bizi saldın yaman dərdə
Keçdi görüş vaxtı, Vurğun.

Aşıq Gəray:

Zərdi sözün, hər söhbətin,
İstəyin, adın, hörmətin.
Qəlbimizdə məhəbbətin,
Dağlardan da çoxdu, Vurğun!

Aşıq Allahverdi:

Dəlidağla qucaqlaşdın,
Taxtadüzdə meydan açdın.
Qardaş, niyə uzaqlaşdın?
Gözüm yaşı axdı, Vurğun.

Aşıq Gəray:

Sözün, şeirin sənətkarı,
Sənsiz qoydun bu dağları.
“Nizaminin yadigarı”, –
Bu ad sənə haqdı, Vurğun!

Aşıq Allahverdi:

Gözəl ömrün getdi bada,
Təbib çatmadı imdada.
Sənin dərdin bizi oda
Çox yandırdı, yaxdı, Vurğun!

Aşıq Gəray:

Ceyranı tapşırdın elə,
Turac vəsfi düşdü dilə,
Kim yaşasa yüz min ilə,
Deməz yaddan çıxdı Vurğun!

Aşıq Allahverdi:

Şəmşir alışıır alova,
Kim yetişər haray-hova?!
Dəlidağa, gah Murova
Təşəkkürlə baxdı Vurğun!

Vaqif Səmədoğlunun xahişiylə aşıq sazı yenedən sinəsinə sıxıb “Baxdım, ağladım” gəraylısını “Ruhani” üstə oxudu:

Vurğun gəzən yaylaqlara,
Çöllərə baxdım, ağladım.
Qayıtmadı bu dağlara,
Yollara baxdım, ağladım.

Necə dözdü iyirmi ilə,
Məgər ilqar olar belə?
Taxtadüzdə qərənfilə,
Güllərə baxdım, ağladım,

Sordum Ceyran bulağından:
Söylə şair sorağından.
Qan-yaş süzdü yanağından,
Sellərə baxdım, ağladım.

“Unutmaz məni el”, – dedin,
Bu ilqarı sən elədin.
Ha axtardım, görünmədin,
İllərə baxdım, ağladım.

Adın böyük adı – şandır,
Kəlmələrin zərnişandır.
İstisu da pərişandır,
Ellərə baxdım, ağladım.

Tanıyır səni bəhri-bər,
Yerdə, göydə axşam-səhər.
Şəmşir səni ananda hər
Dillərə baxdım, ağladım.

Hamı qəhərləndi, qısa fasilədən sonra Aşıq Xalıqverdi ustadın “Sənsiz” şeirini “Keşişoğlu” havası üstündə oxudu, biz deyək, dinləyənlər var olsun:

Kimin qəlbi yanar mənə,
Dərdim, qədim çoxdu sənsiz.
Namərdlərə boyun əydim,
Göz yaşlarım axdı sənsiz.

Bir neçə dost bədəməldi,
Nə haraya, dada gəldi.
Nə birsindən iş düzəldi,
Havadarım yoxdu sənsiz.

Adı insan, qəlbi şeytan,
Bilməz nədi ilqar, iman.
Üzə gülən, sözü yalan,
Bunlar qəliz çıxdı sənsiz.

Şəmşir, hicran deyilmiş az,
Qələm götür, şəhrinə yaz.
Hər yetəndən Vurğun olmaz,
Ötdü uzaq bəxti sənsiz.

Vaqif Səmədoğlu üzünü aşığa tutub dedi:
– Şəmşir əmi, atamla ilk görüşünüzdə şəkil
çəkdirdiyiniz Qara daşı görmək istəyirəm. Bəlkə,
bir oranı da ziyarət edək?

Vaqifin istəyi aşığın lap ürəyindən oldu.

Gəldilər Qara daşın üstünə. Aşıq xeyli xəyala daldı. Şagirdləri Ustadın qəmgin halını görəndə onun “Qayıtmaz” və Qara daşın dilindən cavab verdiyi “Qara daş” adlı qoşmalarını qabaq-qabağa oxudular. Bunu da “Aran gözəlləməsi” havası ilə təqdim eləyək sizlərə.

Aşıq Gəray:

Dilə gəl, cavab ver, dilsiz Qara daş,
O böyük şairi-süxəndan hanı?
Gəlib sənə pənahlandı üç qardaş,
O istəkli dostu-mehriban hanı?

Aşıq Allahverdi:

Aşıq, demə yanmır daşın ürəyi,
Sual verdin, cavab belə qayıtmaz.
Getmir məndən o Vurğunun istəyi,
Gəldi-getdi, bir də elə qayıtmaz.

Aşıq Gəray:

Köksündə eşitdik kəklik səsini,
Çəmən-in-çiçəyin saldı bəhsini.
Car-car bulaqların şələləsini,
Görəndə halını soruşan hanı?

Aşıq Allahverdi:

Bu ruzigar ona vurdu min yara,
Gəldi təbibləri, olmadı çara.
Gedəndə “əlvida” dedi dağlara,
Yol gözləmə, yüz min ilə qayıtmaz.

Aşıq Gəray:

Kölgədə daradı o, ağ birçəyin,
Güləş gözlərinə taxdı eynəyin,
Hörmətin qazandı böyük-kiçiyin,
Səbəbkar işlərə qarışan hanı?

Aşıq Allahverdi:

Ha dolansan Kəlbəcəri, Qazağı,
Axtarma yaxını, gəzmə uzağı.
Əsməz tellərindən səhər sazağı,
Gözlərindən gülə-gülə qayıtmaz.

Aşıq Gəray:

Söz açdı, soruşdu şair Qurbanı,
Oxudum sözünü, qaraldı qanı.
Biləm, Qurban qəmli gəzib dünyanı,
Qədir bilən hanı, o insan hanı?

Aşıq Allahverdi:

Qəlbinə ruh verdi bu dağ, bu dərə,
Xoşuna çox gəldi gözəl mənzərə,
Necə deyim gedib ağır səfərə,
Məskən salıb, o, mənzilə qayıtmaz.

Aşıq Gəray:

Elədin cavabda pərişan məni,
Qəlbi viran məni, bağı qan məni.
Görsə soruşmazmı Mehdixan məni,
Deməzmi səninlə mehriban hanı?

Aşıq Allahverdi:

Kəsdi ümidini ondan öz yarı,
Gözünü dikməsin yollara sarı.
Fəxri xiyabanda şair məzarı,
Bəzənib çəmənə, gülə, qayıtmaz.

Aşıq Gəray:

Şəmşir, bu dəhridən kim aldı kamı,
Əcəl bir dəryadı, ömür bir zəmi.
Füsunkar Füzuli, köçüb Nizami,
Nəsimi, Xaqani, ey dövrən, hanı?

Aşıq Allahverdi:

Dilə gəldi, cavab verdi Qara daş,
Leysan kimi hər yanından axdı yaş.
O səyyad ovlaqdan uzaşdı birbaş,
Uçdu sonaları, gölə qayıtmaz.

Hə, əzizlərim, Aşıq Şəmşir ömrünün ixtiyar çağında Vaqif Səmədoğlu və onunla bərabər gələn dostlarını böyük xətir-hörmətlə yola saldı. Nəhayət, bir neçə ildən sonra ustadın 85 illik yubileyi təntənə ilə qeyd edildi. Həmin yubiley tədbirlərinin də əsasını “Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir” mövzusu tutur.

Aşıq Şəmşirlə Səməd Vurğunun görüşü nəinki ölkədə, Azərbaycanın hüduqlarından kənarda da rəğbət qazanmışdı. İstedad sahibləri Aşıq Şəmşirlə dostluq etməyə çalışırdılar. Hələ 1959-cu ildə Dağıstandan Ləzgi Mahmud üçüncü sinifdə oxuyan oğlu Sakiti götürüb onun yanına gətirərək şəiyrdliyə verir. Sakit Aşıq Şəmşirdən 3 il dərs alaraq kamil bir aşıq kimi püxtələşib yetişir. El-obanın toy-düyün məclislərində sərbəst şəkildə çalıb-oxuyur. Onun repertuarında əsas yeri ustadının şeirləri tutur. Əksər məclislərdə Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir deyişməsini və aşığın şairə yazdığı şeirləri oxuyaraq məclis

əhlinin könlünü oxşayır. O, Dağıstan ellərində, Azərbaycanın şimal rayonlarında aşığın şairə yazdığı şeirləri ürəklə vəsf və təbliğ edir.

Bir gün Sakit yenidən Ağdaban kəndinə ustadını görməyə gəlir. Onu rayonun mərkəzinə gətirib ictimaiyyətin xahişi ilə rayon mədəniyyət evində aşığın yaradıcılıq gecəsini keçirir. Məclisdə söhbət ən çox Səməd Vurğunla Aşıq Şəmşirin görüşündən gedir.

Tədbirdə ustad Aşıq Şəmşir şagirdi Sakitlə qabaq-qabağa müxtəlif saz havaları üstündə birbirinə həsr etdikləri şeirləri oxuyurlar. Ustad-şagird qayda-qanununa görə sözü birinci şagirdinə verir.

Aşıq Sakit:

Qismət oldu, bir də sənle görüşdük,
Dədə Şəmşir, ömrə, baxta çox şükür.
Qiblə bildim, sanki etdim ziyarət,
Bu bahara, bu xoş vaxta çox şükür.

Aşıq Şəmşir:

Baharı çiçəkli dəli könlümün
Düşməyib üstünə şaxta, çox şükür.
Hələ taleyimin sözüdür bütün,
Olmur, bil, ilqarı saxta, çox şükür.

Aşıq Sakit:

Əyməmişən qamətinin şaxını,
Uzaqlara qovlamısan qorxunu.
Güllü ana bu cür boyu-buxunu
Qoymur gözdən çox uzaqda, çox şükür.

Aşıq Şəmşir:

Təvəllüdüm olub Qoşabulaqda,
Bənövşə sehrinə çimdım o vaxtda.
Qəzadan, qədərdən qaldım uzaqda,
Bir atan olmadı ox da, çox şükür.

Aşıq Sakit:

Dağlar oğlu dağlar kimi dayanıb,
Təbi bütün gül-çiçəyə boyanıb,
Səksən birdə dan yerilə oyanıb
Yuyunursan buz bulaqda, çox şükür.

Aşıq Şəmşir:

Bələyim gül olub, köynəyim lala,
Anam dönüb on dördündə hilala,
Ancaq məni o yetirib bu hala,
Baxtım yar olub haqq da, çox şükür.

Aşıq Sakit:

Həm bahardı, həm də şaxta qocalıq,
Qismət olsun hər bir baxta qocalıq.
Görünsə də bu ocaqda qocalıq,
Çıxmayıbdı hələ taxta, çox şükür.

Aşıq Şəmşir:

Bir sərrafam simuzərə, lələ mən,
Nəğməkaram obaya mən, elə mən.
Qocalığa baş əymirəm hələ mən,
Əllərinə həna yax da, çox şükür.

Aşıq Sakit:

Dədə Şəmşir, dədə olmur hər dədə,
Köçəriyə əziz, tacisər dədə!
Koroğludan dedin beçə pərdədə,
Çox qıy vurdun ağ otaqda, çox şükür.

Aşıq Şəmşir:

Şadlıqdı Şəmşirin hər təmənnası,
Onda Araz, Kürdü eşqin sədası.
Ürəyim atlandı, ləzgi balası,
Olmusan kuyəndə püxtə, çox şükür!

Ustad-şagird çıxışını da Kəlbəcər camaatı alqışlarla qarşılayır.

Hə, əzizlərim, vaxt gəlir, vədə yetişir, gün o gün olur ki, Aşıq Şəmşir ömrünün son günlərini yaşayır. Oğul-uşaq əl-ayağa düşür. Aşıq onları çağırır deyir:

– Övladlarım, tələş etməyin, Səməd cəmi 50 il yaşadı, amma mən, baxın, 87 sinnimə çatmışam, hələ də nəfəs alıram. Allahın mənə verdiyi bu ömrü ləyaqətlə yaşadım, ləyaqətlə də gedirəm.

Dədə Şəmşir ömrünün qürub çağlarına doğru, yana-yana dilə gətirdiyi “Olaydı” rədifli qoşmasında həyata keçməyən bir arzusunu dilə gətirərək acı-acı təəssüflənir ki, kaş mənim dəfnimdə son söz deyən Səməd Vurğun olaydı:

Gərək dil açaydın, Ceyran bulağı,
Aşığa sualın-sorğun olaydı.
Gərək soruşaydın Vurğunu məndən,
Təsəllidən bircə sarğın olaydı.

Onsuz ağlayıram hey için-için,
Əfsus ki, olmayır yuxularım çin.
Ustadın əksini saxlamaq için
Bulaqlar axmayıb durğun olaydı.

Baxaydı günəşə, baxaydı aya,
Yolunu salaydı qərrib talaya.
Təzədən gələydi şair dünyaya,
Yenə dərya təbi çılğın olaydı.

Ölmək xoşdu, onsuz burda qalınca,
Dərdi məni möhtac qoydu balınca.
Salaydı atını əlik dalınca,
Köhləni dağlarda yorğun olaydı.

Hicranın atəşi yamandı, yaman,
Əyir qamətimi, verməyir aman.
Şəmşiri torpağa tapşırıran zaman
Son söz deyən Səməd Vurğun olaydı.

Ənvər ƏHMƏD

*AYB-nin Qarabağ bölməsinin sədri,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, şair*

SON SÖZ DEYƏN SƏMƏD VURĞUN OLAYDI

Dastanı əlimə alan kimi yaralı xəyalım
bir anlığa Kəlbəcərdən, İstusudan
keçib Ceyran bulağında cövlan elədi.
İki söz nəhəngi qoşa qartal kimi üz-üzə dayanıb
əngin səmaları, böyük elli-obalı, həm də əsir elli-
obalı, allı-güllü yaylaqları, çaylı, göllü bulaqları,
haylı-küylü dərin dərələri diqqətlə seyr edir. Söz
sözə toxunur, mizrab simə. Deyişmə başlayır.
Ətraf sükut heykəlinə dönüb. Ustadlar
ustadnaməni iki yox, üç deyərlər, onlar, bəlkə,
artıq deyirlər. Ruhunuz şad olsun, böyük
ustadlarımız. Əlin var olsun, qələm tutan, söz mis-
ralayan incə ruhlu, şair təxəyyüllü, qorxmaz
tədqiqatçı balamız Cəmilə Çiçək.

İlk sözü Dədə Şəmşir deyir:

Şəmşir qoymaz haqqı gözdən yayına,
Şükür-səna eylər Haqqın payına.

Cəhənnəm xəlq olub alçaq-xayına,
Müqəddəs insana cənnət yaranıb.

Təbiidir ki, Dədə Şəmşir müqəddəs insan dedikdə, Səməd Vurğunu nəzərdə tuturdu.

Bəli, dəyərli oxucular! Bu misraları “Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir dastanı” haqqında deyəcəyim fikirlərimə, bir növ, proloq kimi verdim.

Öncə deyim ki, bu kitaba böyük alim, görkəmli elm və mədəniyyət xadimi, akademik İsa Həbibbəylinin və dostum, filologiya elmləri doktoru, professor Füzuli Bayatın yazdığı poetik ruhlu yazılarını diqqətlə oxudum. Doğrusu, bu ətraflı, zəngin təxəyyüllə yazılmış yazılardan sonra son söz demək, bəlkə də, artıq idi. Cəmilə qızımızın xahişi ilə beş-on kəlmə son söz dedim. Və fikirləşdim, hər deyilən söz yadigardır.

XIX-XX əsrlərdə aşıq şeirinin qızıl səhifələrini yazan, fikirlərini zərgər dəqiqliyi ilə cilalayan ölməz sənətkarlarımız sırasında Dədə Şəmşir də xüsusi yer tutur. Böyük ədəbiyyat alimləri, xüsusən folklorşünas alimlərimiz yaxşı bilirlər ki, dastanı qələmə almaq dastançıdan həssas ürək, parlaq zəka və poetik istedad tələb edir.

Dastançı Cəmilə Çiçək aşığı ədəbiyyatının şah sütunu olan dastançılardan qorxmayıb, qarşısına ali bir məqsəd qoyaraq “Səməd Vurğun–Aşığı Şəmşir dastanı”nı qələmə alıb. Qüdrətli şair və aşığı sənətinin uca zirvələrindən olan Aşığı Şəmşir böyüklüyünü, onun milli və mənəvi kamilliklərini özünəməxsus poetik inamla tərənnüm edib.

Dastanı oxumazdan əvvəl xeyli düşündüm: görəsən, bu çılğın, sənətsevər, yurd-yuva, vətənsevər qızcığaz ortaya bir şey qoya bilərmə? Sonra dastanı seyrçi kimi yox, həqiqi oxucu kimi diqqətlə vərəqlədim. Bəzi sətirlərin, cümlələrin, sözlərin altından qırmızı xətlə işarələr qoydum. İşarələdiyim sətirlər xoşuma gəldi. Qərribə də olsa, misalımı dastanın son bəndi seçdim. Ölməz Də-də Şəmşirin poetik arzusunu nümunə gətirdim:

Hicranın atəşi yamandır, yaman,
Əyir qamətimi, verməyir aman.
Şəmşiri torpağa tapşırıran zaman
Son söz deyən Səməd Vurğun olaydı.

Bu qənaətə gəldim ki, Cəmilə Çiçək klassik şeir janrlarını – qoşma, ustadnamə, gözəl-

ləmə, vücudnamə, qıfilbənd, gəraylı, diltərpən-məzlər, təcni, cığalı təcni, ayaqlı təcni, dodaqdəyməz təcni, müxəmməs, divani, bayatı, qəzəl, məsnəvi cinaslı rübailər və s. çox yaxşı bilir, sanki sözə işıq verir. Əksər deyimlərində ustadlar kimi müdrik sözlərdən məharətlə barınır. Seçimi əladır, yenə sözü Dədə Şəmşirə verək:

Kimlə yoldaş oldun, soruş, bil adın,
Ona süd veribdi gör hansı qadın.
Ardıcdan dağ boyu qalasan odun,
Külündə köz qalmaz, o, tezdən keçər.

Dastanda tədqiqatçı tarixçi kimi də çıxış edir. O, Qarabağın sərhədlərini sözlə, tarixi fikirlə sanki sərhədləyir. Yəni Aşıq Şəmşirin doğulduğu yurd, müqəddəs Kəlbəcər oylağı, Cavanşir mahalını, əsrarəngiz diyarı ona nə qədər doğmadırsa, tarixi baxımdan Səməd Vurğun da qarabağlı kimi bir o qədər müqəddəs və doğmadır. Yəni tarixi Qarabağın paytaxtı Gəncə xanlığı idi (O zaman Gəncə xanlığını Ziyadoğlular idarə edirdi).

Dastanda o dövrün bir sıra ziyalılarının adları sıralanır və onlarla Aşıq Şəmşirin münasibəti isti notlarla qələmə alınır. Məsələn, o zaman Kəlbəcərin birinci katibi olan Səfər Verdiyev, görkəmli şairimiz Məmməd Aslan, Əli Qurban Dastançı və onlarla kəlbəcərli sənətkarın adı iftixarla qeyd olunur.

Eyni zamanda, Aşıq Şəmşir sağ ikən onunla görüşən böyük şair və yazıçılarımızdan Osman Sarıvəlli, Süleyman Rəhimov və başqaları, bir növ, dastanda Aşıq Şəmşirin, necə deyərlər, sənət qardaşları kimi verilir. Ən əsası, bu dastanda rəvayətçilik yoxdur, real faktlar əsasında Cəmilə xanım nəyi duyubsa, nəyi görübsə və hansı sənətkarların Aşıq Şəmşirə dərin münasibətini anlayıbsa, onu poetikləşdirməyə çalışıb.

Dədə Şəmşirin mənalı ömrünün bir hissəsi qüdrətli şairimiz Səməd Vurğunla görüş anları oldu. Hər iki sənətkar saatlarla diz-dizə əyləşib o əsrarəngiz, o əzəmətli torpağımızın ruhunu öz canına hopdurdu, keybir sulardan içdi, dağların saf havasını duydu. Onlar İstisuyun əzəmətini, daşı, qayanı yarıb göyə püskürən, neftdən qiy-

mətli sərvətimiz olan İstisu kimi loğmanın şəfasını duyduklar. Sağ olsun böyük xalqımız ki, Səməd Vurğunu, Aşıq Şəmşiri əkiz qardaş kimi anlayır və duyur. Mən kiçik yaşlarımda Kəlbəcərə gedəndə o dağlarda, Ceyran bulağında gözlərim axtarırdı ki, kaş bir tərəfdən Aşıq Şəmşir, bir tərəfdən də Səməd Vurğun çıxaydı. Hər iki qüdrətli sənətkar, hər iki nurani insan burada görüşəydi, saz çalıb, söz qoşub deyişəydilər. Miskin Abdaldan tutmuş ta Sarı Aşığa, Aşıq Alıya, Aşıq Ələsgərə, Aşıq Veysələ qədər aşıq mahnılarını, bir növ, yenidən canlandırıyorlar.

Sözün, sənətin altında yaralı bir vətənin övladı olaraq ədəbiyyata atılan, necə deyərlər, onun müəyyən közünü qurdalayan bizim gənc yazarımız Cəmilə Çiçək bu ağır işin öhdəsindən gəlib.

O deyəndə ki dastana kiçik bir son söz yazın, düzü, mən tərəddüd etmədim. Çünki onun işıq üzü görmüş “Kəlbəcərin saz qalası”, “Arı çiçəyə gəlib”, “Sən dağlardan ayrılmadın” silsilə kitablarını oxumuşam və hazırda mənim də yazım

gedəcək “Sazımız ağlayır dağlar başında” adlı dördüncü kitabı çapa hazırdır. Bu da onun xalq şairi Səməd Vurğuna, ana yurdu Kəlbəcərə, Aşıq Şəmşirin yaradıcılıq irsinə böyük sayğı, hörmət və məhəbbətinin əlamətidir ki, necə bir əziyyət, zəhmət çəkib. Cəmilə Çiçək elə bir ədəbiyyat cəfakeşidir ki, ona, heç olmasa, beş-on kəlmə xoş söz demək, zəhmətini qiymətləndirmək ədəbi namusdan irəli gələn bir məsələdir.

Aşıq Şəmşir, qüdrətli sinədəftər şair idi. O, Səməd Vurğunla Kəlbəcərdə Turşsu–İstisu bulağında görüşəndən sonra, necə deyərlər, sanki püskürdü, alovlandı. Bu görüş onun həyatında çox böyük bir təsir buraxdı, tezliklə Azərbaycan-da dillər əzbəri oldu:

Aşıq Şəmşir, Dəlidağdan keçəndə
Kəklilikli daşlardan xəbər al məni.

Səməd Vurğun dedi və Aşıq Şəmşir ona cavab verdi. Sonralar da Aşıq Şəmşir bu görüşün təsiriylə onlarca şeir yazdı. Məsələn, “Dilqəmi”

üstə oxuduğu “Qardaş” rədifli qoşmasından üç bəndi misal gətirmək istərdim:

Səni soruşacaq böyük və uşaq,
Analar, bacılar qan ağlayacaq.
“Haray, Vurğun!” – deyir Murov, Dəlidağ,
Qoşqar, Kəpəz gəlir tələsa, qardaş.

Ağlasın doyunca səni Dilbazi,
Şair avazıdı onun avazı.
Sənə nə yazıldı bu qara yazı?..
Az qalır sinəmdə qəm daşa, qardaş.

Nə gözəl ifadədir, sinədə qəmin daşması ayrı
şeydir, qəmin çoxalması ayrı şey:

Sən ki söz vermişdin bizim mahala,
Bizə gəlməliydin, gəldin zavalə.
Fırqətin Şəmşiri salıb nə hala,
Belə dağ çəkərmə qardaşa qardaş?

Görürsünüz necə təsirli, necə əzəmətli şeir-
dir? Dastanda təkcə Səməd Vurğun adı getmir,
həmçinin xalq şairi Osman Sarıvəlli, Süleyman

Rəhimov, Vaqif Səmədoğlu, Mehdixan Vəkilov və başqaları diqqətə çəkilir. Daha bir şeiri də misal göstərmək istəyirəm, – belə ki, Cəmilə xanım da dastanda qeyd etmişdir, – Aşıq Şəmşir Vurğunun vəfatından sonra kədərlənir, “Qaraçı” havası üstə görün necə gözəl bir şeir yazır:

Daha səsin gəlmir, Vurğun, hardasan?!
Sağ olsan, haraya gəlməyə nə var?!
Qocalıb olmuşam yorğun, hardasan?
Dirilmək çətindi, ölməyə nə var?!

Aşıq qardaş deyib özümə mənim,
Şəmşirəm, şahid ol sözümə mənim,
Qələm yoldaşların üzümə mənim
Yad kimi baxdılar, bilməyə nə var?!

Cəmilə xanımdan birdən-birə böyük həcmli, daha mənalı əsərlər yaratmaq təmənnası sadələvhlük olardı. Böyük işdir. O, bu kiçik dastanda yaddaqalan, dünyəvi mahiyyətli fikir və mülahizələr söyləyir. Hər iki sənətkarın parlaq obrazlarını yaratmağa can atır. Onların görüşlərini, xalq arasında olan nüfuzlarını bacardığı qədər poetikləşdirir.

Mən beş-on kəlmə də olsa, bu dastana son söz dediyim üçün çox şadam və düşünürəm, eləcə də əminəm ki, cəfakeş arı zəhmətkeşliyi ilə çalışan gənc yazar Cəmilə Çiçək Azərbaycanın əbədi və ölməz sənətkarları haqqında bundan da böyük, gözəl əsərlər yaradacaq.

ASIQ SƏMSİRİN ZARAFATLARI

Elə arxalananı el də sevər. Dədə Şəmşir həm də el ağsaqqalı idi, bir sözü iki olmazdı. Ustadın ustadnamələri, ibrətnamələri, həqiqətnamələri, hərbə-zorbaları, deyişmələri, dastanları xalqımızın dillər əzbəridir. Onun dadlı-duzlu zarafatları da çox olub.

İTİ DƏ ALLAH YARADIB

Bir dəfə Aşıq Şəmşir Ağdabanda olarkən kəndin mollası Molla Cəmil onun yanına gəlir. Oturub ordan-burdan, olub-keçənlərdən söhbət edirlər. Yay olduğundan Aşıq Şəmşir əlindəki milçəköldürənlə milçəyi o yan-bu yana qovurmuş. Molla Cəmil Aşıq Şəmşirdən soruşur:

– A Şəmşir, neyləyirsən?

Şəmşir cavab verir:

– Cəmil, heç, milçək məni yeyir, onu qovuram.

Bu sözün qabağında Molla Cəmil deyir:

– A Şəmşir, niyə qovursan, o da canlıdır, onu da Allah yaradıb, qoy yesin, axı o da nəşə yeməlidir.

Şəmşir susub cavab vermir. Aşıq Molla Cəmili evlərinin arxasında olan bağa aparır. Aranı xəlvətə salıb zəncirə bağlanmış köpəyi açıb buraxır, özü də bir kənara çəkilir. İt cumur Molla Cəmilin üstünə. Onun səsi kəndi başına götürür. Güllü nənə Şəmşirin itə təpinmədiyini, əksinə, bu mənzərəni seyr etdiyini görüb deyir:

– A Şəmşir, qoyma, it mollaı yedi.

Aşıq Şəmşir bığaltı gülümsəyib cavab verir ki, ona o da azdı, qoy yesin.

Aradan bir az keçmiş Molla Cəmilin heydən düşdüyünü, özünü müdafiə edə bilmədiyini görən aşıq mollaı itin əlindən alır. Canı qurtulan Molla Cəmil deyir:

– A Şəmşir, it məni az qalmışdı yesin.

Aşıq Şəmşir yenə bığaltı gülümsəyir:

– Bə niyə qoymurdun yesin? Axı onu da Allah yaradıb, o da nəsə yeməlidir, ya yox? Özün də mollasan. Allahın heyvanı acmı qalmalıdır?

Molla işin nə yerdə olduğunu başa düşüb deyir ki, bax ona görə el mollaı yox, aşığı sevir.

YOXLAMA

Bir gün Dədə Şəmşir şair Əlqəməyə deyir:
– Əmioğlu, gərək az da olsa səni imtahan edəm. Zehnini, aqlını, düşüncəni, istedadını yoxlayam. Ona görə də suallarımı cavabla:

Sual: Deyirlər ki, diş ağrığında başdan diş çıxarırlar. Bəs o nədi ki, dişdən baş çıxır?

Cavab: *Sarımsaq dişini torpağa basdıranda oradan sarımsaq başı çıxır.*

Sual: Dünyada nə varsa, biz yeyirik. De görüm, o nədi ki, bizi yeyir?

Cavab: *O, aylar, illər, günlərdi ki, bizi yeyir. Ömrümüzü tükədir.*

Sual: Ustadımız Dədə Ələsgər deyib:

Bir kasa içində on dörd irəng var,
Qarası yeddidi, ağı yeddidi.

Cavab: *O kasa bir həftənin günləridir. Yeddi gecədi, yeddi gündüz.*

Sual: O nədi ki, it yemir, at yeyir?

Cavab: *O otdur ki, it yemir, at yeyir.*

Sual: O nədi ki, biz yeyirik, it yemir?

Cavab: *Gözəl balı biz yeyirik, it yemir.*

Sual: Deyirlər, bu il qara qar yağacaq. Qara gün dəyəcək. Onda biz necə olacağıq?

Cavab: *Bəli, qarın üstə qar yağacaq, qarın üstə gün dəyəcək, biza heç nə olmayacaq.*

PİS ÜZLƏR

Bir gün Dədə Şəmşirdən soruşurlar ki, niyə saçların qara, üzünün tükü ağappaqdır? Dədə cavab verir ki, başımda həmişə papaq gəzdirmişəm, başım örtülü olub. Ona görə də saçlarım qaradır. Amma üzüm həmişə açıq olduğundan o qədər pis üzlər görüb ki, xəcalətdən ağarıb.

BÖYÜK MƏKTUB

Bir gün poçtalyon Qənbər müəllimə iri bir zərf verib deyir ki, Dədə Şəmşirə çatacaq. Qənbər müəllim zarafatla: “Ay qadan alım, bu boyda məktubmu olar?” – deyir. Poçtalyon da hazırcavab imiş, söz altında qalmayıb deyir ki, Dədə Şəmşir bəyəm balaca adamdır ki, ona balaca məktub gəlsin?

“ƏVƏZ-ƏVƏZ”

Məmməd Aslan Urologiya Dispanserində prostat üzrə cərrahi əməliyyatdan çıxmış Dədə Şəmşirə baş çəkməyə gedir. Şəmşiri evindəcə olduğu kimi, yarımyatılı halda huş aparmışdı. O, handan-hana yuxunu gözündən qovub şirincə qı-mışığı ilə Məmmədə baxır.

Məmmədə “Yastığın yüngül!” deməyə imkan vermədən elə o haldaca:

– Ay oğul, – deyir. – Bu dünyada hər şey əvəz-əvəzdi. Bir zamanlar Qənbər körpə idi, mən onu sünnət elətdirmişdim. İndi də qocalıq məni burub-büküb körpə yumağa döndərib; halımı görüb Qənbər qağan məni sünnət elətdirib... Dünyada hər şeyin təkrar olunduğunu bilirdim, ay Məmməd, bircə bunu bilmirdim, bunu da Qənbər çıxartdı, – deyir.

“QIYMƏTİ NƏ QƏDƏR EDƏR, GÖZƏLİM?”

Bir gün Vəliyəddin kefinin kök vaxtı Dədə Şəmşirdən soruşur:

– Şəmşir əmi, sən Allah, cavan vaxtı o qızdan necə busə istəmişən, onu bir danış, könlümüz açılsın.

Bu söz Dədə Şəmşiri sanki cavanlıq illərinə qaytarır. Gülümsəyib bu bəndi oxuyur:

*Alma yanağından busə almağın
Qiyəti nə qədər edər, gözəlim?
Sail boş qayıtsa hansı qapıdan,
Qarğıya-qarğıya gedər, gözəlim.*

DƏLİ SEYİDİN QULUNU

Bir gün “Dəli Seyid” ləqəbli biri Ağdaban kəndindən atla yola enir. Dədə Şəmşir də həmin yolla Kəlbəcərdən gəlirmiş. Yolda qabaqlaşır, hal-xoşdan sonra Seyid: – Ay dayıoğlu, mənə vəhy gəlib. Bu yaxınlarda göydən üç bəla enəcək. Sən Allah, ehtiyatlı ol, – deyir və atını minmək istəyəndə görür ki, atın qulunu yoxdur. Qışqırır ki: – Ayə, bu qulun harada qaldı? Bəlkə, elə kənddə qaldı?

Dədə Şəmşir:

– Ay Seyid, necə olur ki, sən göydən üç bəla endiyini bilirsən, amma atının balasının harada qaldığını bilmirsən?

“PLANDAN ÇIXDI”

1967-ci ildə çox cəhddən və mübahisələrdən sonra Dədə Şəmşirin ikinci kitabı plana salındı. Maraqlanan oxucular xəbər tutdular ki, ustad aşığın yeni kitabı çıxacaq. Aşıq Şəmşir yaradıcılığının vurğunu olan bir nəfər: – Şəmşir əmi, təbrik edirəm, deyirlər kitabın çıxıb? – deyəndə cavabında Dədə: – Bəli, bala, çıxıb, amma çapdan yox, plandan çıxıb, – deyir.

BƏXTƏVƏRLƏR

Dədənin soyuqdan xoşu gəlmirmiş. Bunu bilən Məmməd Aslan jurnalda afrikalıların şəklini göstərib:

– Aşıq, görürsən, bunlar heç əyin-baş da geymirlər, – deyir.

Dədə şəklə baxıb: – Bıy, bəxtəvərlər. Ay bala, oranın yerini mənə dəqiq deyin. Qarını da götürüb özümü verəcəm o taya. Daha papaq, çəkmə sifariş verməkdən bezmişəm. Orada bax belə şəkillər çəkdirib göndərəcəm, qoy qonşular bəxtəvərlik versinlər.

“DƏDƏNİZİN EHSANI OLSUN”

Bir dəfə Dədə kənddə olan Turşsuyun üstünə gəlib görür ki, bir neçə cavan oğlan kabab çəkir. Onlar çəkdikləri kababdan aşığa da pay verirlər. O, kababı ləzzətlə yeyib, Turşsudən içir və bərkdən deyir:

– Ay bala, dədənizin ehsanı olsun. Çox ləzzətli kabab idi.

Sonra kabab bişirənlərdən biri danışır ki, bəs biz oğurluq ətdən kabab bişirib Şəmşir əmiyə verdik. Dədəmiz də təzə ölmüşdü. Şəmşir əmi oğurluq ətdən dədəmizə ehsan oxudu.

“BUNDAN BAL ÇIXMADI”

Bir dəfə də dostuna bir iri şan balı aparan Dədə balı ev sahibinə verir və oturub söhbət edir-

lər. Evin xanımı balı qazana qoyub yaxşı-yaxşı qaynadır və görür məzəli bir şey alındı. Sonra Dədəyə müraciətlə: – Şəmşir dayı, bunu nə qədər qaynatdım, balı çıxmadı, – deyir.

Dədə baxıb: – Ay bala, çox qaynatmışan, balı gedib, şoru çıxıb, – deməklə kifayətlənir.

“AAA... NƏ YEKƏ DOVŞANDI?”

Bir nəfərə əlik gətirən Dədə payı verir ev sahibinə və deyir: –Torbadan çıxarın.

Evdəkilər əliyi torbadan çıxaranda: – Vay dədəm vay, bu nə yekə dovşandı! Bunu necə tutublar? – deyər təəccüblənirlər.

Dədə heç nə demir. Evin kişisi əliyi çox sevən adam imiş, Dədəyə çox təşəkkür edəndə evin xanımı: – Amma doğrudan da çox yekə dovşandı, – deyir.

“AĞ ÇAY GƏTİR”

Şair Tofiq Bayram söhbət eləyirdi ki, bir dəfə Əli Kərimlə Yazıçılar İttifaqından çıxıb getmək istəyirdik. Cibimizdə də bir qəpik yox idi. Birdən Şəmşir əmini görüb salam-səfa elədik.

Kişi bizim tənəffüsə getdiyimizi görüb: – Gəlin gedək sizə bir çay alım, – deyə bizi dəvət elədi. İttifaqın yaxınlığındakı zirzəmidə olan yeməkhanaya düşdük. Kişi ofisiantı çağırıb: – Qızım, bu cavanlara yemək və ağ çay, mənə isə bir çay-nik çay gətir.

Qız istədi nəsə desin. Aşıq: – Qızım, bunlar isti çay içə bilmirlər. Mən o soyuq çaydan deyirəm ey, adamı içəridən qızdırır, – deyə izah elədi.

Yaxşı vurduq. Şəmşir əmi çəkməsinin boğazından bir qat pul çıxarıb ödədi: – Hə, oğul, ağ çay yenə lazımsa gətirsin, – dedi. Biz onunla xudahafizləşib ayrıldıq.

“QONAQ SƏTƏLCƏM OLAR”

Qənbər müəllim söyləyir ki, evimizdə böyük kukla var idi. Kuklanın qollarını və burnunu uşaq vaxtı sındırmışdıq. Dədəm evdəkilərə bir neçə dəfə onu atmağı desə də, atmadılar. Bir gün evimizə qonaq gəlir. Hamı yatandan sonra dədəm kuklanı odun peçinin içinə atır ki, yansın. Kukla peçdə isinir-isinir və qəflətən partıltı ilə alışır. Peçin külü sovrulur. Bu səsdən qorxan qonaq özünü eşiyə atıb qaçmağa başlayır. Hamı ayılır

ki, bu nədir? Dədəm isə lampanın işığını çoxaldı: – Ay bala, qonaq tumançaq qaçdı, gedin onu qaytarın, yazıqdı, sətəlcəm olar, – deyir.

SARILAR GÜLÜR

“Gülür” rədifli şeirlərinin birindən

Əvvəldən gülərdi qız-gəlin mənə,
İndi də qocalmış qarılar gülür.
Qarayanızlarla işim qurtarıb,
Bir yandan da rəngi sarılar gülür, –

bəndini oxuyan bir bədxah: – Aşıq, indi də böyük qardaşlara sataşırsan, – deyən kimi: – Hə, elə dedim, qoy onlar da məni tanısinlar, – deyə cavab verir.

“HÖKUMƏTİN GÖZÜ YOXDU, QULAĞI VAR”

Haqsızlıqdan şikayət edən bir nəfər: – Ay Şəmşir əmi, bəyəm bu hökumətin gözü yoxdu, görmür bunları?

Dədə: – Oğul, yadında qalsın ki, hökumətin gözü yoxdu, qulağı var. Çalış dərini hökumətin qulağına çatdır, axı onun hər şeyi görməyə imkanı yoxdur, – deyir.

HƏYATDA ƏN ÇƏTİN ŞEY

Bir nəfər Dədədən soruşur ki, həyatda ən çətin şey nədir? Dədə cavab verir:

– Toy məclisində tamada olmaq.

Deyirlər ki:

– Burada nə çətinlik var ki?

Dədə deyir:

– Dünyada tanıdığın nadan bir adamı el içində yalandan tərifləməkdən çətin şey varmı?

“SAZLAR ÇİLİK-ÇİLİK OLAR”

Aşıq Ələsgərin oğlu Aşıq Talıbla Bakıdan Gəncəyə təyyarə ilə gələn Dədəyə Talıb deyir:

– Ay qağa, nə hündürə qalxdıq! Allah eləməmiş, buradan adam düşsə, nə təhər olar?

Dədə:

– Qağa, özümüzü deyirsən ey, sazlar çilik-çilik olar!

QIZIL CİB SAATI

Dədənin bir qızıl korpuslu qol saati olur. Bir gün Mirzə adlı bir nəfərin yanında saata baxarkən o soruşur ki, ay Şəmşir dayı, bu saat sizdə haradandı? Dədə zarafatyana: – Oğul, tapmışam, – deyəndə Mirzə: – Dayı, and olsun Allaha, saat mənimkidir, – deyir. Dədə bir söz söyləmədən saati Mirzəyə verir. Ondan soruşurlar ki, ay dayı, axı bu saat on il dir səndədir. Gülüb: – Ay bala, o ki o böyüklükdə Kişinin adına and içir, qoy onun olsun.

“PAPAQ BAŞI DƏYİŞMİR”

Bir rayondan Səyyah Məhəmməd adlı şair Dədəgilə qonaq gəlir. Gedərkən: “Şəmşir, kaş sənın papağın kimi bir papağım ola”, – deyəndə Dədə divardan asılmış papağı ona verib zarafatla: – Oğul, sağlıqnan, amma papaq yaraşığı dəyişsə də, başı dəyişmir, – deyir.

“ATI TƏRSİNƏ MİN”

Dədəyə zəhləsi getdiyi bir zəndəki adam təmənnə ilə qonaq gəlir. İşi düzəlir və tez-tez de-

yir: – Ay qağa, səni o qədər çox istəyirəm ki, inan ki, o yol aşan dağa çıxanda da istəyirəm gözümlün qabağında olasan.

Dədə sakitcə: – Narahat olma, atını tərsinə min, elə yoldan aşanacan məni görəcəksən, – deyir.

“BAŞINA AĞIL QOYDUM”

Dədənin bacısı oğlanlarından biri ona-buna çox sataşır. Camaat arasında xoşagəlməz işlərlə məşğul olur. Dədə onu bir neçə dəfə belə şeylərdən əl çəkməyə çağırır, danlayır. O isə öz bildiyini edir. Axır anası əlinə bir əsa alıb, oğlunu da özü ilə gətirir Dədənin yanına:

– Ay qağa, buna bəlkə sən bir ağıl verəsən? Bu axı bizi eşitmir.

Dədə:

– Mən onu iki-üç dəfə danlamışam. Bəs mənə söz vermişdi axı, – deyərək bacısının əlindən əsanı yavaşca alıb var gücü ilə oğlanın kəlləsinə vurur. O, bərk bağırır, başından qan fışqırır. Bacısı peşman halda deyir:

– Ay qağa, sən neynədin, sən neynədin?

– Neynədim ki? Başına ağıl qoydum, – deyər cavab verir.

“ADAM KİMİ EVLƏNMƏYİB”

Dədənin bir şofer qohumu vardı. Oğlu qonşu kənddən bir qız istəyirdi. Gəlib Dədəni elçiliyə aparır, çox minnətdən sonra qızın “hə”sini alırlar. Amma oğlan toyu gözləmir və qızı qaçırır. Oğlanın atası yenə Dədənin yanına gəlib deyir ki, gedək toya. Dədə geyinib atını minir. Bir xeyli gedəndən sonra soruşur ki, əmioğlu, tədarükün necədir, kimləri dəvət eləmişən? Kişi Dədəyə cavab verir ki, əmisi, bir az tələsiyib qızı qaçırır, ona görə çox adam dəvət eləyə bilməmişəm. Dədə soruşur, ayə, nə olub? Kişi bir də təkrar edir. Bu zaman Dədə atının başını qaytarıb: – Ayə, mən o toya getmərəm, oğlun adam kimi evlənməyib, – deyir.

ARVADINDAN RAZI KİŞİ

Dədə zarafat eləyib deyirdi ki, kişi gərək arvadını çox istəsin. Bir gün Məhəmməd

Peyğəmbər (s.) məsciddə namazdan sonra kişilərə müraciətlə deyir ki, kim arvadından razıdırsa, otursun, kim narazıdırsa, durub sağ tərəfə keçsin. Hamı durub sağ tərəfə keçir. Amma bir nəfər tərpənmir. Peyğəmbər ona yaxınlaşır:

– Sənə halal olsun ki, arvadından razısan, – deyəndə oturmuş adam: – Ya Məhəmməd, mən arvadımdan razılığımıza görə oturmamışam. Səhər-səhər arvad duz daşı ilə belimin nəziyinə vurub, ona görə yerimdən dura bilmirəm, – deyir.

MÜSƏLMANIN DİRİBAŞLIĞI

Bir müsəlmanla bir erməni yoldaş olurlar. Yolüstü onlara halvaçı bir büküm halva verir. Bir-birinə deyirlər ki, indi toxuq, gəl halvanı saxlayıb səhər yeyək. Səhrada halvanı ortalığa qoyub belə şərt kəsirlər ki, yuxuda kimin peyğəmbəri tez gəlsə, səhər halvanı o yesin. Müsəlman ermənini yuxuya verir, halvanı yeyib yatır. Tezdən erməni durub deyir: – Can qardaş, gördüm İsa qurban olduğum gəlib mənə nələr

gətirməmişdi: yemək, içmək, qoz, pındıq. Özü də dedi ki, dur halvanı ye, sonra bu şeylərdən yeyərsən.

Müsəlman: – Ayə, Allah ona rəhmət eləsin, nə yaxşı sənə hər şey gətirib. Amma mən elə təzəcə yatmışdım ki, fəda olduğum Məhəmməd gəlib dedi: “Ayə, ac yatma, dur halvanı ye”. Mən də halvanı yeyib yatdım.

Erməni yana-yana qalır.

“BACARSAN, YAXŞI İŞDİR”

Kəlbəcərdə bir kişi 90 yaşı olmasına baxmayaraq, evlənmək həvəsinə düşür. Övladları deyirlər ki, eyibdi, bu yaşda nə evlənmək? Ağsaqqal-qarasaqqal nə deyər sənə?

Kişi təsadüfən Dədəni görüb hal-əhval tutur və soruşur ki, ay Şəmşir lələ, evlənmək nə təhər işdir? Dədə cavab verir ki, bacarsan, yaxşı işdir. Kişi evə qayıdıb uşaqlarına deyir ki, rayonumuzun ağsaqqalı mənə məsləhət gördü ki, evlənmək yaxşı işdir. Uşaqlardan biri təkrar soruşur ki, axı ağsaqqal necə dedi? Kişi: – Dedi ki, bacarsan, yaxşı işdir.

Uşaqlar qayıdır ki, bəs ağsaqqal düz deyir də.
Axı sən bacarmırsan.

QONAQLIQ

Bir gün Aşıq Xalıqverdi Həmid oğlu Məmmədsəfili Aşıq Məmmədlə Ağdaban kəndinə – Dədə Şəmşirin ziyarətinə gedirlər. Ustadın əlindən öpüb, hal-əhval tuturlar. Süfrəyə çay gəlir. Dədə Şəmşir deyir:

– A Məmməd, sazı gətir mənə, sazla Güllü nənənizdən sizə bir qonaqlıq alacam.

Sazı gətirirlər. Dədə Şəmşir oxuyur:

Kaş olaydı o əzəlki
Sevilən çağı Güllünün.
Məni saldı kəməndinə
Zülfünün tağı Güllünün.

Qalibəm naz savaşıda,
Hilal var qələm qaşında,
Əyri çalma öz başında,
Yaşıl dolağı Güllünün.

Şəmşir kimi əhli-halın,
Qaydına qal xətti-xalın,

Şux ormanda ayaqyalın,
Əldə balağı Güllünün.

İndi bugünkü qonaqlıq kimin hesabına oldu? –
deyə Dədə Şəmşir soruşur. Hər üçü gülür. Son-
ra ustad uşaqılıq çağlarından söz açır. Dirədüy-
mə, çilingağac oynamasından danışır. Uşaqılıq
xatirələrindən bir bənd də dilə gətirir:

Bir bulaq başında sevdiiyim qızı
Arayıb-axtarıb tapdığım illər.
Hanı ayaqyalın qarğı atımı
Minib kəndimizdə çapdığım illər?

Ardınca da deyir:

– O illər məni yaşadır. Sizə də bu günlər nə-
sib olacaq. Çalışın elin hörmətini qazanın.

“GET ZURNANI ÇAL”

Dədənin balabançısı deyir:

– Ay Şəmşir əmi, hamının şeir kitabı çıxdı,
amma mənimki yox. Nə olar, mənim adıma beş-
on şeir yaz, qoy bir kitab çıxardım.

Dədə cavabında:

– Ay oğul, mən 60 ildi şeir yazıram. Heç altıma bir at ala bilmirəm, amma sən zurna ilə, Allahla şükür, “Jiquli” alıb minirsən, yaxşısı budur, sən get zurnanı çal!

“KÜL SƏNİN SƏDRİNİN BAŞINA”

Dədə danışdı ki, bir şura sədri vardı. Mən də şura katibi idim. Kənddə qəşəng bir qız var idi. Sədr dedi, mənə gəlsə, alardım. Adam tapdıq, minnətçi göndərdik, onlar evlənməli oldular. Bu izdivacda mən də yaxından iştirak elədim. Sədr qonşu kənddən idi. Gəlini onların kəndinə gətirdik. İki gün keçmişdi ki, dedilər, gəlin qaçıb. Maraqlanıb gəlindən niyə qaçdığını soruşduqda dedi ki, kül səninin sədrinin başına, aparandan sonra məni qoyub özü gedib bir hisli keçə qəlibin arasında yatırdı. Mən də çıxıb gəldim.

Öz növbəsində bu əhvalatı sədrdən soruşanda: – Mən uşaqlıqdan qəlibin arasında yatmağa adət eləmişəm, ona da nə qədər yalvardım, qəlibdə yatmadı, – deyir.

ŞABƏRİN ARISI

Şabərin evi kənddə Dədənin evinə yaxın idi. Bir səhər Dədə Şabəri çağırıb deyir ki, get Zimli meşəsinə. Orada nəşə bir qismət var. Bir yaxşı-yaxşı axtar. Şabər gedib bütün günü axtarır və heç nə tapmır, qayıdır. Dədəm səhər onu bir də çağırır:

– Ayə, sənə dedim ki, get Zimli meşəsinə, niyə getmədin?

– Ay Dədə, Allah sənə kömək olsun. Dünən bütün günü o çöllərdə şəhid olmuşam. Vallah, heç nə yoxdu. Gözümə heç dovşan da dəymədi.

Dədəm:

– Yenə get, amma ağaclara da yaxşı bax, – dedi.

Xasiyyətə bir az tünd olan Şabər azaylana-azaylana gedir. Yenə çox gəzir, yorulub öz-özünə danışa-danışa bir palıd ağacının dibində oturur və görür ki, palıdın kökündə gur arı işləyir. Sevinib ağacı manşır layır və gəlib əhvalatı Dədəyə danışır. Yığışıb gedirlər, palıdı kəsib arını çıxarır və bir bidon da yaxşı bal gətirirlər.

Şabər arını gətirib qapısında damazlıq üçün yeşiyə yığır. 70-ci illərdə Kəlbəcərdə dəhşətli gənə xəstəliyi arıları tamam qırır. Amma Şabərin arıxanasından bir arı belə ölmür.

1992-ci ildə ermənilər Ağdabanı talayandan sonra Şabər də Tərtərin Seydimli kəndinə köçməyə məcbur olur. İndi onun qapısında həmin arıdan gözəl bir arıxana var.

YAĞ VƏ BAL PAYLARI

Eşşək nə bilir döşək nədi.

Qənbər müəllim söyləyir ki, Dədə Bakıda olan dostlarına pay aparmağı tapşırırdı. Güllü nə-nə bir sallama balon (8 kq) sapsarı yaz yağını əridib yığıdı qaba. Bir balon da bal götürüb gəldik şəhərə. Payları deyilən adama verdik. Gördüm kişi nə-sə demək istəyir. O, utana-utana: “Qənbər müəllim, Şəmşir əmiyə deynən bal üçün çox sağ olsun, ancaq bizim uşaqlar o dərmanlı yağı yeyə bilmirlər”, – dedi. Üstünü vurmadan balonu geri qaytardım. Mənimlə pay

aparan qardaşım Ələsgər Dədəyə: – Ay Dədə, Allaha min şükür, dostun yağı tanımadı, yağ mə-nə qaldı. Tələbə babayam, özüm həzm-rabedən keçirərəm, – dedi.

Dədəm: – Ay bala, onu qınama, doğru deyib-lər ki, eşşək nə bilir döşək nədi!

“PAPAQ CƏHƏNNƏM, ƏLİMİ YARALADIM”

Kəlbəcər şəhərində mənzildə təkcə yatan Dədə gecə çölə çıxır, qayıdanda pəncərədən düşən ayın işığında stolun başında bir papaqlı adamın oturduğunu görüb soruşur: – Ayə, əmioğlu, sən kimsən?

Adam dinmir. Bir neçə dəfə təkrar eləsə də, bir şey çıxmır. Qapının ağzından bir odun parçası götürüb var gücü ilə oturanın başına endirir və odun öz əlini yaralayır. Görür yenə səs çıxmadı, yaxınlaşıb görür ki, axşamdan pencəyi stulun başına keçirib, papağı da üstünə qoyub. Odunla vuranda papağı əzib. Öz-özünə: “Papaq cəhənnəm, əlimicə yaraladım”, – deyir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Aşıq Şəmşir. “O Kürün, Arazın Tərtəriyəm mən”. Bakı: Orxan, 2004, 510 s.
2. Aşıq Şəmşir. “Qoşmalar”. Bakı: Azərnəşr, 1971, 160 s.
3. Aşıq Şəmşir. “Şeirlər”. Bakı: Akademiya, Nəşriyyatı, 1959, 156 s.
4. Aşıq Şəmşir. “Seçilmiş əsərləri”. Bakı: Azərnəşr, 1973, 416 s.
5. Aşıq Şəmşir. “Dağ havası”. Bakı: Gənclik, 1978, 120 s.
6. Aşıq Şəmşir. “Şeirlər”. Bakı: Yazıçı, 1980, 254 s.
7. Aşıq Şəmşir. “Öyüdlər”. Bakı: Ozan, 1996, 296 s.
8. Azərbaycan aşıqları və el şairləri, I cild. Bakı: Elm, 1983, 375 s.
9. Azərbaycan aşıqları və el şairləri, II cild. Bakı: Elm, 1984, 544 s.
10. Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi poetikası. Bakı: Elm, 2006, 492 s.

11. Azərbaycan folkloru antologiyası.
2 cildə / tərtib edən Ə.Axundov. Bakı:
Azərbaycan Elmlər Akademiyasının,
1968, 298 s.
12. Ağdabanlı şair Qurban. “Qumrutək ləhcəli,
xoşxandı Qurban”. Bakı: Elm və təhsil,
2012, 480 s.
13. Adil Cəmil. “Ünvanımız Dədə Şəmşir”.
Bakı: Adiloğlu, 2011, 224 s.
14. Osman Sarıvəlli. “Aşıq ürəkli şair, şair
ürəkli Aşıq Şəmşir”. Bakı: Elm,
1973, 33 s.
15. İlham Məmmədli. “XX əsr Kəlbəcər ədəbi
mühiti”. Bakı: Elm, 2010, 180 s.
16. Sədnik Paşa Pirsultanlı. “Aşıq Şəmşirin
poetik aləminə səyahət”. Bakı: Təknur,
2008, 296 s.
17. Qənbər Şəmşiroğlu. “Axtarıb Şəmşiri
görmək istəsən...” Bakı: Adiloğlu,
2004, 160 s.
18. Qənbər Şəmşiroğlu. “Dədə Şəmşir
yaddaşlarda”. Bakı: Gənclik, 2000, 360 s.

19. Məmməd Aslan. “Saxla izimi, dünya”.
Bakı: İşıq, 1989, 138 s.
20. Şirindil Alışanlı. Azərbaycan ədəbiyyatının
tarixi poetikası. Bakı: Elm, 2006, 345 s.
21. Sakit Köçəri. “115 illiyə 115 şeir”,
Bakı: Yeni Poliqrafist MMC, 2009
22. Qulu Xəlilov. “Həyat və idrak”, Bakı:
Yazıçı 1980, 216-222 s.
23. Mürsəl Həkimov. “Haqq aşığı Dədə Şəmşir”.
Bakı: Elm, 2004, 160 s.
24. Məmmədhüseyn Təhmasib. Azərbaycan
jurnalı, 1973, №8, s. 173-179

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

İsa Həbibbəyli. Dədə Şəmşir sənətinin vüsəti.....	3
Füzuli Bayat. Sözlü dastandan yazılı dastana.....	14
Cəmilə Çiçək. Aşıq sazla sözün vəhdətini anlayan sənətkardır.....	21
Səməd Vurğun–Aşıq Şəmşir dastanı	57
Ənvər Əhməd. Son söz deyən Səməd Vurğun olaydı.....	169
Aşıq Şəmşirin zarafatları	179

Cəmilə Çiçək (İsbəndiyarova)

**“SƏMƏD VURĞUN–AŞIQ ŞƏMŞİR
DASTANI”**

Korrektor: **Kəmalə Cəfərli**
Texniki redaktor: **Əlirza İsbəndiyarov**
Dizayner: **Kamal Balayev**
Operator: **Zəminə İsbəndiyarova**

Yığılmağa verilmiş: 10.05.2013

Çapa imzalanmış: 10.01.2014

Formatı: 115x165 (A₆) mm

Sayı: 2000

Qiyməti müqavilə ilə

**Kitab “OSKAR” NPM-in mətbəəsində
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur**